No. २५/घ

Title सरस्वतीसूत्रटीका "सिद्धान्तचन्द्रिका

Author रामचन्द्राश्रम

Extent ३९ पत्र Age

Subject व्याकरण

सिद्धांनचंद्रिका

द्वितन्ताप्रक्रिपा

१५

नं. २५८

सिद्धान्तचन्द्रिका

द्वितीयवृत्ति

(पूर्वार्द्ध)

३२६ पत्राणि

व्याकरण चन्द्रिका

२४००

नं. २५

१५८

पाठको पारखा वैजनाथ

स्येदं पुस्तक ॥

॥ह्रस्वाद्व्यंजनानि ॥ हकारादयः मकारान्तावर्णाः ह्रस्वाः व्यंज ॥ व्यंजनं चार्द्धमात्रकं ॥ ४ ॥
व२ नानिभवन्ति ॥ ६

श्रीगणेशायनमः श्रीसरस्वत्यैनमः ॥ नमस्कृत्यमहेशानं मतिं वुद्ध्वा पतंजलेः ॥ वाणीप्रणीतसूत्राणां कुर्वे सिद्धान्तचंद्रिकां
१ ॥ अइउऋलृसमानाः ॥ अनेनक्रमेणनवर्णाः ज्ञेयाः तेचसमानसंज्ञास्युः ॥ ते ते सूत्रेषु संधिरनुसंधेयः विवक्षितत्वाद्विव
क्षितत्वात्संधिर्भवतीतिनियमात् ॥ ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः सवर्णाः ॥ एतेषां ह्रस्वदीर्घप्लुताः सजातीयाः ॥ परस्परं सवर्णा अभि
धीयन्ते ॥ अवर्णऌवर्णौ च ॥ एकमात्रो ह्रस्वः ॥ द्विमात्रो दीर्घः ॥ त्रिमात्रः प्लुतः ॥ एऐओऔसंध्यक्षराणि ॥ उभयेस्वराः ॥ अकारा
दयएकारादयश्चह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः स्वराउच्यन्ते ॥ अवर्णवर्जानामिनः ॥ [illegible] ॥ अवर्णवर्जास्वरानामिनउ
च्यन्ते ॥ हयवरल ॥ ञणनङम ॥ झढधघभ ॥ जडदगब ॥ खफछठथ ॥ चटतकप शषस ॥ आद्यन्ताभ्यां ॥ आद्यन्तौवर्णौमध्य चउ ॥श्रीः॥
गानांसाभ्यांसहितानांसंज्ञास्युः ॥ अब ॥ हल ॥ जब ॥ झव ॥ चप ॥ एवमन्यापि ॥ कार्य्यायेत् ॥ कार्य्यविधातुमुच्चार्य्यमाणोवर्णो ॥ १ ॥
इत्संज्ञो भवति ॥ यस्येत्संज्ञातस्यलोपः ॥ वर्णादर्शनंलोपः ॥ वर्णविरोधोलोपश्च ॥ अन्ययादर्शनंलुक् ॥ मित्रवदाग

अप्रशस्ता दर्शनं लोपः १

विसर्गानुस्वारसंयोगपरोदीर्घश्च गुरुः २

मः ॥ शङ्कुवद्दादेशाः ॥ स्वरानन्तरिता हसाः संयोगाः ॥ कुचुटुतुपु वर्गाः ॥ अएओ नामिनो गुणाः ॥ अर् एअ गुणसंज्ञकाः ॥ ते च नामिनः स्थाने कार्या भवन्ति ॥
आरै औ वृद्धिः ॥ आ आर् ऐ औ वृद्धिसंज्ञकाः ॥ अन्त्यस्वरादिष्टिः ॥ अन्त्यो यः स्वरः तदादिवर्णसमूहः टिसंज्ञकः स्यात् ॥ अन्त्यात्पूर्व उपधा ॥ अन्त्या-
द्वर्णमात्रात्पूर्वो यो वर्णः स उपधासंज्ञकः स्यात् ॥ ह्रस्वो लघुः ॥ दीर्घो गुरुः ॥ संयोगपरो गुरुः ॥ मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः ॥ विभ-
क्त्यन्तं पदं ॥ तपरस्तत्समानकालस्य सवर्णस्य ग्राहकः ॥ इति संज्ञाप्रक्रिया ॥ इयं स्वरे ॥ इवर्णस्य यत्वमापद्यते स्वरे परे ॥ हसेऽहसः ॥
स्वरात्परो रेफहकारवर्जितो हसो हसे परे द्विर्भवति ॥ झभे जबाः ॥ झभानां झभे परे जबा भवन्ति ॥ वर्गो वर्गेण सवर्णः ॥ झसानां सवर्णत्वा-
त् ॥ यथासंख्यमिति वाच्यं ॥ स्वरहीनं परेण संयोज्यं ॥ दध्यानय ॥ अपाद्यवलाद्विर्वाच्यः ॥ दध्यानय ॥ द्वित्वं धस्य वयस्य वेनाभयो-
रुभयोरपि ॥ दध्यानयादिषु तु वैवैधर्व्यं रूपचतुष्टयं ॥ रहाद्यपोद्विः ॥ स्वरपूर्वाद्रेफहकाराभ्यां परस्य यपो द्विर्भवति ॥ गौर्य्यत्र नद्यालि हरिस्त्वनुभवः हर्य्यनुभवः
व्यवस्थितविभाषया शस्यापि द्वित्वं पूर्ववत् ॥ उवम् स्वरे ॥ मध्वत्र ॥ मद्ध्वमनं ॥ भूत्वेषादृष्टं परं सूत्रात्स्वरादनुवर्तनीयं सर्वत्र ॥ ऋरम् स्वरे ॥
पित्रर्थः कर्थः ॥ ऌलम् स्वरे ॥ लृस्य स्यमलितं ॥ लनुबंधः ॥ लाकृतिः ॥ एअय् स्वरे ॥ नयनं ॥ अय ॥ ओअव् स्वरे ॥ भवनं ल-

कर्त्र्योत्याहो २

४पा श्रीम कर्त्र्योत्याहो २

(द्विधं द्वित्व्यं द्विधभेकधं एकधं ४

क्र
॥ उहिण्यादावगागमस्य वृद्धागमात्त्वद्धुणीभूता इति न्यायेन पूर्वपदा
॥ न्तोर उ ओ सवर्णसंपूर्वै संधिरेव प्राप्नोति तथा सत्यगागमस्य रूपो
॥ व्यर्थ इति ॥ आरंभसामर्थ्यात्प्रथमं परसंधिः ३ ॥

त १ लीर

गोरवापदान्ते स्वरे ॥ टित्कितावाद्यंयोर्वक्रयो ॥ गवाग्रं ॥ गोऽग्रं ॥ इन्द्रादयो परतो गोरव नित्यं ॥ गवाक्षः ॥ गवेन्द्रः ॥ ऐ आय् स्वरे ॥ नाय
कः ॥ औ आव् स्वरे ॥ पावकः ॥ क्वचित्स्वरे यकारः ॥ गव्यूतिः क्रोशयुगं ॥ अन्यत्र गोयूतिः ॥ क्षय्यजय्यौ शक्यार्थे ॥ अन्यत्र क्षेयं जे
यं मन ॥ क्रय्यार्थे प्रसारितं क्रय्यं ॥ (क्रयमन्यत) अन्यत्र क्रेयं ॥ अक्षादेरूहिन्यादावग्वक्तव्यः ॥ अक्षौहिणी सेना ॥ प्रौढः ॥ प्रौढिः ॥ स्वैरं ॥ स्वैरिणी
स्वैरि ॥ व्योर्लोपः शवापदान्ते ॥ पदान्ते स्थितानामयादीनां यकारवकारयोर्लोपः शवा ॥ (भवति त आगताः १) त आगताः ॥ तयागताः ॥ क आगताः ॥
कयागताः ॥ इम आगताः ॥ इमयागताः ॥ पट इह ॥ पटविह ॥ तस्मा इदं ॥ तस्मायिदं ॥ ना इह ॥ नाविह ॥ लोपश्च (शिन) संधिः ॥ नलोपादि
नु भवति ॥ आदेरिति निर्देशात् ॥ दामोदरः ॥ राजाश्वः ॥ एदोतोऽतः ॥ ते अत्र पटोऽत्र ॥ गोऽत्र ॥ (गोऽत्राजिनं) गोशब्दाद्वा लोपः ॥ गोऽजिनं ॥ गोअ
जिनं ॥ सवर्णे दीर्घः सह ॥ समानस्य सवर्णे दीर्घो भवति ॥ दैत्यारिः ॥ श्रद्धात्र ॥ दंडाग्रं ॥ दधीदं ॥ श्रीशः ॥ लक्ष्मीशः ॥ होतृकारः ॥ होतॢका
रः ॥ सामान्यशास्त्रतो नूनं विशेषो बलवान् भवेत् ॥ परेण पूर्वबाधो वा प्रायशो दृश्यतामिह ॥ अ इ ए ॥ अवर्ण इवर्णे परे

॥ च० ॥ ॥ श्रीः ॥
॥ २ ॥ ॥ २ ॥

तिर १ पदान्ते स्थिता इकारादीकारात्परस्याकारस्य लोपो भवति ३ मानुषस्य : मानस्य : २
परे सह २ × विसर्गलोपविनिषेधश्च तत्र तस्ते इति निर्देशात् ३ ऌति सवर्णे ऋ वा ॥ ऌति सवर्णे ऌ वा २

४कीयति॥

×सीमन्तः केशे सीमान्तोऽन्यत्र नाम: २

चपेट ३ २बिंबोष्ठः स्थूलोतुः३ वक्रकंधुः१ ×पेट३ पतस्त्रीतिः१ पटत इति १

सदृशम्भवति॥ नवेदं॥ ममेदं॥ हलादेरीषादेर्टेर्लोपो॥ मनीषा॥ हलीषा॥ लांगलीषा॥ अद्याभूमौ मे॥ अकंधुः कर्कंधुः॥ कुलटा॥ पटितिः॥ सारंगः

पशुपक्षिणोः॥ सारंगोऽन्यः॥ सीमंतः केशवेशे॥ सीमन्तोऽन्यः॥ अन्वोष्ठयोः समासे वा॥ बिंबोष्ठः॥ स्थूलोतुः॥ समासे किम्॥ तवौष्ठः॥ ओ ओ ओ॥

अवर्णादोकारे ओकारे सह औकारो भवति॥ तवौदनं॥ तवौत्रित्वं॥ प्रदेशादेरोदा॥ वा॥ अवर्णान्तात् उपसर्गस्य लोपः॥ प्रजने॥ उपोषितः॥ प्रदेशा

देरोनामधातौ वा॥ उपेडो॥ उपेडकीयति॥ प्रोषीयति॥ प्रोषीयति॥ स्वैधन्योर्त्रः॥ उपैति॥ उपैधते॥ प्रस्यैषैष्ययोर्त्र॥ प्रैषः॥ प्रैष्यः॥ प्र

स्य किम्॥ अपेषः॥ एवे ऽनवधारणे॥ अद्यैव॥ अवधारणे तु॥ अद्यैव॥ उअ॥ अवर्णादुवर्णे परे सह ओ भवति॥ गंगा उदकं॥ गंगोदकं॥

एऐऐ॥ अवर्णादेकारे ऐकारे च परे सह ऐकारो भवति॥ तवैषा॥ तवैश्वर्यं॥ अ ऋ अर्॥ अवर्णादृवर्णे परे सह अर् भवति॥ तवर्द्धिः॥

ऋमात्परस्य ऋ समस्य लोपो वा सवर्णे ऋ से॥ अवर्णान्तादुपसर्गादृकारादेर्धातौ वा आर्॥ उपार्छति॥ प्रार्छति॥ अवर्णादृते तृतीया

समासे॥ शीतार्तः॥ तृतीयासमासे किम् परमर्तः॥ ऋणप्रवसनवत्सतरकंबलदशानामृणे॥ प्रार्णं॥ ऋदादेर्नामधातौ

वा॥ प्रार्षभीयति॥ प्रर्षभीयति॥ लृ अल॥ अवर्णाल्लृवर्णे सह अल् भवति॥ तवल्कारः॥ लृदादेर्नामधातौ वा॥ प्राल्कारीयति

२प्रवत्सतरकंबलवसनानां दशस्य च ऋणे २ वसनार्णं१

॥वत्सतरार्णम्॥कंबलार्णम्॥ऋणार्णम्॥दशार्णो देशः२

तवर्द्धिः३ तवर्द्धिः३ सुखार्तः२

॥ल्विति लस्यैव कस्यैव ना भयोरुभयोरपि॥तवल्कारादिषु द्वैधैर्वौ धुं

प्रल्कारीयन्ति ऋलोः सावर्ण्येन ... पर्यङ्कः पल्यङ्कः १ पदांतेकिम ४

२ यातिम... वादि वर्ज्यं न २ ॥ पचेते इमौ मणी वादिति किं न मणीव दंपतीव जम्पतीव रोदसीव २

॥ आङ् इति संबोधने अधिक्षेपे निषेधे च ३ शब्दः १ यानि १

प्लक्कारीयन्ति ॥ यवलापे पोहि र्द्वौ ॥ प्राल्कारीयन्ति ॥ इति स्वरसंधिः ॥ नामी ॥ अदसोः मीसंधिर्न ॥ अमी आदित्या ॥ ग्वेहि न्वे ॥ ईकारान्त उका
रान्त एकारान्त श्च शब्दो द्विवचनमानः संधिर्न ॥ अग्नी अत्र ॥ पटू अत्र ॥ माले आनय ॥ ओ निपातः ॥ स्वरो निपातः संधिर्न प्राप्नोति ॥ अ
अपेहि ॥ इ इन्द्रं पश्य ॥ उ उत्तिष्ठ ॥ आ एवं मन्यसे ॥ अदन्तो निपातश्च ॥ अहो ईशाः ॥ अहो आगताः ॥ अदन्तो धावेनो ॥ विष्णो इति ॥ विष्ण
विति ॥ ऋणाम सवर्णे स्वरे ॥ असमासे पदान्ते वा ह्रस्वः ॥ चक्रि अत्र ॥ चक्र्यत्र ॥ मधु ऋतम ॥ मध्वृतम ॥ कर्तृ इदं ॥ कर्त्रिदं ॥ गौर्या ॥ ऋ
विधान सामर्थ्यात्संधिः ॥ समासे तु ह्रस्वार्थे ॥ पदान्तानां समानानां ऋत्लृति वा ह्रस्वः ॥ ब्रह्म ऋषिः ॥ ब्रह्मर्षिः ॥ सप्त ऋषयः ॥ बधु ऋ
कारः ॥ वध्वृकारः ॥ होतृ ऋकारः ॥ होतृकारः ॥ होतृ लृकारः ॥ होत्लृकारः ॥ पदान्तात् मिति किं ॥ आर्च्छत् ॥ अपादु ओ वा वा स्वरे ॥ किमु
उक्तं ॥ किमूक्तं ॥ दूराद्धाने गाने रोदने च ह्वाने संबुद्धौ रेः प्लुतः ॥ दूरात्संबोधने यद्वाक्यं तस्य टेः प्लुतो वा ॥ प्लुतः प्लुतश्च संधिर्न ॥ देवदत्त३ एहि ॥ अत्रा
धीष्व ॥ हे३ हे प्रयोगे हे हयोः प्लुतो वा ॥ हे३ अंब ॥ हा यंब ॥ हे३ ईश ॥ ह्वीश ॥ सप्तम्यर्थे इन संधिर्न प्राप्नोति ॥ वान प्रमीष्वास्ते ॥ पयसी इदं ॥ पयी
पृषः ॥ ईतो वा उञ ॥ उ इति ॥ विति ॥ अप्लुतवदिती ॥ देवदत्तेति ॥ गुरोरनृतोऽनंतस्यापि वा पर्यायेण प्लुतः ॥ देवदत्त ॥ देवदत्ता

॥ संबोधन जुगुप्सा ॥ विस्मयेषु ३

श्री ॥

३ ॥

यानि २

तं:३ ॥ किमुक्तं किं व त्रस्यासिद्धत्वान्नानुस्वारः ॥ ॥ किमउक्तं ४

॥ यद्वर्गो कश्च पस्त इवर्गो कश्च तुर्य्यो स्तावति ॥ ॥ तद्धरिः तरहरिः अजहलौ अजझलौ ॥ ॥ षडुत्आनि षड्हलानि ४ ॥ ॥ कहलाः ॥

पो २ षण्ममम षड्मम २ ॥ नवति अवे पपरे २

प्रत्यये ञमे च परस्यापि नित्यम् २

देवदत्त ॥ गुरोः किं ॥ वकारादकारस्य माभूत् ॥ अनृतः किं कृष्णस्य माभूत् ॥ इति प्रकृतिर्भावः ॥ चपाविजवाः ॥ पदान्ते वर्त्तमानाश्चपा जवा भवन्त्यवे
परे ॥ षट्त्र ॥ वाग्यथा ॥ ञमे ञमा वा ॥ पदान्ते वर्त्तमानाश्चपा ञमे ञमा वा भवन्ति ॥ वाग्मधुरा ॥ वांमधुरा ॥ प्रत्यये ञमे नित्यं ञमास्तु ॥
चिन्मात्रम ३ तन्मयं ॥ चिन्मयं ॥ चपाच्छशः ॥ चपादुत्तरस्य शकारस्य छो वा ॥ वाकछूरः ॥ वाकशूरः ॥ षटश्यामाः ॥ षटछ्यामाः ॥ अवे किं ॥ वाक्श्चो
तति ॥ होढभाः ॥ चपादुत्तरस्य हकारस्य ढभा वा भवन्ति ॥ वाग्घरिः ॥ वाग्हरिः ॥ अवभारः ॥ अवहारः ॥ स्तोश्चुभिश्चुः ॥ सकारतवर्गयोः
शकारचवर्गाभ्यां योगे शकारचवर्गौ भवतः ॥ संख्यासाम्ये यथाक्रममिति वाच्यं ॥ उद्दिश्यमानप्रतिनिर्दिश्यमानयोर्यथाक्रममि
तच्छिवं तच्छ्रुत्वा ति ४ ति वाच्यं ॥ कार्यिकार्यनिमित्ते ॥ कश्चरति ॥ कश्शूरः ॥ नशात् ॥ शकारात्परस्य तवर्गस्य चुत्वं न ॥ विश्नः ॥ प्रश्नः ॥ ष्टुभिष्टुः ॥ स्तोः षका भाग्नाति ४
ग ३ रटवर्गाभ्यां योगे षकारटवर्गौ भवतः ॥ कष्षष्ठः ॥ तट्टीकते ॥ नषि ॥ षकारे तवर्गस्य टुत्वं न ॥ भवान्षष्ठः ॥ टोरन्त्यात् ॥ पदान्ते वर्त्तमाना
ट्टवर्गात्परस्य स्तोष्टुत्वं न ॥ षण्नरः ॥ षड्नरः ॥ षट्सीदन्ति ॥ नवतिनगर्य्यानि ॥ षण्णवति ॥ षाण्नगर्य्यः ॥ सुपान् ॥ लिट्सु लिट्त्सु ॥ तो
र्लिः ॥ तवर्गस्य लकारे लकारो भवति ॥ तल्लुनाति ॥ भवांल्लिखति ॥ ञ्णोरनुनासिकाऽनुनासिकत्वेन द्विधा यवलाः ॥ तत्रनका

ष्टकारात्तवर्गयोः ४

१ अवेपरे किं सवान् श्लोकनति ३ ॥ सोपदान्तेच ३ ॥ अवेपरे २ ॥ पदान्ते किं सगतेण स्वरे किं प्रत्यङ्ङ छति ह्रस्वात्किं ॥ सुगातोइह ॥ ३ ॥

परे १ ॥ मोसभति १

रस्यासानुनासिकोलकारः ॥ उदः स्थास्तंभोस्सलोपः ॥ उत्थानं ॥ उत्तंभनं ॥ नः सकछ्रुतेश्चौ ॥ नान्तस्य पदस्यावैछ्नेसगागमः ॥ राजंश्छित्रं
भवांश्छिनोति ॥ अवपरे किं ॥ भवान्करुः ॥ नपशानः ॥ प्रशान्तनोति ॥ शेचवा ॥ नान्तस्य पदस्य शे परे वागागमो ॥ भवाञ्छूरः ॥ भवंच्छूरः ॥ नवति २
भवांशूरः ॥ ङ्णनो ह्रस्वाद्द्विः स्वरे ॥ ङकारणकारनकाराः ह्रस्वादुत्तराः द्विर्भवन्ति ॥ प्रत्यङ्ङिदं ॥ सुगण्णिह ॥ राजन्निह ॥ छः ॥ ह्रस्वात्परश्छ-
कारो द्विः ॥ स्वमेवपाममानां ॥ नवच्छत्रं ॥ दीर्घात् ॥ ह्रीच्छन्ति ॥ पदान्ते दीर्घाद्वा ॥ लक्ष्मीछाया ॥ आङ्माङ्भ्यां नित्यं ॥ आच्छादयति ॥ मा ॥ लक्ष्मीच्छाया
छिदत् ॥ पुंसोऽवपरे खसे संयोगान्तस्य लोपेन ॥ पुंस्कोकिलः ॥ पुंस्पुत्रः ॥ अवे किं पुंक्षीरं ॥ खपे किं पुंदासः ॥ स्थानेवा ॥ पुंस्थानं ॥
पुंस्थानं ॥ मोनुस्वारः ॥ हसे पदान्ते च ॥ तं हसति ॥ पटुं यथा ॥ नश्चापदान्ते झसे ॥ नस्य मस्य चापदान्ते वर्तमानस्यानुस्वारो झसे परे पदा- ॥ भवति ४
न्ते च हकारे च ॥ यशांसि पुंभ्यां ॥ स्वनडुांहि ॥ यमा यपेऽस्य वा ॥ अनुस्वारस्य यमा भवन्ति यपे परे ॥ अस्य सवर्णाः ॥ शान्तः ॥ अंकितः ॥ श्रीः ॥
कुंठितः ॥ अंचितः ॥ गुंफितः ॥ त्वं करोषि त्वं करोषि ॥ यवलेषु यवला ॥ सय्यन्ता ॥ संवत्सरः ॥ सवत्सरः ॥ यंलोकं ॥ यल्लोकं ॥ किंव ॥ ४ ॥
नेराजनोपरे सभोमस्य म एव ॥ सम्राट् ॥ सम्राजौ ॥ यवलमनपरे हकारे मस्य यवलमनावा ॥ किंह्यः ॥ किय्ह्यः ॥ कि-

गुंफितः २

नकारस्यानुस्वारो भवति ४ ॥ स्वरेमः अनुस्वारस्य मः स्यात् स्वरे परे किं अपि किमपि ३ ॥ २ ३ ॥ जे २ ॥ अंचितः ३

मा अपदान्ते किं मा

१ तं तनोति तन्त ॥ २ नोति सयता २ ॥ अपदान्ते किं तेमात स्य २ ॥ यपस्य २ ॥ शान्तः १

ह्लयति किं ह्मलयति किं ह्लादयति किं ह्लादयति किं स्खलयति किं स्खलयति किं ह्नुते किं ह्नुते शसे चपरस्य द्वितीयो वा संवत्सरः
संवत्सरः अप्सरसः अप्सरसः न पदान्ते तत्साद्यः कुक्कुटकवर्जितस्य विसर्गो न भवन्तु टनोः शस्य वा धुट् षट्सन्तः षट् सन्तः
सन्तत्सरुः सन्तसरुः शसे ङणनो कुक्कुटो वा प्राङ् षष्ठः सुगणात्साधुः सुगणसाधुः पकारे नॄन्नस्य नस्वो कुप्वोः ःकःपौ वा नॄः
पाहि नॄः पाहि नॄन्पाहि ॥इति हल्सन्धिः॥ विसर्जनीयस्य सः खसे कस्तनोति शसपरे खसे विसर्जनीयस्य विसर्ग एव घना
घनः क्षोभनः शषसे वा कः शूरः कश्शूरः खपपरे शसे विसर्गस्य लोपो वा हरिः स्फुरति हरिस्फुरति कुप्वोः ःकःपौ वा कःक
रोति कः करोति कः पचति कःपचति वाचस्पत्यादयो निपात्यन्ते साधवो भवन्ति सिद्धरूपोच्चारणं निपातः वाचस्पतिः बृह
स्पतिः तस्करः कांतस्कतेः कांस्कान् भास्करः पयस्पाशं यशस्कल्पं यशस्काम्यति सर्पिष्पाशं सर्पिष्कल्पं सर्पिष्का
म्यति नमस्करोति निष्प्रत्यूहं आविष्कृतं तिरस्कर्त्ता दुष्करोति दुःकरोति त्रिष्करोति त्रिःकरोति चतुष्कपालः चतुः
कपालः सर्पिष्करोति धनुष्करोति धनुःकरोति सर्पिःकुंडिका सर्पिष्करोति अयस्कारः अयस्कामः अयस्कुंभः

×नः। यद्यपि कः अर्थ इत्यादौ वा दृष्टेलोपश इति लोपश ऽपि प्राप्नोति तथापि सावका॥ ×शिरस्पदं १ ×स्वरूपं दृष्ट्वा सूत्रविनैव तादृशा आदेश विशेषो यस्मिन् स आकृतिगणः॥
×शनिरवकाशो वः स्वानित्युक्त विधि निरवकाशत्वात् दुर्बलम् ३ ×अन्हो १

अयस्पात्रं अयः महिताकुशाः अयःकुशाः अयस्करणी अधस्पदं आकृतिगणोयं रोरात्रिषु अन्हो विसर्जनीयस्य पदान्ते रेफस्यात
रो भवति नतु रात्रिषु अहर्पतिः अहर्गणः अहरहः रात्र्यादिषु तु अहोरूपं अहोरात्रं अहोरथन्तरं श्यामः अतोत्युः अ
कारात्परो विसर्जनीयस्य उकारो भवत्यति परे कोर्थः कोत्र कोसरः हवे अकारात्परो विसर्गस्योकारो भवति हवे कोगनः
देवोयाति मनोरथः आदवे लोपश अवर्णात्परस्य विसर्जनीयस्य लोपश्च भवत्यवे परे देवा अत्र स्वरे यत्वं वा देवायत्र भोभः भोभम ×वाता वाताः देवाः
गोम अघोम इत्येतस्मात् विसर्जनीयस्य लोपश्च भवत्यवे परे भोहरे भगोनमस्ते अघोआहि स्वरे यत्वं वा भोयति भोयहि अघोअपगच्छ अघो ×हृ४
५ यपगच्छ नामिनोरः नामिनः परस्य विसर्जनीयस्य रेफो भवत्यवे परे अग्निरत्र पटुर्वक्रा रविर्वा गीर्याति गीर्पतिर्वा धूर्याति धूर्पति रेफःगीः
गीर्वा रः रेफप्रकृतिकस्य विसर्गस्य रेफो भवत्यवे परे प्रातरत्र अन्तर्गतः रलोपोदीर्घश्च रेफस्य रेफे परे लोपो पूर्वस्य दीर्घः पुनार ५
मते हरीराजते मातूराजते एषादृशे सशब्दादेशशब्दाच्च विसर्गस्य लोपो हृशे सचरति एषहसति सशब्दाद्विसर्गलोपः स्वरेलो ×स्वर२
चेत्१ पपूर्वपादपूरणार्थं सेषदाशरथीरामः सेषराजायुधिष्ठिरः सेषकर्णो महात्यागी सेषभीमो महाबलः इतिविसर्गसंधिः ॥ ×अक्षिनृ कमृए

× अकात सूपूर्वादित्यादि ... सःशिवः अकिम् सर्वको ... २ ×
× ननु कथं तावर्णात्परे ... विसर्गस्य लोपो भवत्यस्मात् २ २ ×

भवति२

×समानि ... सोर समाना ... यो ... सोरकारस्य लोपो भवत्य धातोः देवं ३ शसश्शकारः शसिदिति विशेषणा। ३ र्थः ५

अविभक्तिनाम विभक्तिरहितं धातुवर्जितं चार्थवच्छब्दरूपं नामोच्यते तस्मात् सिऔजस अमऔशस टाभ्यांभिस ङेभ्यांभ्यस ङसिभ्यांभ्यस
ङसओसआम ङिओससुप् तस्मान्नाम्नः परास्स्यादयो भवन्ति एकत्वद्वित्ववहुत्वेषु एकवचनद्विवचनवहुवचनानि सोर्विसर्गः देवः देवौ
जसोजकारो जसीति विशेषणार्थः देवाः देवं अमशसोरस्य लोपः देवौ सोनः पुंसः पुंलिंगात्समानादुत्तरस्य शसः सकारस्य
भवति ४ नकारो देशः नत्वात्शसीत्यादेशसि शसिपरे पूर्वस्य दीर्घो यदादेशस्तद्वद्भवति नतु वर्णविधौ देवान् टेन अकारात्परष्टाइनो भवति सकारो नेति विशेषणार्थः ४
दैः ५ देवेन अद्भिः अकारस्यात्वं भकारे देवाभ्यां भ्यः अकारात्परस्य भिसो भकारस्याकारः देवैः ङेरकः अकारात्परस्य ङेर्यस्यागमो देशः अइए एऐरे ५
देस्यादेः ६ भवति देवाय देवाभ्यां एत्वं वहुत्वे अकारस्यैत्वं भकारे भकारे च परे वहुत्वे सति देवेभ्यः ङसिरत् अकारात्परो ङसिरद्भवति देवात् देवाभ्यां देवेभ्यः
ङसस्य अकारात्परो ङसः स्यो भवति देवस्य ओसि ओसि अकारस्यैत्वं देवयोः नुडामः समानात्परस्यामो नुडागमो भवति पुंसि ... देव नामि
सरस्य २ पूर्वस्य दीर्घो देवानां देवे देवयोः किलात्षः सः कृतस्य कवर्गादिलाद्यन्याहारादुत्तरस्य केचिन्मतेन कृतस्य सकारस्य षकारादेशो
भवत्यन्तस्थितस्य न देवेषु सिद्धिः आमंत्रणेऽर्थे सिद्धिसंज्ञो भवति समानाद्धेर्लोपो धातोः ह्रस्वात्समानाद्देदोरुत्तरस्य धेर्लोपो भवति अधातोः आ

×भवतिनामि २ ×किलाषः सः कृतस्य ... विपरीतनिर्दिष्टा × भवसोसि ३ तस्यो १ ×निमुख्याः ... यत्र ... स्य
×निस्मादुत्तो ... वा वः २ × प्राक्प्रयोगः ९

× स्यैकपदस्यस्य ३ देशे ३

हेदेव हेदेवौ हेदेवाः एवं घटपटरामकृष्णादयः सर्वविश्वउभउभयअन्यअन्यतरइतरइतम डतर डतम कतर कतम समसिमत्वतत्वभव

तुनेम एकपूर्वपरअवरदक्षिणउत्तरअपरअधरस्वअन्तर त्यद तद यद एतद इदं अदस द्वि किम युष्मद अस्मद एते सर्वादयस्त्रिलिंगाः जसी स

सर्वे ३ र्वादेरकारान्तात्परस्य जस ई भवति, षुनोणोऽनन्ते षकाररेफऋवर्णेभ्यः परं नकारस्य णकारो भवति पुनः किंभूतो नकारः एकपद

स्थस्य नकारस्य णः अन्ते स्थितस्य न भवति सर्वान् इत्यादौ अवकुप्वन्तरेपि अवप्रत्याहारेण कवर्गेण पवर्गेण अनुस्वारेण विसर्गेण

व्यवधानेपि भवति नान्येन सर्वेण सर्वादेः स्मै सर्वादेरकारान्तात्परस्य ङे इत्यस्य स्मै आगमो भवति सर्वस्मै अतः

सर्वादेरकारान्तात्परस्य ङसि स्मात् सर्वस्मात् सुडामः सर्वादेः परस्य आमः सुडागमो भवति सर्वेषां ङिस्मिन् सर्वादेरकारान्ता

चैवत् त्परस्य ङि स्मिन् भवति सर्वस्मिन् शेषं देववत् एवं विश्वादयः उतरडतमौ प्रत्ययौ ततस्तदन्ताः प्रयोज्याः सर्वादीनां नवानां जसङसिङी श्रीः

नां स्मात्स्मिनौ वा पूर्वे पूर्वाः पूर्वस्मात् पूर्वात् पूर्वस्मिन् पूर्वे एवं परादयः शेषं सर्ववत् स्वार्थविशिष्टार्थान्तरापसंक्रमा ६

गेण सर्वादिः सर्वकार्यं स्यात् नचेद्गौणः यथा वा निधा पूर्वादिश्च व्यवस्थायां समोऽतुल्येऽन्तरोऽपुरि परिधाने बहिर्योगे स्वार्थो

स्वार्थपरिस्यऽयपरार्था व ... । विशेषकालतिथ्यनो व्यवस्था ॥१

॥२ अन्तरे अन्तराश्चाशाटकाः परिधानीयाः अन्तरे अन्तराः वा चाण्डालस्य गृहा बाह्या इत्यर्थः ॥ सा॰३ अन्तरे अंतरावासाटिकाः परिधानीयाः ॥ अंतरे अंतरा वा चांडालस्य गृहाः बाह्याः २

तान्यन्यवाच्यपि सर्व्वमतिक्रान्तोऽतिसर्व्वः तस्मै अतिसर्व्वाय देहि प्रियं सर्व्वो यस्य तस्मै प्रियसर्व्वाय सर्व्वो नाम कश्चित् तस्मै सर्व्वाय अति

पूर्व्वाय समाय तुल्याय अन्तरायां पुरि ग्रामयोरन्तरे नापसः मध्ये इत्यर्थः स्वाय धनाय ज्ञातये पूर्व्व इंद्रे सर्व्वादीनां न सर्व्वकार्यं पूर्व्वपरावरा

णां वा जिसि वर्णाश्रमेतरे वर्णाश्रमेतराः तृतीयासमासे तृतीयासमासार्थवाक्ये च न मासपूर्व्वाय प्रथमचरमतयडयडल्पार्द्धकतिपयने

मानां जसि वा प्रथमे प्रथमाः तयडयप्रत्ययान्तस्य द्वयाद्याः द्वितये द्वितयाः द्वये द्वयाः देववत् नेमे नेमाः शेषं सर्व्ववत् तीयस्य

वा ङित्सु सर्व्ववद्रूपं द्वितीयस्मै द्वितीयाय पूर्व्ववत्तृतीयशब्दः उभशब्दो नित्यं द्विवचनान्तः उभौ उभौ उभाभ्याम् ३ उभयोः २ उभयशब्दो द्विवचनं

नास्ति इत्येके अस्तीत्यन्ये उभयः उभये निर्जरः जराया स्वरादौ जरसो वा वाच्यः तदन्तविधिरत्र षष्ठीनिर्दिष्टस्यादेशास्तदन्तस्य ज्ञेयाः

गुरुशिष्यसर्व्वस्य निर्दिश्यमाना स्यादेशा भवन्ति एकदेशविकृतमनन्यवत् निर्जरसौ निर्जरौ निर्जरसः निर्जराः संख्याविसायपूर्व्व

स्याह्नस्याह्नादेशो ङौ वेड्याः अन्नेना स्यापधाया लोपो वा ईङ्यो नयोः परतोः वकारमकारसंयोगान्त ह्नि व्यह्नि व्यह्ने विगत

महो व्यह्नः सायाह्नः सायाह्नि सायाह्न सायाह्ने पाददन्तनासिकामासहृदयनिशासृजयुषदोषयकृतशकृतउदकआसानां

नि२

× हलादेरोचदेववत् ३

सपूर्वनामान्तूनां पद्दन्तसमासहृन्निशत्हिमस्त्रसनयूषनदोषनयकनशाकनउदनआसनमांसपृतनस्नुशसादेशो वा पदः पदा पद्भ्यां
दतः दता दद्भ्यां मासः मासा मास्भ्यां अल्लोपः स्वरे ङवयुक्तोक्कमादौ अनन्तस्योपधालोपो शसादौ स्वरे यूष्णः यूष्णा नाम्नो लोपश्च वा
नान्तस्य नाम्नो लोपश्च भवति इत्ति पदान्ते बाधो यूषभ्यां यूषाभ्यां यूषभिः यूषैः पर्षदर्पवक्तुदेववत् पृदाद्यः पृथक्कुर्वन्त्येके सोमपाः
सोमपौ सोमपाः आतो धातोर्लोपः धातुसंबंधिन आकारस्य लोपः शसादौ स्वरे सोमपः सोमपा एवं कीलालपाशंखध्मामधुपाविश्व
पाप्सधूपाभृतयः क्विबन्ता विडन्ता धातुत्वं न जहतीति शब्दत्वं प्रतिपादयन्ति धातोः किं हाहान् हाहा हाहैः हाहाः हाहाः हाहे हरिः
ओयू इकारान्तादुकारान्तात् परे औयू आपद्येते इउ भवतीत्यर्थः हरी पूर्वजसि इकारान्तस्य उकारान्तस्य जसि परे एकारोकारश्च
भवति हरयः धौ इदन्तस्योदन्तस्य धि विषये एकार ओकारश्च भवति हे हरे टाणास्त्रियां इकारान्तादुकारान्तात् परस्य टा णा भवति अस्त्रियां श्रीः
हरिणा ङिति इकारान्तस्य उकारान्तस्य ङिति परे एश्च भवति हरये ङसिङसोरस्य पूर्वोऽस्यालोपः हरेः ङेरौ ङिन् इदुद्भ्यां परो ङेरौ भव ७
ति सचङिन् ङितिटेर्लोपः हरौ हरिभ्याः हरिषु एवं मणिगिरिरविकविकपिध्रुवादयः उकारान्तविष्णुवायुभानुगुर्वादयोऽप्येवं

× गागर्गामा भवति ३

× इस्वइकस्यतो दीर्घे कृते सति हस्वे वा न स्थित आन्तादिप्रतिः स्यानानिरार्थे दीर्घग्रहणं सखि ×
× अतिशयतो दीर्घा गा गामो भवति २

स्त्रेयाः ॥ मानुः ॥ मानू ॥ मानवः ॥ सेर्डोधेः ॥ सखिशब्दात्तदन्तान्परस्य सेर्डा भवति ॥ सखा ॥ हे सखे ॥ धेः सखुः ॥ सखिशब्दस्य तदन्तस्याप्येकारादेशो भवति ॥ अघिघुपंचसु ॥ षष्ठीनिर्दिष्टस्यादेशस्तादन्तस्य याद्याः ॥ सखायौ ॥ सखायः ॥ सखिपत्योरीङ् ॥ टाङेङिः घुपरतः ॥ दीर्घत्वान्नेन सख्या सख्ये ॥ ङस्ङेः ॥ सखिपतिशब्दयोरुङ् ङसिङस्योः उङ्कारे परे ॥ सख्युः सख्यरिति स्थिते ॥ अतोङुः ॥ ऋकारान्तात्परस्य ङसिङसोरुङ्कारस्य उः ॥ सचङि ॥ सख्युः ॥ ङेः सौ डिदित्यौकारेकृते सखिपत्योरीङ् ॥ सखौ ॥ सखौ ॥ सुसखा ॥ अतिसखयिनः ॥ अतिसखा ॥ परमसखा परमसखा ॥ सखिमतिक्रान्तोऽतिसखिः ॥ इह ङस्येत्वेन ॥ लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणमिति न्यायात् ॥ पतिः ॥ पती पतयः ॥ पत्या ॥ पत्ये ॥ पत्युः ॥ पत्यौ ॥ पतिः समासे हरिवत् ॥ भूपतये ॥ आ ग भ ज म नि त्यं ॥ सखिना ॥ पतिना ॥ द्विशब्दो नित्यं द्विवचनान्तः ॥ त्यदादेष्टेरः स्यादौ ॥ त्यदादेष्टेरकारो भवति स्यादौ ॥ द्वौ ॥ द्वौ ॥ द्वाभ्यां ३ द्वयोः २ द्विर्नाम कश्चित् ॥ द्विः द्वी ॥ द्वयः ॥ द्वावतिक्रान्तो ॥ अतिद्विः ॥ प्राधान्येन परमद्वौ ॥ त्रिशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः ॥ त्रयः ॥ त्रीन् ॥ त्रेस्त्रयङ् ॥ त्रिशब्दस्य त्रयङादेशो भवति ॥ नामि परे ॥ तदन्तविधिरत्र ॥ ङिदन्तस्य वक्तव्यः ॥ त्रयाणां ॥ परमत्रयाणां ॥ कतिशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः ॥ कतिशब्दाज्जस्शसोर्लुक्

Right margin: × सुसखिना सुसखये × सुसख्ये: सुसख्ये
सुखा न सुखे ना सुखेया कृते सा न सखि के तिनि सखिग्रहणं इति प्रतिपदोक्ते ५

Left margin: ४ द्वावि स्यन तदारि त्वाद्दस्य मद्व्रतिस्व त्रेणा न अंस्यागहु तेद्व पो दीर्घाणां दंस्त स्या निर्दिष्टस्यागुनि सुनद्वयोरिति निर्दिष्टात् द्वस्यां ३ म ६

नतु लासु णी कग्रहणा ५

सत्रापमत्रिनं यान्नोसं ३

इत्थं वातप्रमीशब्दस्य ईकः प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणाम् लुकि न तन्निमित्तं कार्यं ति १ क्विबन्तवातप्रमीशब्दस्य शिशसि ४ ओडुलोमी १ × बहुव्रीहौ इयसु प्रत्ययस्य ३
हसां ताद्दीवन्ता च पञ्चवस्यासे ओ पोत वर्ति बहुश्रेयसी बहुश्रेयस्यै ४ आगमाय गुणीभूता लिङ्ग्रहणे तद्ग्रहणे ४
ओचविशेषः वातप्रम्याम् २

कनि ॥ कनीनां ॥ कनिषु ॥ अडुलोमिः ॥ ओडुलोमी ॥ उडुलोमाः ॥ लोम्नोऽपत्येबहुष्वकारः ॥ ओडुलोमी ॥ उडुलोमान ॥ वातप्रमीः ॥ वातप्र
म्यौ ॥ वातप्रम्यः ॥ वातप्रमीन ॥ वातप्रम्यौ ॥ वातप्रमी ॥ एवं ययीपप्यादयः ॥ क्विबन्तवातप्रमीशब्दस्य शिशसिङसु विशेषः ॥ वातप्र
म्यै ॥ वातप्रम्यः ॥ वातप्रम्यि ॥ य्वोर्वेति यः ॥ स्वङ्घः श्रेयस्यायस्य स बहुश्रेयसी ॥ ईदूदन्तस्य ईयुवस्थानभिन्नस्य स्त्र्याख्यस्योपसर्ज
पुंस्य ४ नत्वेऽपि स्त्रीकार्यं वक्तव्यं ॥ ह्रस्वेपः सेर्लोपः ॥ धेर्ह्रस्वः ॥ इयुवस्थानवर्जितयोरीदूतोः स्त्रीशब्दस्य च स्त्रियां धौ परे ह्रस्वो भवति ह्रस्ववि
५ बहुश्रेयसीत् धानसामर्थ्याद्धा विनिर्नेह बहुश्रेयसि बहुश्रेयसी ॥ ङितां मट ॥ स्त्रियामीकारान्तादूकारान्ताच्च ङितां मडागमो भवति ॥ बहुश्रेयस्यै
बहुश्रेयस्याः ॥ बहुश्रेयसीनां ॥ स्त्रियां यो ॥ इवर्णान्तादुवर्णान्ताच्च स्त्रियां वर्त्तमानात्परस्य ङेराम् आदेशो भवति ॥ बहुश्रेयस्यां ॥ अनी
वन्तत्वान्न सिलोपः ॥ अतिलक्ष्मीः ॥ श्रेयसीवत् ॥ सुश्रीः ॥ धातोरियुवौ स्वरे ॥ धातोरिवर्णोवर्णयोरियुवौ भवतः स्वरे परे ॥ सुश्रि श्रीः
८ यौ ॥ सुश्रियः ॥ एवं सुधीयवक्र्यादयः ॥ सेनानी ॥ य्वोर्वा ॥ अनेकस्वरस्य नाम्नो धातोरिवर्णोवर्णयोर्यकारवकारौ भवतः स्वरे परे ८
धातोरवयवसंयोगः पूर्वो यस्मात्तस्य तु न ॥ सोपपदस्यानेकस्वरस्य चेदुपसर्गकारकपूर्वस्य वनान्यपूर्वस्य वर्षाकरदृन्पुनर् कार

(ऊड्भ्रूणां वा इयुवन्ताच्च स्त्रियामनु नित्यम्)

सखायः ३

पूर्वभूशब्दादन्यभूशब्दस्य सुधीशब्दस्य च न॥ सेनान्यौ॥ सेनान्यः॥ नियः॥ नीशब्दादुत्तरस्य ङेराम् आदेशः॥ सेनान्याम्॥ एवं मुनीप्रधीग्रामण्यादयः॥
धातुनाम संयोगविशेषणं किं॥ उन्न्यौ॥ उपसर्गकारकपूर्वस्य किं॥ परमनियौ॥ शुद्धधियौ॥ कुमारीमिच्छन् कुमारीवाचरन् कुमारीः॥
कुमार्यौ॥ कुमार्यः॥ शेषं बहुश्रेयसीवत्॥ एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात्॥ उपेत्वे॥ सखा॥ सखायौ॥ हे सखीः॥ सखायं॥ सखायौ॥ सख्यः॥
१५ सख्युः॥ सख्यौ॥ खिनसंहृवर्त्तते॥ सखः॥ नमिच्छति॥ सखीः॥ सख्यौ॥ मुनमिच्छति॥ मुनीः॥ मुन्यौ॥ सखीनीभ्यां कृतयादेशाभ्यां ङस्यङ उः॥ सख्युः॥
मुन्युः॥ नकारस्थानजाद् ऋणादपि॥ लूनमिच्छति॥ लूनीः॥ लून्युः॥ क्षामं प्रस्तीमं वेच्छति॥ क्षामीः॥ क्षाम्युः॥ प्रस्तीमीः॥ प्रस्तीम्यौ॥ प्रस्तीम्युः॥ शुष्कीः
ष्कीः॥ पक्कीः कृतयादेशात् न्वाभावात् नत्वं॥ शुष्कियः॥ पक्कियः॥ हूहूः॥ हूहूः॥ हूहूं॥ हूहून्॥ शेषं वातप्रमीवत्॥ एवं दृग्भूः॥ अतिचमूवहुश्रेयसीवत्॥
१२ खलपूः॥ खलप्वौ॥ खलप्वः॥ एवं सुलूः स्वल्वादयः॥ स्वयंभूः॥ स्वयंभुवौ॥ स्वयंभुवः॥ एवं लूककटप्रूदृग्भूकारभूपरमल्वादयः॥ वर्षाभूः॥ वर्षाभ्वौ॥
…कारभूसहाः वर्षाभ्वः॥ एवं करभूः॥ पुनर्भूः दृन्भूः॥ सेरा॥ अकारान्तान्परस्य सेरा भवति॥ सचाङित्॥ पिता॥ अरपंचसु॥ अकारस्यार्भवति पंचसु॥
पितरौ॥ पितरः॥ धेरर॥ अकारान्तात्परो धेरर्भवति॥ हे पितः॥ अतोऽउत्तः पितुः॥ ङेः॥ अकारस्यार्भवति ङौ परे॥ पितरि॥ एवं पा

सखा २ सचाङित् २ … पितरो पितृन् ॥

कर्त्तारं कर्त्तारौ कर्त्तॄन् २

मातृभ्रात्रादयः ॥ नुर्व्वानामिदीर्घः ॥ नृणां नॄणां ॥ शेषं पितृवत् ॥ सुरारः ॥ सकारान्तप्रत्ययसंबंधिन ऋकारस्यार्भवति पंचसु ॥ कर्त्ता ॥ कर्त्तारौ ॥
कर्त्तारः ॥ हे कर्त्तः ॥ उद्गातृनप्तृत्वष्टृनेष्टृक्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्तृणां ॥ उद्गातानप्तात्वष्टा ॥ नेष्टा ॥ होता ॥ पोता ॥ प्रशास्ता ॥ क्रोष्टुशब्दस्य पुंसि पंच
स्वधिषु त्रिषु वा तृन्वद्रूपं ॥ क्रोष्टा ॥ क्रोष्टारौ ॥ क्रोष्टारः ॥ हे क्रोष्टो ॥ (शसि इन) क्रोष्टून् ॥ टादौ स्वरे क्रोष्टुशब्दस्य तृन्वद्वा ॥ क्रोष्ट्रा ॥ क्रोष्टुना ॥ स्मृ
इना काभेन वर्त्तते ॥ सेः ॥ सयौ ॥ सेयो ॥ सयः (सेभ्यां सेषु) स्मृना ॥ ईः लक्ष्मीर्येन तस्मै ने ॥ स्मृतयो ॥ स्मृतयः ॥ रैस्मि ॥ रैशब्दस्याकारो भवति
सकारभकारादौ विभक्तिषु परतः ॥ सुराः ॥ सुराभ्यां ॥ औतो ॥ ओकारस्यौकारो भवति ॥ पंचसु ॥ गौः ॥ गावौ ॥ गावः ॥ हे गौः ॥ आम्शसि
अकारस्यात्वं ॥ अम्शसि परे गां ॥ गावौ ॥ गाः ॥ गोभ्यां ॥ एवं ॥ सुद्यौः ॥ स्मृनाउः शंभुर्येन तस्मै नौः ॥ ग्लौः ॥ इति स्वरान्ताः पुंलिंगाः ॥ आपः
आदन्तादावन्तात्परस्य सेर्लोपः ॥ गंगा ॥ औरी ॥ आदन्तादावन्तात्परस्य औ ईकारमापद्यते) गंगे ॥ आदन्तादावन्तात्परो धिरिर्भवति ॥
हे गंगे ॥ टौसोरे ॥ आदन्तस्यात्वं तस्य टौसो परतः एत्वं ॥ गंगया ॥ ङितां यट् ॥ आदन्तादावन्तात्परेषां ङे ङसि ङस् ङि इत्येतेषां यडागमो
भवति ॥ गंगायै ॥ गंगायाः ॥ गंगयोः ॥ आम्ङेः ॥ आदन्तादावन्तात्परस्य ङेराम् आदेशो ॥ गंगायां ॥ एवं श्रद्धा मेधा दुर्गादयः ॥ अंबार्थानां

हे गंगे हे गंगाः गंगां गंगे गंगाः २

शेषं गाधात् ह्रि: स्वराणां किं हेत्र्याडे हे अम्बा ने हे अम्बिके १

ह्रिःस्वराणांयोह्रस्वः॥ हे इव॥ हे इक्क हे इल्ल॥ यटोम्बू॥ आवन्नात्सर्वादेः परस्य यटः सुडागमो भवति॥ पूर्वस्य चापोऽकारः॥ सर्वस्यै॥ सर्वस्याः सर्वस्या
पूर्वं विस्वादयः॥ जरायाःस्वरादौजरसावाच्यः॥ जरा जरसौ जरे॥ जरसः जराः॥ दिक्समासे बहुव्रीहौ सर्वादेर्वा सर्वकार्यं॥ दक्षिणपू
र्वस्यै॥ दक्षिणपूर्वायै॥ उत्तरपूर्वस्याः॥ उत्तरपूर्वायाः॥ दक्षिणपश्चिमायै॥ उत्तरपश्चिमायां॥ अन्तरस्यै शालायै वाद्योरीन्यर्थः॥ अपुरीः॥ नु
क्के नैव॥ अन्तरायै॥ नगर्यै॥ द्वितीयस्यै द्वितीयायै॥ तृतीयस्याः॥ तृतीयायाः॥ नासिकायां नसः॥ नासिका॥ नासिके॥ नसः नासिकाः
नसा॥ नासिकयानोभ्यां पत्से पंचसु गंगावत्॥ पृतनायां पृत्॥ पृतः॥ पृङ्भ्यां॥ पृतनाभ्यां॥ निशायाः निश्॥ निशः निशा॥ छ्शषराजादेः
षः॥ छान्तस्य शान्तस्य षान्तस्य रज यज सृज मृज॥ भ्रस्ज व्रश्च भ्राजादेः षकारो भवति॥ धातोर्मसे नाम्नश्च रसे पदान्ते च॥ षोडः॥ षान्तस्य
उक्तं॥ धातोर्मसे नाम्नश्चरसे पदान्ते च॥ विड्भ्यां॥ विट्सु॥ केचित्तु धातोरेव षत्वमाहुः॥ नत्वमनेकमेवेजवाः॥ इति जकारः॥ विज्भ्यां॥ श्रुत्वं नि
सु॥ गोपाः सोमपावत्॥ वुद्धिः वुद्धी॥ वुद्धयः॥ इड्भ्यां॥ स्त्रियां वर्तमानाभ्यामिकारोकाराभ्यां परेषां ङितां वाडागमो॥ वुद्ध्यै॥ वुद्धये॥
वुद्ध्याः॥ वुद्धेः॥ स्त्रियां घोः॥ वुद्ध्यां॥ अडागमाभावे अमोऽप्यभावः॥ वुद्धौ॥ हे वुद्धे॥ एवं मतिभूतिधृतिरुच्यादयः॥ धेनु रज्जु [illegible] दयो

इयञ्चमु तस्मद्विवर्णो ता हुकर्णो ता च स्त्रियां वर्तमाना परस्य रे: शमादेशो भवति १ एकयोगसमतिहि शिरोंसद्वा प्रवृत्तिः सहवानिवृत्तिः १

× हे वुद्धे वुद्धिं वुद्धी वुद्धीः वुद्ध्या २
× स्त्रियां घोः ३

नासिका नसः नासिकाः ४

नासिकान्साय ५

पंचमेयं ॥ त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृवत् ॥ स्त्रियां वर्त्तमानयोः त्रिचतुरशब्दयोः तिसृचतसृ इत्येतावादेशौ भवतः ॥ विभक्तौ ॥ अकारस्य
ऋकारवत् ॥ न त्वरादेशे मे रेफ ऋ रस्तु भवति ॥ तिस्रः ॥ तिस्रः ॥ तिसृभिः ॥ न तिसृचतसृणो नामि दीर्घः ॥ तिसृणां ॥ स्त्रियामिति चतुरो विशेषणं
नेह ॥ प्रियास्त्रयः ॥ प्रियाणि त्रीणि वा यस्याः सा प्रियत्रि वृद्धिवत् ॥ आमि प्रियत्रयाणां ॥ यदा स्त्रियां मुख्यो लिंगान्तरे गौणस्तदा देशो नास्तः ॥ प्रिया
स्तिस्रो यस्य स प्रियतिसा ॥ प्रियतिस्रौ ॥ प्रियतिस्रः ॥ हे प्रियतिसः ॥ नाम्नःस्तोरलोपः ॥ प्रियतिस्रं ॥ प्रियतिस्रौ ॥ प्रियाः तिस्रो यस्य तत्कुलं
प्रियत्रि ॥ लुकि न तन्निमित्तमित्यस्यानित्यत्वान्नुम्से प्रियतिसृ ॥ प्रियतिसृणी ॥ प्रियतिसृणि ॥ पुंवद्भावोऽस्वरे ॥ टादाविति पुंवत् ॥ प्रियतिसृ
णा ॥ प्रियतिस्रा ॥ द्विरत्वे सत्याप् ॥ द्वे द्वे ॥ द्वाभ्यां ३ ॥ द्वयोः २ ॥ नदी नद्यौ ॥ नद्यः ॥ हे नदि ॥ ङिःनामट ॥ नद्यै ॥ नद्याः ॥ नदीनां ॥ नद्यां ॥ एवं ब्राह्मणी मार्वी
मौ कुमारी गौर्यादयः ॥ लक्ष्मीः लक्ष्म्यौ ॥ बोद्धव्यः ॥ हे लक्ष्मि शेषं नदीवत् ॥ एवमवीतंत्रीलक्ष्मीतरीप्रभृतयः ॥ अनीवत्त्वान्न सेर्लोपो न
स्त्री ॥ स्त्रीभवः ॥ स्त्री क्रियाचेयवौ भवतः स्वरे स्यादौ ॥ स्त्रियौ ॥ स्त्रियः ॥ हे स्त्रि ॥ वाम्शसि ॥ स्त्रीशब्दस्यामि शसि च वा ॥ स्त्रियं स्त्री
स्त्रीणां ॥ स्त्रियमतिक्रान्तोऽतिस्त्रिः ॥ एतेनाभावो नत्वतुङ्ग्रिः पूर्वस्त्रियं पुंसि बाधते ॥ क्लीबे तु मतं च स्त्रीशब्दस्य इयादेशत्वं धार्यं ॥ अति

हे प्रियत हे प्रियत्र ५ ... २ ... ३ १०

थीः १० वा इयं भवति स्त्रियं स्त्रीः स्त्रियो स्त्रियः स्त्रीः स्त्रियाः स्त्रियो २

अतिस्त्रियो १ ... स्त्रीस्य २

१ अतिस्त्रियौ अतिस्त्रियं अतिस्त्रिं अतिस्त्रियः अतिस्त्रीन् अतिस्त्रिणा अतिस्त्र्यै अतिस्त्रेषु अतिस्त्रियोः अतिस्त्रीणां अतिस्त्रौ अतिस्त्रिषु १
२ अतिस्त्र्ये अतिस्त्रिणे अतिस्त्रिणः अतिस्त्रेः २ अतिस्त्रौ ३ हे स्त्रीः ३

स्त्रियः ॥ हे ऽतिस्त्रि ॥ ओस्योकारे च नित्यं स्यादम्शसोस्तु विभाषया ॥ इयादेशस्तु नान्यत्र स्त्रियाः पुंसि तु पसर्जने ॥ क्लीबे नुम् च ॥ अतिस्त्रि ॥ अतिस्त्रिणी ॥
अतिस्त्रीणि ॥ अतिस्त्रिणा ॥ अतिस्त्रिणि ॥ अतिस्त्रौ ॥ स्त्रियां तु प्रायेण पुंवत् शासि ॥ अतिस्त्री ॥ अतिस्त्रिया ॥ इड्डाँ ॥ स्त्रिय ॥ अतिस्त्रियै ॥ अति
स्त्रियै ॥ अतिस्त्रियाः ॥ अतिस्त्रेः ॥ अतिस्त्रियोः ॥ अतिस्त्रीणां ॥ अतिस्त्रियां ॥ श्रीः ॥ श्रियौ ॥ श्रियः ॥ इयुवः ॥ इयुवन्नाद्विग्नामद्वा ॥ स्त्रीं विना ॥ श्रियै श्रियै श्रियाः
श्रियि श्रियां ४ इयुवन्नादामो नुड् वा ॥ स्त्रियास्तु नित्यं ॥ श्रीणां ॥ श्रियां ॥ श्रियां ॥ हे श्रीः ॥ एवं धीह्रीप्रभृतयः ॥ एवं भूभ्रूवत् प्रभृतयः ॥ प्रधी शब्दस्य लक्ष्मीवद्रूपं
केषांचिन्मते तु पुंवत् ॥ प्रकृष्टा धीरिति विग्रहे लक्ष्मीवत् ॥ अमि शसि च प्रध्यं ॥ प्रध्यः ॥ सुष्ठु धीर्यस्याः ॥ सुष्ठु ध्यायति वेति विग्रहे ॥ सुधीः श्रीव पंचे ५
त् ॥ केषांचिन्मते तु पुंवत् ॥ सुष्ठु धीरिति विग्रहे सुश्रीवत् ॥ ग्रामणीपुंवत् ॥ एवं खलप्वादिः ॥ ऊणाईप ॥ न्यन्ताद् दन्ताद् णन्ताच्च स्त्रियामी
१ प्रत्ययोत्पत्ति १ कोष्टी कोष्ट्या ३ प् ॥ क्रोष्ट्री ॥ वधूर्यवाद्यो नदीवत् ॥ पुनर्भूः ॥ यवा ॥ पुनर्भ्वौ ॥ हे पुनर्भूः ॥ पुनर्भूस्त्वां भेद्यां पुनर्नवायां स्त्री वर्षाभूर्दर्दुरे पुंमान् ॥ हे वर्षाभू
वर्षाभ्वौ ॥ स्वयंभूः ॥ स्वयंभुवौ ॥ पुंवत् ॥ स्वसृनप्तृनन्दननांददुहितृयातृमातृस्वसृ नेवापि पुंवत् ॥ गोस्त्रीवत् ॥ इति स्वरान्ताः स्त्रीलिंगाः
अतोऽम् ॥ अकारान्तान्नपुंसकलिंगात्परयोः स्यमोरम् भवति ॥ कुलं ॥ ई मौ ॥ नपुंसकलिंगात्परस्य औ रीकारमापद्यते ॥ कुले

धौ १ १ मातृ २ स्त्रां ३ मातापितृवत् स्वसा कर्तृवत् शसि मातॄः स्वसॄः रामो २

पुनर्भ्वा न ३

।पत्रे। ॥शिकुलं२

जश्शसोः शिः॥ नपुंसकलिंगात्परयोर्जश्शसोः शिर्भवति॥ नुमयमः॥ नपुंसकस्य नुमागमो भवति॥ शौ। यमप्रत्याहारन्तस्य न। मिदंतन्त्वा स्वरात्परः। नोपधायाः॥ नान्तस्योपधाया दीर्घो भवति॥ शौ पंचस्वघस्वधिषु नामि च। इति न॥ कुलानि॥ हे कुल॥ शेषं देववत्॥ एवं मूल फलादयः॥ स्वमोरन्यादेः॥ अन्यादेः क्लीबात्परयोः स्यमोरद्भवति॥ अन्यत्॥ वावसाने॥ अवसाने वर्त्तमानानां म सानां जबानां चपास्युः अन्यद्॥ अन्ये॥ अन्यानि॥ अन्यादेर्धे र्लोपो न॥ हे अन्यत्॥ हे अन्यद्॥ अन्यतरत्॥ इतरत्॥ एकतरस्य न एकतरं॥ एकतरे॥ एकतराणि॥ शेषं सर्ववत्॥ योय मा। यन्निमित्तमुत्पद्यते तं प्रति संनिपातः॥ सन्निपातलक्षणो विधिरनिमित्तं॥ न हि द्विगतस्य स्येरमादेशे सन्निपातपरिभाषया न जरस्॥ अजरं॥ अजरे॥ अजराणि॥ स्म्महेतो धोर्दीर्घः शौ च॥ अन्तस्याप महत्त्वस्य चदीर्घो भवति॥ पंचस्वधिषु शौ च॥ अजरांसि॥ अलुमि कोऽपवादः सम भावं वाधित्वा जरसमंतः॥ सन्निपातपरिभाषया न लुक्॥ अजरं॥ अजरसं॥ अजरे॥ अजरसी॥ अजराणि॥ शेषं निर्जरवत्॥ हृदयो कास्य मांसानां हृद् उदन्॥ आसान मांस हृदिं हृदा हृद्भ्यां॥ उदानि उदा उदभ्यां॥ आसानि॥ आस्ना॥ आसभ्यां॥ मांसि॥ मांसा॥ माभ्यां॥ नपुंसकस्य ह्रस्वो॥ श्री पं कुलवत्॥ नपुंसकात्स्यमोर्लुक्॥ अस्थि॥ स्वर्णां नपुंसके

श्रीः
११

Marginal notes (left): ॥ दुम्ब — जरस्मादेशे सन्निपात परिभाषया — ॥ अजरांसि २
Marginal notes (right): स्य। — त्रपुष्प कुंडकु — भवति यम।।।३
Interlinear notes: कतरत् कतमत् ८ — अजर सी — परत्वा — स्त्रैय कुं ३ — भवति १

भवति १ अस्थ्यादीनां नुमागमः दधरस्या आकारः २ अस्थ्नो अस्थ्नां ३
४ सानुना सूना सानुभ्यां ५ विप्रतिषेधे पूर्वं कार्यं ५

अत्र अस्थ्यां सादौ टादौ स्वरे

धौ गुणो वा ॥ हे अस्थि हे अस्थे ॥ **नामिनः स्वरे** ॥ नाम्यन्तस्य नपुंसकस्य नुमागमो भवति स्यादौ स्वरे ॥ अस्थिनी ॥ अस्थीनि ॥ **अस्थ्यांटादौ स्वरे** ॥
अस्थ्यादेरन्त्यलोपः स्वरेऽस्य युक्तश्च टादौ स्वरे ॥ अस्थ्ना ॥ अस्थ्नां ॥ **वेड्यः** ॥ अस्थ्नि ॥ अस्थनि ॥ एवं दधि सक्थि अक्षि शब्दाः ॥ पीष्टः नदत्तमस्याः ॥ प्रिया
स्था ॥ अनिदघ्ना ॥ प्रियदघ्ना ॥ ब्राह्मणेन ॥ वारि ॥ वारिणी ॥ वारीणि ॥ **आमि नुट्** ॥ वारीणां ॥ नपुंसकस्य ह्रस्वः ॥ ग्रामणि ॥ ग्रामणिणी ॥ ग्रा
मणीनि ॥ पुनरपि ॥ **टादौ वा पुंस्कं पुंवद्वा** ॥ ग्रामण्या ॥ ग्रामणिना ॥ ग्रामण्यां ॥ सुधि ॥ सुध्या ॥ सुधि ॥ सुधिया ॥ मधु ॥ मधुनी ॥ एवं वंशादयः
सानु ॥ सानुनी ॥ सानूनि ॥ [illegible]स्यां ॥ प्रियक्रोष्टु ॥ प्रियक्रोष्टुनी ॥ प्रियक्रोष्ट्रा ॥ प्रियक्रोष्टुना ॥ प्रियक्रोष्ट्रे ॥ प्रियक्रोष्टवे ॥ प्रियक्रोष्टुने ॥ मु
मुलुनी ॥ मुलूनि ॥ मुल्वा ॥ मुलुना ॥ एवं खलपादयः ॥ धातृ ॥ धातृणी ॥ धातॄणि ॥ पुनरपि ॥ हे धातः ॥ हे धातृ ॥ एवं ज्ञातृकर्त्रादयः ॥ **ऋस्व**
देशोऽसंख्यक्षराणामिकारोकारौ वा ॥ अतिरि ॥ अतिराया ॥ अतिरिणा ॥ प्ररिणां ॥ प्रद्यु ॥ प्रद्यु ॥ प्रद्युना ॥ प्रद्यवे ॥ प्रद्युने ॥ अतिनु ॥ अतिनुना
अतिनावा ॥ **इति स्वरान्ता नपुंसकलिंगाः** ॥ **पंचस्वाम** ॥ अनडुहः शौ पञ्चसु चामागमो भवति ॥ ईकारे ई पि वा ॥ सावनडुहः ॥ अनडुह
शौ नुम् ॥ संयोगान्तस्य लोपः स्यादौ रसे पदान्ते च ॥ समिन्नस्यरान्त ॥ अनड्वान् ॥ अनड्वाहौ ॥ धावम ॥ चतुरनडुहोर्धावमागमो भवति

(interlinear glosses:) ग्रामणी नीत्रा ग्रामणि नि ग्रामणये ४ सुधिना [illegible] ॥ प्रकाशप्रद्यु ३ ॥ अनडुहस्य पुंसि: पंचसु शौ चानडुहः ई श्री आगमं इत्यिवा सावर २

(left margin:) इकः पुंस्कं नाम्यं तं नपुंसकलिङ्गं टादौ स्वरे पुंवद्वा भवति

(right margin:) अधितम ४ ॥ प्रियक्रोष्टुः प्रियक्रोष्ट्रोः प्रियक्रोष्टुनः ४ ॥ उपनु ३

अतिरायै अतिरिणे अतिरिभ्यां । अतिराणां अतिरायि अतिरिरिति रिरि ३

विश्ववाहं विश्ववाहौ वाहोवौशसादौस्वरे वाहोवाशब्दस्योकारो भवति शसादौ स्वरे विश्वौहः विश्वौहा श्वेतवाहः क्वशासस पुरोडाश अवयवानां इस्प पदा न्तइति वाच्यम् श्वेतवाः शेषं विश्ववाड्वत् उक्थशाः पुरोडाः चं दुमस्वते अवयाः सर्वे तवाः पुरोडाश्च एते कृतदीर्घाः सं दुर्द्धीनि पात्यंते हे स्वेतवाः
हे उक्थशाः हे पुरोडाः हे अवयाः विश्वौहः ५ विश्ववाहं दसु वाक्कातहौ काहः अन्नास्यात स्वरादुकारः विश्वौहः अहः वार्य्यहे ५

सवतिधातोर्द्दसेष रेनाम्नस्यसेपदां तेभ२ आम्॥ हे अनड्वन्॥ अनडुहः॥ वसां रसौ॥ वंसु स्रंसु ध्वंसु अनडुहं इत्येतेषां दत्वं भवति॥ रसे पदान्ते च॥ अनडुद्भ्यां॥ अनडुत्सु॥ दादेर्घः॥ दादे
र्हकारस्य घत्वं॥ आदिजबानां झभान्तस्य झभाः स्ध्वोः॥ धातोर्झभान्तस्यावयवस्यादौ वर्त्तमानानां जबानां झभा भवन्ति॥ सकारे ध्वे शब्दे
भकारे च परे पदान्ते च॥ धुक्॥ दुहौ॥ धुग्भ्यां॥ धुक्षु॥ अवयवस्य किं॥ गर्दभमाचष्टे॥ गर्दभयति॥ गर्दप्॥ गर्दब्॥ होढः॥ हकारस्य ढत्वं भव धुटखु धुक्षु२ स्वमुहस्नुहस्निहा हां४
ति॥ लिट् लिड्॥ लिहौ॥ लिट्सु॥ लिटसु॥ दुहादेर्वा॥ दुह मुह स्नुह स्निहां घत्वं वा॥ धुक्॥ धुट्॥ दुहौ॥ धुग्भ्यां॥ धुड्भ्यां॥ वाहो वौ शसादौ स्वरे॥ आ
वाट्॥ विश्ववाट्॥ विश्वौहः॥ विश्ववाड्भ्यां॥ सहेः षः साडि॥ साडिरूपे सति सहेः सस्य षो भवति॥ तुराषाट्॥ तुरासाहौ॥ दिव औः॥ दिवो नाम्न
४ताद्दिवोसुद्विः आकारादेशो भवति सौ परे॥ द्यौः॥ वामि दिवार्व्वा अमि परे द्याम्॥ द्युदिवं॥ उ रसे॥ दिव उ आदेशो भवति रसे पदान्ते च॥ द्युभ्यां॥ द्यु दिवउर्ल्युनसुर्ण तद्यौ अव्यय
भिः॥ द्युषु॥ चतुरः शब्दो नित्यं बहुवचनान्तः॥ चतुरामशौ च॥ चतुरः शब्दस्याम् आगमो भवति पंचसु शौ च॥ नद्यानितं॥ चत्वारः॥ चतुरः दिविशं:४
१२ चतस्रि रः संख्यायाः॥ रेफान्तस्य संख्यायाः परस्याम् नुट्॥ चतुर्णां॥ यः कृ चतुर्षु इति निर्देशात् रेफस्य विसर्गो न॥ प्रियाश्चत्वारि १२
यस्याः सा प्रियचत्वाः॥ प्रियचत्वारौ॥ हे प्रियचत्वः॥ गोणत्वे नुट् न॥ प्रियचतुरां॥ कमलं कमलां वा आचक्षाणः॥ कमल् कमलौ

×प्रियचतुरः१

तेषु। फलेषु।

कमलेषु। फलफलौ॥ मान्तोधातोः॥ मान्तस्यधातोर्मस्यनोभवति॥ सचेपदान्तेच॥ नस्यलोपोन॥ प्रशान्॥ प्रशामौ॥ प्रशान्भ्यां॥ प्रशान्सु॥ कः कौ

के॥ इदमोयंपुंसि॥ इदमः पुंसिसावयंभवति॥ अयं॥ त्यदादेर्दकारस्यमत्वंस्यादे॥ इमौ इमे॥ त्यदादेःसंबोधनाभावः॥ इमं इमौ इमान्॥

अनेटौसोः॥ इदमोऽनादेशोभवति टौसोः॥ अनेन॥ सस्यः॥ सकारेसकारेचपरे इदमोऽकारोभवति॥ कृत्स्नस्य॥ आभ्यां॥ भिस्भिस्॥ इदमद

सोर्भिस्भिस्चभवति॥ नसकारस्याकारः॥ एभिः॥ अस्मै॥ आभ्यांएभ्यः॥ अस्मात्॥ अस्यएषां॥ आस्मिन्॥ अनयोएषु॥ इदमेतदोरन्वादेशेद्वितीया अनयोः ४

याटौस्स्वेनत्॥ एनं॥ एनौ॥ एनान्॥ एनेन॥ एनयोः॥ किंचित्कार्यंविधातुमुपात्तस्यकार्यान्तरंविधातुंपुनरुपादानमन्वादेशः॥ यथानेनव्या

य६ करणमधीतमेनंछंदोध्यापयेति॥ नाम्नोलोपश्चधौ॥ राजा॥ राजानौराजानः॥ हेराजन्॥ राजानं॥ राजानौ॥ जसोर्नः॥ राज्ञः॥ राजभ्यां॥

शापकात् ७ नस्यलोपेसतिनविभक्तिकार्यं॥ पंचस्वितिनिर्देशात्॥ राजभिः॥ राज्ञौ॥ राजनि॥ राजसु॥ एवंवृषादयः॥ यज्वनः॥ यज्वना॥ आत्मनः आत्मना॥

प्रतिदिवा॥ प्रतिदिवोदीनो॥ अल्लोपेकृते॥ य्वोर्विहसे॥ धातोरिडुतोर्दीर्घो रेफवकारयोर्हसपरयोः परतःपदान्तेच॥ प्रतिदीव्नः॥ प्रतिदी प्रतिदिवभ्यां २

व्नो॥ श्वादेः॥ श्वादेर्वउत्वंप्राप्नोतिशसादौ स्वरेपरे ईपीकारेच॥ शुनः॥ शुना॥ श्वभ्यां॥ यूनः॥ यूना॥ युवभ्यां॥ मघवा॥ मघवानौ॥ मघोनः॥ मघवा x

श्वा श्वानौ १ भवति २ ॥ बहुलं मघवन्नित्यस्यवा तृ इत्यन्तादेशः स्यादीसौ मघवा मघवन्तौ x

॥ मघवन्तः मघवद्भ्यां मघवत्सु ९ x

×अर्वन्तौ २

मघोना ॥ अर्वणस्त्वसावनञ ॥ नञा रहितस्यार्वन्नित्यस्य नस्य तृ इत्यादेशः स्यान्न तु सौ ॥ त्रितो नुम् ॥ उकारानुबंधस्य ऋकारानुबंधस्य च नुमा
गमो भवति पुंसि पंचसु ॥ अर्वन्तौ ॥ अर्वन्तः ॥ अर्वन्तं ॥ अर्वतः ॥ अर्वता ॥ अर्वद्भ्यां ॥ अनञः किं ॥ अनर्वाणौ ॥ असौ किं अर्वा ॥ इनोन्यंच सु ॥ पथि
मथिन् ॥ ऋभुक्षिन् ॥ शब्दानामिकारस्याकारादेशो भवति ॥ पंचसु पुंसि शौ च ॥ थो न्थ ॥ पथिमथोस्थस्य न्थ स्यात् पुंसि पंचसु शौ च ॥ औ सौ ॥
पथिमथिऋभुक्षां टेरात्वं भवति ॥ सौ पंथाः ॥ पंथानौ ॥ पंथानः ॥ हे पंथाः ॥ पंथानं ॥ पंथानौ ॥ पंथानः ॥ पथिमथिऋभुक्षां टेर्लोपो भवति
शसादौ स्वरे ईपीकारे च ॥ पथः ॥ पथा ॥ पथिषु ॥ एवं मंथाः ॥ ऋभुक्षाः ॥ स्त्रियां नान्तत्वादीप् ॥ सुपथी ॥ सुमथी ॥ ऋभुक्षी पुरीपूः ॥ क्लीबे
सुपथि वनं ॥ धौ ॥ नपुंसकानां नस्य लोपो वा ॥ हे सुपथिन् ॥ हे सुपथि ॥ सुपथी ॥ सुपंथानि ॥ इन्हन्शेषौ सौ ॥ इन् हन् पूषन् अर्यमन् इत्येते ×सुपथि सुमथी सुमंथानि ६
षां शौ सौ च धौ परे उपधाया दीर्घो नान्यत्र दंडी हे दंडिन् ॥ एवं मुशलिन् हलिन् यशस्विन् वाग्मिन् प्रभृतयः ॥ वृत्रहा ॥ वृत्रहणौ ॥ हनो घ्न
हन्तेर्हकारस्य घो भवति नकारे जिति णिति च परे ॥ षरसंयोगे णः ॥ त्वं न ॥ वृत्रघ्नः ॥ वृत्रहभ्यां ॥ एवं पूषन् ॥ अर्यमन् ॥ संख्याशब्दाः पंचन्प्रभृत
यो बहुवचनांतास्त्रिषु सरूपाः ॥ जश्शसोर्लुक् ॥ षकारणकारान्तसंख्यायाः परयोः जश्शसोर्लुग्भवति ॥ पंच ॥ पंच ॥ पंचभिः ॥ पं

वं ×हहिनो ७ १२

श्रीः १२

×घ्नो वृत्रहणि वृत्रघ्नि २

युङः युंजौ युंजः युंजम् युजः समासे सयुक् चोः कुः चवर्गस्य कवर्गो भवति धातोर्मसे नाम्नश्च रसे परान्ते च ७ समाध्यातुर्थस्य युजेर्नुं नः प्रियपंचानः १

पु३
षभ्यः॥ पंचभ्यः॥ ह्लः॥ षकारनकारान्तसंख्यायाः परस्यामो नुट्॥ पंचानां॥ परमपंचानां गोणत्वे न लुक् नुटे॥ प्रियपंचा॥ प्रियपंचानौ॥ प्रि

प्रियपञ्चानः २ यपंचः॥ प्रियपंचा॥ प्रियपंचभ्यां॥ प्रियपंचां॥ एवं सप्तन॥ नवन॥ दशन॥ एवं नयः॥ अष्टनो डौ वा॥ अष्टन शब्दान्तस्य योर्जस्शसो वा डौ भ

अष्टौ अष्ट ३ वति॥ अष्टौ॥ अष्ट॥ शसापि॥ अष्टनः सकारे नकारादि विभक्तिषु वा आत्वं॥ अष्टभिः॥ अष्टाभिः॥ अष्टाभ्यः॥ अष्टभ्यः॥ २॥ अष्टानां॥ अष्टसु

प्रियाष्टानः ४ प्रियाष्टा॥ प्रियाष्टौ॥ प्रियाष्टानौ॥ प्रियाष्टः॥ प्रियाष्ट॥ प्रियाष्टाभ्यां॥ प्रियाष्टौ॥ राजवत्स्वं हाहावच्चापरं हसे॥ मुगणा॥ मुगणौ॥ मुगणः ४ मुगाणःष्टसु

मुगाणः मुगाणा॥ मुगाणौ॥ मुगाणःष्टसु॥ भुन॥ भुद॥ बुधौ॥ भुद्भ्यां॥ भुत्सु॥ राग॥ राक्॥ राघौ॥ राघः॥ राग्भ्यां॥ राक्षु॥ मुकुकुप॥ मुकुकुव॥ मुकुकु

सुकुकुञ्चाः ६ भौ॥ मुकुकुप्सु॥ युजे॥ पंचसु नुसमसमासे इति च॥ दिशां दृ॥ दिशं दिशकः शसश्शदृशशश्च ऋत्विजकुंच युंज स्रज अनच उष्णिह् हादीनां कुत्वं भवति

खनौ खनः ख सादौ रसे पदान्ते च समासाध्यर्थस्य तु सः॥ युक् खन॥ खजौ खंजः॥ छशाषराजादेः षः॥ सम्राट्॥ सम्राजौ॥ देवेट्॥ देवेजौ॥ देवेजः परिभ्राट्॥ परिभृ संज्ञा शुद्धानः ३

भ्यां खनसु ७ भृजौ॥ विश्वसृजौ॥ विश्वस्य वसुराजोर्दीर्घः॥ विश्वावसुः॥ विश्वाराट्॥ विश्वाराड्भ्यां॥ विश्वाराट्सु॥ स्कोराद्योश्च॥ संयोगाद्योः ३ परिमृट् परिमृड्

विश्वसृट् विश्व कारककारयोर्लोपो भवति झसे परे॥ नाम्नश्च रसे पदान्ते च॥ भृट्॥ भृड॥ भृजौ॥ वृश्चवृट्॥ वृश्चवृश्चौ॥ विश्वाट्॥ आविक्॥ औविग॥ विश्वाड्भ्यां विश्वाट्सु १

सृड्२

धातो १

अग्निमत् २ ×उद्र्यौ उद्र्यः १

आग्निंजौ ॥ आग्निंक्षु ॥ युङ् । युञ्जौ । युङ्क्षु ॥ स्म ॥ त्यदादेस्तस्य सत्वं भवति सौ परे ॥ स्यः । त्यौ । त्ये ॥ सः । तौ । ते ॥ परमसः ॥ संज्ञायां गौणत्वे चाप्य
सत्वेन ॥ त्यत् । त्यदौ ॥ अतित्यद् । अतित्यदौ ॥ यः । यौ । ये ॥ एषः । एतौ । एते ॥ अन्वादेशे ॥ एनं । एनौ । एनान् ॥ एनेन ॥ एनयोः ॥ अग्निमत्
अग्निमद् । अग्निमथौ । अग्निमद्भ्यां ॥ अग्निमत्सु ॥ प्रत्यंचतीति क्विपि कृते ॥ नेर्लोपः ॥ धातोर्ह्रस्वान्तस्योपधाभूतस्य नकारस्य लोपः ॥ क्ङिति
परे ॥ पूजार्थे चेन्न ॥ निरूपपदात् क्रुंचेः क्विपि न ॥ अचेः पुंसि पंचसु नुम ॥ दिशां प्रत्यङ् । प्रत्यंचौ ॥ प्रत्यंचः ॥ अचेर्लोपो दीर्घश्च ॥ नलोपिनो अ-
चतेरकारस्य लोपः ॥ पूर्वस्य च दीर्घः ॥ शसादौ स्वरे ॥ तद्धिते यः स्वरयोरीपीकारे च ॥ प्रतीचः ॥ प्रतीचा ॥ प्रत्यग्भ्यां ॥ प्रत्यक्षु ॥ तिरश्चादयः ॥
तिरश्चादयो निपात्यन्ते शसादौ तद्धिते यः स्वरयोरीपीकारे च ॥ तिरश्चः । तिरश्चा ॥ तिर्यग्भ्यां ॥ तिर्यक्षु ॥ उदङ् । उदीचः । उदक्षु ॥ पितरम-
चतीति ॥ पित्र्यङ् ॥ पित्र्यंचौ ॥ अतो दीर्घो नौ ॥ पितृचः । पितृचा ॥ पित्राग्भ्यां ॥ पित्राग्भिः ॥ पित्र्यक्षु ॥ सध्र्यङ् ॥ सध्रीचः ॥ सम्यङ् ॥ समीचः ॥ प्रा-
ङ् ॥ प्रांचः ॥ पूजायां तु प्रत्यंचः ॥ प्रत्यङ्भ्यां ॥ प्रत्यङ्क्षु ॥ प्रत्यंचमु ॥ प्रत्यप्रषु ॥ उदंचः ॥ उदङ्भ्यां ॥ तिर्यंचः ॥ तिर्यङ्भ्यां ॥ सम्यंचः ॥ सम्यं-
चा ॥ सध्र्यंचः ॥ प्रांचः ॥ अमुमंचतीति ॥ अमुमुयङ् ॥ अमुमुईचः ॥ अमुमुयग्भ्यां ॥ अदमुयङ् ॥ अदद्र्यङ्चः ॥ महत् ॥ महद्भ्यां ॥ उगितो नुम्

१४ श्रीः

×अदद्र्यङ् । अमुमुयङ् प्रत्यांच् अमुमुयंचः अमुमुयङ्भ्याम् अदमुयं

१ ×प्रांचः प्रांचा विष्वग्देवयोश्च टेरद्र्यं च ताववप्रत्यये अनयोः सर्वनाम्नश्चाद्रिरादेशो भवति क्विबन्ते अंचतौ परे ॥ परतश्च चिदिच्छन्ति केचिदिच्छन्ति पूर्वतः ॥ उभयोश्च चिदिच्छन्ति × केचिन्नेच्छन्ति वा तथा ॥

न्सम्महृन्नोधौदीर्घः शौच ॥ महान ॥ महान्तौ ॥ महान्तः ॥ हे महन ॥ द्विरुक्तानांनैसादीनांचशत्रुर्नुनुम ॥ शौचदत् ॥ ददतौ ॥ एवंजक्षत् ॥ जाग्रत ॥ दरिद्रत ॥
चकाशत ॥ शासत ॥ अत्वसोः सौ ॥ अत्वन्तस्यासन्तस्यचोपधायादीर्घोभवति ॥ सावधौ ॥ भवान ॥ भवन्तौ ॥ हे भवन ॥ चंद्रमसौ ॥ अत्वन्तस्यात्रसन्तस्य
चकिं ॥ चीवंराणिवस्ते ॥ सोचीवरः ॥ चीवरसौ ॥ पिंडग्रः ॥ शत्रंतस्यतुअत्वंतस्यात्रदीर्घः ॥ भवन ॥ भवन्तौ ॥ पचन ॥ दीव्यन ॥ धीनमहि ॥ धीमन ॥ धी
मन्तौ ॥ मघवान ॥ मघवन्तौ ॥ मघवद्भ्यां ॥ गुप ॥ गुपौ ॥ गुब्भ्यां ॥ नादृक ॥ नादृग ॥ नादृशौ ॥ नादृक्षु ॥ एवंयादृगादयः ॥ नशेः कोपांपदान्तेस्यादी
त्येच ॥ नक ॥ नग ॥ नट ॥ नड ॥ नशौ ॥ नग्भ्यां ॥ नक्षु ॥ नट्सु ॥ विट ॥ विड ॥ विशौ ॥ स्पृक ॥ स्पृग ॥ स्पृशौ ॥ घृतस्पृक ॥ उदकपूर्वस्यनकुत्वं ॥ उदकस्पृ
ट ॥ दधृक ॥ दधृग ॥ दधृशौ ॥ दधृक्षु ॥ रत्नमुट ॥ रत्नमुषौ ॥ रत्नमुड्भ्यां ॥ शांषशाद्वोनित्यंवहुवचनान्तः ॥ त्रिषुसरूपाः ॥ जश्शासोर्लुक ॥ षट
षड ॥ षड्भिः ॥ षड्भ्यः ॥ ॥ उंकारस्यणोभवतिनामिपरे ॥ षण्णां ॥ षट्सु ॥ परमषट ॥ परमषण्णां ॥ गौणत्वेतु ॥ प्रियषट ॥ प्रियषषौ ॥ प्रियष
षां ॥ दोषारः ॥ दोषादीनांरोभवति ॥ रसेपदान्तेच ॥ दोः ॥ दोषौ ॥ शसादौदोषान ॥ दोष ॥ दोषा ॥ दोर्भ्यां ॥ दोर्भ्यां ॥ दोषभ्यां ॥ सविसर्गंतु
मस्थानिकानुस्वारव्यवधानेपिक्विलान्परस्यसस्यषः ॥ दोःषु ॥ दोष्षु ॥ दोषसु ॥ पिपठिषतेः ॥ पिपठीः ॥ पिपठिषौ ॥ पिपठीर्भ्यां ॥ पिप

विविक्षुः अपमहच्छब्दस्याहच्चर्याद्धातोर्न्नसंगृह्यतेनेह ५ संयोगान्तस्य लोप इत्येके १

हीषु ॥ विविट् ॥ विविड् ॥ विविक्षो ॥ नट् नड् ॥ नक्षो ॥ गोरट् ॥ गोरड् ॥ गोरक्षो ॥ नासिरक्षो ॥ संयोगान्तलोप इत्येके ॥ नक् नग् ॥ गोरक् ॥ गोरग् ॥ कलो योनान्त्य भमिद्धं

पेकुन्व भमिद्धं ॥ पिपक् ॥ पिपग् ॥ पिपक्षो ॥ पिपक्षु ॥ एवं विवक् ॥ विवग् ॥ दिधक्षो ॥ सुपीः ॥ सुपिसो ॥ सुपीःषु ॥ सुपीस्सु ॥ एवं सुतूः ॥ सुतुसो

विद्वान् ॥ विद्वांसो ॥ विद्वांसः ॥ हे विद्वन् ॥ विद्वांसं ॥ विद्वांसो ॥ वसोर्वउः ॥ वसोर्वकारस्य उर्भवति ॥ शसादौ स्वरे नद्वितीयः ॥ स्वर सनुस्वीपी

कारेव ॥ विदुषः ॥ विदुषा ॥ विद्वद्भ्यां ॥ विद्वत्सु ॥ सेदिवान् ॥ वस्यान्त्वेइउ भावः ॥ सेदुषः ॥ सेदिवद्भ्यां ॥ ऊषिवान् ॥ ऊषुषः ॥ ऊषिवद्भ्यां ॥ शुश्रुवान् शुश्रुवांसौ ४

नुधांनोः शुश्रुवुषः ॥ शुश्रुवद्भ्यां ॥ अस्माहच्छब्दसाहचर्याद्धातोर्न्नसंगृह्यतेनेह ॥ सुहिन् ॥ सुहिंसो ॥ सुहिंद्भ्यां ॥ सुहिन्सु ॥ ध्वन् ॥ ध्वंसौ ॥ ध्वद्भ्यां ॥ पृ

वंस्रन् ॥ पुंसोऽसुङ् ॥ पुंसोऽसुङादेशः ॥ पुंसि पंचसु भेष्वेव ॥ पुमान् ॥ पुमांसौ ॥ पुमांसः ॥ हे पुमान् ॥ पुंसः ॥ पुंसा ॥ पुंभ्याम् ॥ पुंसु ॥ वेधाल्वेध

१ वेधसः ७ सौ ॥ हे वेधः ॥ वेधोभ्यां (मेधाः ॥ मेधसौ ॥ हे सुमेधः ॥ सुमेधोभ्यां) उशनसः सां ॥ उशनसः पुरुदंसोऽनेहसां सौ डा भवति ॥ उशना ॥ उश श्रीः

१५ नसौ ॥ उशनसोधीनांनना ॥ अदंतनीवाच्या ॥ हे उशनन् ॥ हे उशन ॥ हे उशनः ॥ उशनोभ्यां ॥ उशनस्सु ॥ सौसः ॥ अदसोदस्य सः सौ ॥ से १५

सै ॥ अदसः सौ सौ भवति ॥ असोदस्य मः ॥ मादू ॥ अदसो मान्परस्य उश्च ॥ ऊश्च भवति ॥ अमू ॥ जसी ॥ एकेबहुत्वे ॥ अदसः प्रकारस्य ई

भवतिवहुत्वे॥अमी॥अमुं॥अमू॥अमून॥अमुना॥अमूभ्यां॥अमीभिः॥अमुष्मै॥अमूभ्यां॥अमीभ्यः॥अमुष्मात॥अमुष्य॥अमुयोः॥अमीषां॥
अमुष्मिन॥अमीषु॥इतिहलन्ताः पुंलिंगाः॥नहोधः॥नहोहस्यधोभवति॥धातोर्हसेनाम्नश्चरसेपरान्तेच॥उपानत॥उपानहौ॥उ
पानह्या॥३॥उष्णिग्भ्यां॥द्यौः॥दिवौ॥द्युभ्यां॥द्युषु॥गीः॥गिरौ॥गीर्भ्यां॥गीर्षु॥एवंपुरधुरादयः॥चतस्रः॥प्रियचत्वाः॥प्रियचत्वारौ॥हेप्रिय
चत्वः॥ईयंस्त्रियां॥इदमः स्त्रियामियंस्यो॥इयं॥इमे॥इमाः॥इमां॥इमे॥इमाः॥अनया॥आभ्यां॥अस्यै॥अस्याः॥अनयोः॥आसां॥अस्यां॥आ
सु॥आत्वादेशो॥एनां॥एने॥एनाः॥एनया॥एनयोः॥स्रक्॥स्रजौ॥स्रग्भ्यां॥स्रक्षु॥समित॥समिधौ॥समिद्भ्यां॥अन्येषाम्याः॥एवंतदयद्
एतदकिम॥वाक्॥वाचौ॥वाग्भ्यां॥वाक्षु॥ककुप॥ककुभौ॥ककुभ्यां॥ककुप्सु॥त्वक॥त्वचौ॥ऋक॥ऋचौ॥अपशब्दोनित्यंवहुवचनान्तः॥आ
पः॥अपः॥भिदपां॥अपुशब्दस्यात्वंभवतिभादौविभक्तौ॥अद्भिः॥अपां॥अप्सु॥दिक॥दिशौ॥दिग्भ्यां॥दिक्षु॥लिट॥लिषौ॥दृक॥दृशौ॥ लिट्लिड्लिषौ
सजुषइतिसजूः॥सजुषौ॥सजुर्भ्यां॥सजूःषु॥आशीः॥आशिषौ॥आशीर्भ्यां॥असौ॥अमू॥अमूः॥अमूं॥अमू॥अमूः॥अमुया॥अमूभ्यां॥
अमुष्यै॥अमुष्याः॥अमुयोः॥अमूषां॥अमुष्यां॥अमूषु॥इतिहलन्ताः स्त्रीलिंगाः॥स्वनडुत स्वनडुही स्वनड्वांहि पुनस्तद्वत

आसीःषु २

षंपुंवत् ॥ वाः ॥ वारी ॥ वारि ॥ वार्भ्यो वार्षु ॥ उरसेविमलादिवुं विमलदिवी ॥ विमलदिवी ॥ किं के कानि ॥ इदं इमे इमानि ॥ अन्वादेश
एनत् एने एनानि ॥ संबोधनेवानपुंसकानां नलोपो वक्तव्यः ॥ अस्य ब्रह्मणी ब्रह्माणि ॥ हे ब्रह्मन् हे ब्रह्म ॥ अह्नः ॥ अहन् शब्दस्य सो
भवति ॥ सेपदान्तेव ॥ अहः ॥ अह्नी ॥ अहनी अहानि ॥ अह्ना ॥ अहोभ्यां ॥ कर्म्म कर्मणि ॥ कर्म्माणि ॥ पूर्ववर्म्मन् ॥ चर्म्मन् धन्वनादयः ॥ द
ण्डिनी ॥ दंडीनि ॥ स्रग्वि ॥ स्रग्विणी ॥ स्रग्वीणि ॥ वाग्मि ॥ वाग्मिनी ॥ वाग्मीनि ॥ बहुवृत्रहा ॥ बहुवृत्रघ्नी ॥ बहुवृत्रहणी ॥ बहुवृत्रहाणि
बहुपूष ॥ बहुपूष्णी ॥ बहुपूषणी ॥ बहुपूषाणि ॥ बह्वर्यमि ॥ बह्वर्यमणी ॥ असृक् ॥ असृजी ॥ असृंजि ॥ शसादौ वा ऽसन् ॥ असानि ॥ अस्ना
असभ्यां ॥ ऊर्क् ॥ ऊर्जी ॥ ऊर्जि ॥ बहूर्जी ॥ नुमप्रतिषेधः ॥ अंत्यात्पूर्वो वा नुम् ॥ बहूर्जि ॥ बहूंर्जि ॥ त्यत् ॥ त्ये त्यानि ॥ तत् ॥ यत् ॥ एतत् ॥ अन्वादे
श ॥ एनत् ॥ एने ॥ एनानि ॥ बेभिद् ॥ बेभिदी ॥ बेभिदि ॥ सौत्रमि ॥ चेच्छिद् ॥ चेच्छिदि गवाक्शब्दस्य रूपाणि ॥ क्लीवे ऽर्चागतिभेदतः ॥ असंध्य
गागमालोपिनर्वाधिकशनंमतं ॥ स्वमसुप्सुनवषट्कादोषट्कं स्युस्त्रीणि जश्शसोः ॥ चत्वारि शेषे दश के रूपाणीति विभावय ॥ श्रीः
१६ गवाक् ॥ गवाग् ॥ गोअग् ॥ गोअक् ॥ गोक् ॥ गोग् ॥ गवाङ् ॥ गोअङ् ॥ गोङ् ॥ गोची ॥ गवांची ॥ गोअंची ॥ गोंची ॥ ४ ॥ गवांचि ॥ २ ॥

तिर्यक्प्रि१ यकृत्यंम १ शकृतः १ शकृतिः १ शकानि श शक्ना श शकृता शकृता

तिर्यक् ॥ तिरश्ची ॥ तिर्यञ्चि ॥ तिर्यङ्ः ॥ तिर्यञ्चि ॥ यकृत् ॥ यकृती ॥ यकृन्ति ॥ यकानि ॥ यक्ना ॥ यकृता ॥ यकृद्भ्यां ॥ एवं शकृत् ॥ ददत् ॥ ददती ॥ ददन्ति ॥ ए
वं जाग्रदादयः ॥ तुदत् ॥ वादी वा ॥ शतुः ॥ अवर्णान्परस्य धातु नो नुमीकारे परे ई पि च ॥ तुदती ॥ तुदन्ति ॥ भात् ॥ भाती ॥ भान्ति ॥ श्यप्येोश
त्रि नित्यं ॥ अप्रत्ययस्य यप्रत्ययसंबंधिनोऽवर्णान्परस्य शतुर्नुम्नित्यमीकारे ई पि च ॥ पचत् ॥ पचन्ती ॥ पचन्ति ॥ दीव्यत् ॥ दीव्यन्ती ॥ दीव्यन्ति
स्वप् ॥ स्वप् ॥ स्वपी ॥ स्वम्महन्नोरीति दीर्घः ॥ स्वांपि दीर्घो नेत्येके ॥ स्वंपि ॥ स्वपा ॥ स्वब्द्भ्यां ॥ भिदं पा ॥ जगत् ॥ जगती ॥ जगन्ति ॥ महत् ॥ महती
महान्ति ॥ धनुः ॥ धनुषी ॥ नामोपधस्य शोदीर्घः ॥ धनूंषि ॥ हविः ॥ हविषी ॥ हवींषि ॥ पयः ॥ पयसी ॥ पयांसि ॥ तेजः ॥ वचः ॥ पिपठी ॥ पिपठिषु
सयडु१ मंधंकः नस्यशोनुम्न ॥ पिपठिषि ॥ सुपुम ॥ सुपुंसी ॥ सुपुमांसि ॥ अदः ॥ अमू ॥ अमूनि ॥ इति हलन्तान्नपुंसकलिंगाः ॥ त्वमहं सिना ॥ सिना सु
सहितयोर्युष्मदस्मदोस्त्वमहमित्येतावादेशौ भवतः यथासंख्येन त्वं अहं युवावौ द्विवचने द्व्यर्थवाचिनोर्युष्मदस्मदोर्युवावादेशौ भवतः
विभक्तौ आमो युष्मदस्मद्भ्यां परऔ आम भवति युवां आवां यूयं वयं जसा जसा सहितयोर्युष्मदस्मदोर्यूयं वयं भवतः यूयं वयं
त्वमदेकत्वे युष्मदस्मदोस्त्वन्मदौ भवतः एकत्वे गम्ये आम्यां युष्मदस्मदोष्टेरात्वं भवति आमि मकारे निमित्त परे त्वां मां युवां

॥ द्व्यर्थः द्वयोः अर्थः प्रतीतं यस्यासौ द्व्यर्थः द्व्यर्थं वक्तुं शीलं यस्यो ॥
माने१ ॥ सौ द्व्यर्थवाचिनो तयोः द्व्यर्थवाचिनोः ३ ॥

॥ युवाभ्याम् आवाभ्याम् २

ङि इत्येतयोः परयोः १

आवां ॥ त्यदाद्यन्तेशसोऽस्मिन्दीर्घः ॥ शसो नो वक्तव्यः ॥ युष्मान् ॥ अस्मान् ॥ त्वन्मदावेकत्वे ॥ टाङ्योः ॥ युष्मदस्मदोष्टेरेत्वं भवति टाङ्योः ॥ त्वया
मया ॥ युवाभ्यां ॥ आवाभ्यां ॥ युष्माभिः ॥ अस्माभिः ॥ तुभ्यं मह्यं ङया ॥ ङेसहितयोर्युष्मदस्मदोस्तुभ्यं मह्यं एतौ भवतः ॥ तुभ्यं मह्यं ॥ भ्यसभ्यम्
भ्यम् ॥ युष्मदस्मद्भ्यां परस्य भ्यसः अभ्यं भवति ॥ शकारो मकारादिरवयवार्थः ॥ युष्मभ्यं ॥ अस्मभ्यं ॥ ङसिभ्यसोरत् ॥ पंचम्यां ङसिभ्यसोः
स्थाने त्वं च स्यात् अम्यसः उच्यते ॥ त्वत् ॥ मत् ॥ युवाभ्यां ॥ आवाभ्यां ॥ युष्मत् ॥ अस्मत् ॥ तवममङसा ॥ ङसासहितयोर्युष्मदस्मदोस्तवम
मौ भवतः ॥ तव मम ॥ युवयोः ॥ आवयोः ॥ सुडागमः ॥ सामाकं ॥ युष्मदस्मद्भ्यां परः साम् आकं भवति ॥ युष्माकं ॥ अस्माकं ॥ त्वयि मयि
युवयोः ॥ आवयोः ॥ युष्मासु ॥ अस्मासु ॥ समस्यमानेऽप्येकत्ववाचिनी युष्मदस्मदी समासार्थोऽन्यसंख्यश्चेत् युवावौ त्वन्मदावपि ॥ सिङे ॥ जस १
ङस्सु परतः ॥ आदेशाः स्युः सर्वे वै ते त्वाहौ युवयौ ॥ तुभ्यं मह्यौ तवममावपि ॥ १ एते परत्वाद्बाधन्ते युवावौ विषये स्वके ॥ त्वन्मदा श्रीः
वै १० वपि बाधन्ते पूर्वविप्रतिषेधतः ॥ २ द्व्येकसंख्यः समासार्थो बह्वर्थे युष्मदस्मदी तयोर्द्व्येकत्वार्थत्वान्न युवावौ त्वन्मदौ न च ॥ ३ ॥ १७
त्वां मां वा अतिक्रान्त इति विग्रहे ॥ अति त्वं ॥ अत्यहं गौणत्वेपि युष्मदस्मदोस्त्यदाद्यत्वं भवति ॥ अतित्वां ॥ अतिमां ॥ अतियूयं ॥ अति

॥ स्वरा ३ अद्विषये स्वतः २

अतित्वाभ्यां अतिमाभ्यां अतित्वत् अतिमत् ३   २अतित्वाजि: अतिमाजि: २   अतित्वयो: अतिनुभ्यां अतिमभ्यां २ तिमयो: ३

४अतित्वं अत्यहं अतियुवां। अतित्वावां अतियूयं अतिवयं

५अतियुवां अत्यावां अतियुवात् अत्यावात् अतियुवया अत्यावया इत्यादि ६

वयं अतित्वां अतिमां त्वांमांवाअतिक्रान्तौ अतित्वां अतत्वांमांवा अतिक्रान्तौ त्वांमांवाअतिक्रान्तौ अतित्वान् अतिमान् अति
त्वया अतिमया अतित्वाभ्यां अतिमाभ्यां अतितुभ्यं अतिमह्यं अतित्वत् अतिमत् अतित्वाभ्यां अतिमाभ्यां अतित्वत् अति
मत् अतितव अतिमम अतित्वयो: अतिमयो: अतित्वाकं अतिमाकं अतित्वयि अतिमयि अतित्वासु अतिमासु युवांआ
वांवाऽतिक्रान्तइतिविग्रहे सिजमडेउ:उ:मसुपाग्वत् अन्यत्रयुयवयोर्युष्मानस्मान्वाऽतिक्रान्तइतिविग्रहेसिजमडेउ:उ:मसुपाग्वत्
युभ्यां अति अत्यस्मां अतियुष्मान् अत्यस्मान् अतियुष्मया अत्यस्मया युष्मदस्मदो: षष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थि त्वेमेवांनौवसनसौ युष्म
दस्मदो:षष्ठीचतुर्थी द्वितीयासहितयो: यथासंख्येनवांनौवस्नसौआदेशाभवन्ति तेत्रेकवचनेनसहतेमे द्विवचनेनवांनौबहुवचनेनवस
नसौ ॥त्वामामा॥ अमासहितयोर्युष्मदस्मदोस्त्वामाएतौभवत: श्रीशस्त्वावतुमापीह दत्तात्तेमेपिशर्मस: स्वामीतेमेपिसहृ
रि:पातुवामपिनौविभु: सुखंवान्नोददात्वीश: पतिर्वामपिनौहरि: सोऽव्याद्वोन: शिवंवोनोदद्यात्सेव्योत्रव:सन: २ अनन्वा
देशेवा अन्वादेशेनित्यं धातोनातेतवांनौ अन्वादेशितेस्मिनेनेत्रम: नादोवासादोपादौदोचवर्त्तमानयोर्युष्मदस्मदोस्त्वेते एका
र्थानांतेतवनापरुक्तेतस्मिनेनेहयोमम:॥   इत्यं१ (एकान्यार्थेषधानेचप्रथमेकेवलेतथा साधारणेसमानेऽल्पेसंख्यायांचप्रयुज्यते
(२एकवाक्येयुष्मदस्मदोर्नेतेआदेशा:भवंति एकवाक्यातंवाक्यं ते नेह आदनंपच

(१ मांपातु तवमित्रा णि याणिस्युः ममामित्राणि तान्यपि २ शाखायोगे पूर्वनिषेधः (युष्मद्युष्मदोस्तु न निषेधः) हरोहरिश्च मे स्वामी
॥ असंबोधनपूर्वान्तु २) (युष्मद्युष्मदोरपि निषेधः ३

तेने ह १

संबोधनोत्तरपूर्वास्तु रक्षतादेवे नः २

स्थां तेवासं॥ त्वां पातु वेदे रशेषैः सं वेद्यो ऽस्मान कृत्स्नः सर्वदा वतु॥ विशेष्य पूर्व संबोधने नरं पूर्वं संबोधनं च हित्वा॥ अन्यस्मात् संबोधनान्त्व
स्यैव नेति॥ देवास्मान्पाहि नृहरे विह्नो ऽस्मान रक्ष सर्वदा॥ शि विशेष्यपूर्वोन्तु किं॥ हरे कृपालो नः पाहि सर्वदाऽसदेव नः॥ चादि मिश्र॥ व
वाह॥ अहएवश्च नियोगे नेने॥ आवयोर्युवयोश्चेशो हरिर्मामेव रक्षतु॥ अचाक्षुषज्ञानार्थधातुभिर्योगे च नेति नेमात्वां समीक्षते सक्तस
वरूपं ध्यायति॥ चाक्षुषज्ञाने तु सक्तस्त्वा पश्यति चक्षुषा॥ विद्यमानपूर्वान्प्रथमांतात्परयोस्त्वादेशेष्वेनेवा॥ सक्तस्त्वामप्यहं ने नह
रिस्त्वांत्रायते समां॥ त्वामेमिति वा॥ चादिनिपातः॥ च॥ वा॥ अह॥ हं॥ एव॥ एवं नूनं स्वंवस्यं॥ पृथक्॥ शश्वत॥ युगपत्॥ भूयस नहमं॥ वि
ना नाना॥ स्वस्ति॥ अस्तिदोषानक्तम॥ मृषा मिथ्या॥ परम॥ मिथस॥ अथ अथो॥ अहोयम॥ श्वस॥ उच्चैस॥ नीचैस॥ शनैस॥ अधक
अने आरात्॥ दूरात्॥ दिवारात्रौ॥ सायं॥ चिरकृत॥ मनाक॥ ईषत्॥ किंचित॥ यावं॥ तुष्णीं॥ तुष्णींक॥ बहिस॥ अवस॥ नय॥ पुरुस्तं
१८ सम या निषक्तं हिरुक॥ अद्धा सनोवत्॥ शास्मि॥ सनत॥ सनात॥ निरस॥ अन्तरा॥ अन्तरेण॥ महस्रा॥ अलंवषट॥ समा विहायसा १८
पुरा मिथो॥ प्रायस॥ मुहुस॥ साई॥ साकं नमस॥ हिरुक॥ धिक॥ मामांस्वर॥ अन्तर॥ प्रातर॥ पुनर॥ सनुतर्न॥ यावत्॥ तावत्

मिथस २ ह १

स्वाहा आइईउः च २ अस्मिन्निति अत्र २

इत्थं २ तथा १ का १ हा कः २

एता विष्टु २

स्वाहास्वधा॥ नथाहि॥ खलुकिलवै॥ सुष्टु॥ दुष्टु॥ आदह॥ उपसर्गास्वरविभक्तिप्रतिरूपाश्च॥ अवदत्तं॥ अहंयुः॥ हेनो॥ अआइईउऊ॥ ऋऋऌॡएऐ

अओ अंअः॥ पशु॥ शुकं यथा॥ तथा॥ कथा॥ पाट्॥ प्याट्॥ पाट्ग॥ आंग है है भोः॥ अये हं वषिष्ठे॥ रे अरे॥ एकं परे॥ द्राक॥ संस्कृत॥ आनः ओवट् वौषट् श्रौषट्

इत्यादि॥ तत्रादिर्विभक्त्यर्थेनिपात्यते॥ तस्मिन्निति तत्र॥ यस्मिन्निति यत्र॥ एतस्मिन्निति अत्र॥ कस्मिन्निति कुत्र॥ कुह क्क॥ सर्वस्मिन्निति सर्वत्र

अन्यत्र॥ एकत्र॥ पूर्वत्र॥ परत्र॥ स्वत्र॥ तेन प्रकारेण तथा॥ यथा॥ अन्यथा॥ सर्वथा॥ एकथा॥ कथं॥ इत्थं॥ तस्मात इत्यर्थे॥ ततः॥ यतः॥ कुतः॥

आस्मादिति ५ अतः॥ इतः॥ त्यतः॥ सर्वतः॥ अन्यतः॥ एकतः॥ परतः॥ पूर्वतः॥ स्वतः॥ अन्तरतः॥ सार्वविभक्तिकस्त्वमित्येके॥ बहुतः॥ आदितः॥ मध्यतः॥

एतस्मादि ५ अग्रतः॥ अन्ततः॥ लोकतः॥ ग्रामतः॥ पूर्वस्मिन्निति॥ पुरस्तात् पुरः॥ अधः॥ अधस्तात॥ उपरि॥ उपरिष्टात॥ परस्मिन्निति॥ परेण॥ द

क्षिणेन॥ दक्षिणा॥ दक्षिणतः॥ उत्तरतः॥ दक्षिणस्यां दिशि दूरे॥ दक्षिणाहि॥ राजाधीनं॥ राजसात॥ सर्वं भस्म॥ भस्मसात्॥ उरी ऊरी

उररी॥ विस्तारांगीकरणयोः॥ सद्यादिः कालेनिपात्यते॥ समाने ऽह्नि सद्यः॥ अद्य॥ अधुना॥ इदानीम॥ तस्मिन्काले तदा

अस्मिन्निति १

नि३ उभयद्युः२ । अपि आङ् आत३

यदा कदा सदा सर्वदा ॥ एकदा । अन्यदा । सपदि । सांप्रतं । संप्रति ॥ झटिति नूनं । आशु । शीघ्रं । पूर्वेद्युः । परेद्यवि । ऐषमः । परुत् । परारि
अन्येद्युः । अन्तरेद्युः । अन्यतरेद्युः । उभयेद्युः । उभेद्युः । तर्हि यर्हि कर्हि । एतर्हि । प्रादिरुपसर्गः । प्र परा । अप सम । अनु अव । निस् । निर् । दुस् दुर् । अति
वि आङ् नि अधि । अपि । सु उत् । अभि प्रति । अति । परि उप एते ॥ अन्तर् आविर् प्रादुर् । प्राग्धातोः । उपसर्गा धातोः प्राक् प्रयोक्तव्याः । इदं द्वयं
नादिदं ज्ञादि अव्ययसंज्ञं भवति ॥ क्त्वाद्यन्तं च । क्त्वा प तुम णम । च्विडाचन्तं । शस । सुचन्त । कृत्वसु । आम । इत्याद्यन्तमव्ययसंज्ञं भवति ॥ अ
व्ययाद्विभक्तेर्लुक् । सदृशं त्रिषु लिंगेषु सर्वासु च विभक्तिषु । वचनेषु च सर्वेषु यन्न व्येति तदव्ययं ॥ इत्यव्ययप्रक्रिया ॥ वष्टि भागुरिरल्लोप
मवाप्योरुपसर्गयोः । आपं चैव हलन्तानां यथा वाचा निशा दिशा ॥ अवगाहः वगाहः । पिधानं आवतः स्त्रियां । सर्वा भार्या ईत्यादि ॥ इत्यव्ययानि
अजादेश्चाप् । अजा । एडका । अश्वा । चटका । मूषिका बाला । वत्सा । होडा । मंदा । विलाता । वयसि प्रथमे इत्याप्प्राप्तः । संफला । भस्त्रफ श्रीः
३९ ला । अजिनफला । शणफला । पिंडफला । सत्पुष्पा । प्राक्पुष्पा । कांडपुष्पा । प्रान्तपुष्पा । एकपुष्पा । शूद्रा । क्रुंचा ॥ उष्णिहा । देवविशा ३९
ज्येष्ठा कनिष्ठा । मध्यमेत्यादि । पुंयोगेपि । कोकिला । अमूला । त्रिफला इत्यादि ॥ पादो वाईप् । द्विपदी द्विपदा ॥ काष्ठतः । कापिंपू परे२

ति२ नञ् प्रसक पुष्पा२

अकारान्ता न्ता नाः स्त्रियां वर्तमाना नाशाप्र
त्ययो भवति ४ मेधा तापा ४

वैस्याकारस्येकारो भवति। कारिका। पाचिका। अनः किं। नौका। क्षिपकादीनां च न। क्षिपका। ध्रुवका। कन्यका। चटकाया। कामका। उपत्यका। अधित्य-
का। नारका। ज्योतिषी अन्यत्र नारिका। वर्णका। नां तवे वर्णिका। अन्या। वर्त्तका। शकुनौ। प्राच्यां उदीच्यां तु वर्त्तिका। अष्टका। आद्रे। आष्टिका
न्या। कचिद्वा। सूतका। सूतिका। पुत्रका। पुत्रिका। वृंदारका। वृंदारिका। आर्यका। आर्यिका। चटकका। चटकिका। निर्मक्षिका। पृषका २ निर्मक्षिका
पृषिका। अजका। आजिका। ज्ञका ज्ञिका। द्वके द्विके। निस्वका। निस्विका। ईत्यादि। ह्रस्वो वा कापि परे तस्यादौ पूर्वस्य ह्रस्वो भवति। गंगा
५ गंगका का। गंगिका। नदिका। नदीका। श्रेयसितरा। श्रेयसीतरा। वाग्रहणादेव संध्यक्षराणां न। नौका। नौका। आणईषु। दंडिनी। मेधावनी। शुनी दंडिनी ५
पोष्णी। स्त्रैणी। चौरी। सैवर्णेयी। गार्ग्यायणी। लौहित्यायनी। कात्यायणी। कौरव्यायणी। मांडुकायनी। शाङ्किकी। याष्टिकी। कर्त्री। ह-
र्त्री। यस्य लोपः। इवर्णावर्णयोः लोपो न डिनस्त्ये यकारे ईपि परे। आपगवी। पैंद्री। ईपस्येलोपः। राज्ञी द्विदाम्नी। ष्ठिनः के षकार
टकार उकार ऋकारानुबंधात् स्त्रियामी पप्रत्ययो भवति। षवराकी। टकुरुचरी। उगोमती। उद्रूद्वी। ऊरुभाञी। इत्वरी। अपचंती गोमती विदुषी २
दीव्यन्ती। उदंती। उदन्ती। प्राची। प्रांची। प्रतीची। प्रत्यंची। उदीची। उदंची। तिरश्ची। तिर्यंची। स्तनंधयी। मंत्रतान्नेपः। सीमा। सी

भवति ३ उद्व्यस्ती

२०

रगार्ग्यायणी लौहित्यायनी कात्यायनी कौरव्यायणी मांडूक्या

वधूट चिरण्टतरुणीयौवनवाचिनो ३

मदह्नं उत्ता १

३ प्रथमवयो महल्ला गौरी २ शार्ङ्गरवी पौष्करी शाकलकी २ रजनी आसुरायणी

द्विहायनस्य वीरा ३

माता ॥ सीमान् ॥ अन्नन्ताद्बहुव्रीहेर्न ॥ बहुयज्वा ॥ बहुयज्वानौ ॥ डाप्वा ॥ सीमा ॥ सीमे ॥ दामा दामे ॥ बहुयज्वा ॥ बहुयज्वे ॥ उपधालोपिनो वेप ॥ बहुराज्ञी बहुराज्यौ बहुराजा,

बहुराजा ॥ बहुराजानौ ॥ नद्वादेः ॥ स्त्रियामीप् ॥ नदी गौरी ॥ भस्मी मरवी ॥ आशिष्वी ॥ अनड्वाही ॥ मोवर्णाषी ॥ आस्तिकी ॥ गार्गी इत्यादि ॥ अदन्ते ॥ बहुराजे ॥ १ ॥

वयोवाचिनोऽदन्तात्स्त्रियामीप् ॥ कुमारी किशोरी ॥ वधूटी ॥ चिरंटी ॥ तरुणी ॥ तलुनी ॥ अदन्तात्किं शिशुः ॥ उक्षोऽन्तस्य बहुव्रीहेर्न ॥ कुंडोध्नी ॥ अस्तुधी २

अस्तुध्नी ४ घुधुघ्नी ॥ स्त्रियां किं ॥ महोधा ॥ गोगणः ॥ वयोवाचिनो हायनस्येप ॥ त्रिचतुर्भ्यां णत्वं ॥ त्रिहायणी ॥ चतुर्हायणी ॥ इंद्रादेशाणीप् स्त्रियां पुंयोगे ॥ अदन्तात् ४

इंद्राणी वरुणाणी ॥ भवानी ॥ शर्वाणी ॥ रुद्राणी ॥ मृडानी ॥ आचार्यादणत्वं ॥ आचार्यानी ॥ हिमारण्ययोर्महत्त्वे ॥ हिमानी ॥ अरण्यानी ॥ य हिमस्य संहतिः ५

वाद्दोषे ॥ दुष्टा यवा यवानी ॥ यवनानां लिप्यां ॥ यवनानी ॥ मातुलोपाध्यायाभ्यां वा ॥ मातुलानी ॥ मातुली ॥ उपाध्यायानी ॥ उपाध्यायी ॥ आ महाद्रुमं ५

र्यक्षत्रियोपाध्यायेभ्यो वा स्वार्थे ॥ आर्याणी ॥ आर्या क्षत्रियाणी ॥ क्षत्रिया ॥ उपाध्यायानी ॥ उपाध्याया ॥ क्षत्रियी ॥ उपाध्यायी ॥ कौमार श्री:

१० पंचदशाब्दान्तं ॥ पौगंडं दशमावधि ॥ यौवनं तु ततः परं वधूटी चिरंटी शब्दौ यौवने पुंयोगे च ॥ अदन्तात्स्त्रियामीप ॥ भूद्री ॥ गणकी ॥ पाल १०

कान्तान्न ॥ गोपालिका अश्वपालिका ॥ धर्मपालिका ॥ सूर्याद्देवतायामीप ॥ सूर्यस्य स्त्री देवता सूर्या ॥ अन्या सूरी ॥ जानेरयोपधात्

आर्याणी स्वयमार्या स्यात्क्षत्रियाणी तथा ... पु

नद्वादेः स्त्रियामीप ७

नी.टी नी.मा ४ ॥बिंबकंठिका२ हसान्तद्वितयस्यलोपः२

प्रत्ययो भवति १
हसान्त द्वितस्य यस्येति लोपः मत्सुषी ईपि मत्स्ययस्य लोपः मत्सी २
इपिञ्च सूरी अगस्ती २

जातिवाचिनोयकारोपधाद्कारान्नाम्नः स्त्रियामीप॥ महिषीहंसी॥ योपधात्॥ क्षत्रियावैश्याकचित्रवलाका॥ गवयहयमुकयमनुष्यमत्स्या
नामनिषेधः॥ गवयी॥ हयी॥ मुकयी॥ सूर्य्यागस्त्ययोरीये चोपधालोपः॥ तिष्यपुष्ययोर्नक्षत्राणियलोपः॥ मत्सी॥ अगस्ती॥ तैषी॥ पौषी॥
कुंडीअमत्रे कुंडान्या॥ गोणीआवपने॥ स्थली अकृत्रिमायां॥ भाजीश्राणाचेत्॥ नागी स्थूलाचेत्॥ काली वर्णाचेत्॥ नीली औषधिप्राणि
नोः॥ संज्ञायांवा॥ कुशीअयोविकारे॥ कामुकी मैथुनेच्छायां॥ कवरीकेशवीन्यासे॥ शोणाद्वा॥ शोणीशोणा॥ बहुव्रीहेर्जातिपूर्वपदात्
क्तान्तात्॥ ऊरुभिन्नी॥ जातान्तात्र॥ दन्तजाता॥ अस्वांगपूर्वपदाद्वा॥ सुरापीती॥ सुरापीता॥ पाणिगृहीतीभार्य्यायां॥ अन्यापाणि
गृहीता॥ कृतात्करणादेः॥ वस्त्रक्रीती क्वचिदल्पत्वे॥ अभ्रलिप्ती द्यौः॥ चंदनलिप्ता स्त्री॥ स्वांगाद्वा॥ स्वांगवाचिनोदन्तात् संयोगोपधात् उपसर्जना
न्तात् स्त्रियामीप॥ सुमुखी सुमुखा सुकेशी सुकेशा॥ नासिकोदरोष्ठजंघादन्तकर्णशृंगाच्च॥ तुंगनासिकी तुंगनासिका॥ मंदोद
री मंदोदरा॥ बिंबोष्ठी बिंबोष्ठा॥ सुजंघी सुजंघा॥ सुदन्ती सुदन्ता॥ सुकर्णी सुकर्णा॥ सुशृंगी सुशृंगा॥ अंगगात्रकंठपुच्छाद्वा॥ स्वं ईप २
गी स्वंगा॥ सुगात्री सुगात्रा॥ सुकंठी सुकंठा॥ सुपुच्छी सुपुच्छा॥ कवरमणिविषशरेभ्यः परात्पुच्छान्नित्यं॥ कवरपुच्छी मणि

सुगुल्फा ३ पक्षेस्वंगेत्यादि १

॥४॥ पाककर्णपर्णपुष्पफलमूलवालान्तरपदात् एतदन्ताद् ... स्त्रियामीप ओदनपाकी शंकुकर्णी शंखपुष्पी दासी फली ॥
दर्भमूली गोवाली ४

गरपुछी १ 21 श्येनपुछी २ वृद्धीवृद्धः तन्वीतनुः लघ्वी लघुः मृद्वी मृदुः ३

पुछी॥ विषपुछी॥ शरपुछी॥ उपमानात्पक्षपुछाभ्यांनित्यं॥ श्येनपुछी॥ नक्रोडादिबह्वचःस्वरात्॥ कल्याणक्रोडा सुजघना॥ सहनञविद्य
मानपूर्वात्र॥ सकेशा॥ अकेशा॥ विद्यमाननासिकानखसुखात्संज्ञायां॥ शूर्पनखा॥ गौरमुखा॥ अश्वमुखा॥ संज्ञायांकिंनाम्रमुखी
कन्या॥ वोतोगुणवचनात्॥ उदन्तात्गुणवाचिनोवास्त्रियामीप्रत्ययोभवति॥ पट्वी॥ पटुः॥ वह्वी बहुः॥ खरुःसंयोगोपधान्न॥ खरुः पांडुः॥ कृदिकारादक्तिनः॥
सर्वतोऽक्तिनर्थादित्येके॥ रात्रिः रात्री॥ शकटिः शकटी॥ आलिः आली॥ आजिः आजी॥ अंगुलिः अंगुली॥ धूलिः धूली॥ अक्तिनर्थात्किं॥ कृतिः॥ भूति
प्रभृति॥ धूति॥ अजननिःपद्धत्यादिभ्योवा॥ पद्धतिः पद्धती॥ ऐच मन्वादेः॥ मनुपूतक्रतुवृषाकप्यग्निकुसितकुसिदानामैआदेशः
ईपूर्वपुंयोगेस्त्रियां॥ पूतक्रतायी॥ मनायी॥ वृषाकपायी॥ अग्नायी॥ कुसितायी मनोरौवावा॥ मनावी मनुः॥ पत्यादयोनिपात्याः॥ पत्नीस
पत्नी॥ वीरपत्नी॥ सखी॥ अशिश्वी॥ ऊढा॥ अनडुही॥ प्राची॥ प्रांचीप्रतीचीप्रत्यंची॥ कचिद्वा॥ दृढपतिः दृढपत्नी॥ वृषलपतिः॥ वृषलस्य श्रीः
पत्नी॥ एता एनी॥ हरिता हरिणी॥ रोहिता रोहिणी॥ श्येता श्येनी॥ असिता असिक्नी॥ पलिता पलिक्नी॥ इत्यादि॥ इतोमनुष्य 21
जातेरीप्प्रत्ययो॥ दाक्षी॥ अवन्ती॥ कुन्ती॥ उदन्तादयोपधान्मनुष्यवाचिनःस्त्रियामूप्रत्ययःस्यात्॥ कुरूः॥ अयोपधात्किं॥ अध्वर्युः

उतङ्कुः १ जाति १ कुरूः १

गर्भिनर्तयोा एतावियोते अन्तर्वत्नी पतिवत्नी अन्यत्र अन्तर्वती पतिवती २

स्त्रीपंगोश्च

र्युः स्त्रीपंगोः पंगूः ॥ श्वसुरस्योकाराकारयोर्लोपः ॥ ऊश्च ॥ श्वश्रूः ॥ उपमानवा पूर्वपदोत्तरपदात् ऊः करभोरूः ॥ संहितसफलसहणवामसहित
पि २ महादेरेनोपम्येपिति ॥ संहितोरूः शफोरूः ॥ लक्षणोरूः ॥ वामोरूः ॥ सहितोरूः ॥ महोरूः ॥ नृनरयोरीपवृद्धिश्च ॥ नरस्यनुर्वास्त्रीनारी ॥ यूनस्तिः ॥ युवनशब्दात् २
यूनोस्त्रियांतिः युवतिः ॥ इति स्त्रीप्रत्ययाः ॥ लिंगार्थे प्रथमा ॥ नामार्थमात्रे लिंगाधिके च प्रथमा ॥ नियतोपस्थितिको नामार्थः ॥ उच्चैः ॥ नीचैः ॥
४ च कृष्णः श्रीर्ज्ञानं खारी द्रोणं आढकं ॥ एकः द्वौ बहवः ॥ अलिंगानियतलिंगौ नामार्थौ इत्यस्योदाहरणं ॥ नियतलिंगास्तु लिंगमात्राधिके
प एकः द्वौ बहवः इत्यस्य ॥ तटः तटं तटी ॥ आमंत्रणे च ॥ अभिमुखीकरणे प्रथमा ॥ हे राम हे रामौ हे रामाः ॥ भोस ॥ भगोस ॥ अघोस ॥ भवत ॥ भगवत् अघ भसः ५
भगोनमस्ते ३ वतां ॥ भो हरे ॥ भगवन्नमस्तेऽद्यायाहि ॥ कर्त्ता कर्म च करणं संप्रदानं तथैव च ॥ अपादानाधिकरणं इत्याहुः कारकाणि षट् ॥ शेषाः का
र्यकर्तृरि साधनयोर्दानपात्रे विश्लेषावधौ संबंधाधारभावयोः ॥ स्वतेषु द्वितीयाद्याः विभक्तयः ॥ कार्ये कर्मकारके द्वितीया ॥ कटं करो
ति कान्कारूपंपश्यति चाक्षुषः ॥ राज्यं प्राप्नोर्भिषः ॥ सोमं सुनोति सोमपाः ॥ कर्त्तरि साधने तृतीया ॥ भिन्नः शरेण रामेण रावणो लोक
रावणः ॥ दानपात्रे चतुर्थी ॥ वेदविदे गां ददाति ॥ क्रियया यमभिप्रैति तत्रापि चतुर्थी ॥ पत्ये शेते ॥ राज्ञे करं ददाति ॥ विश्लेषावधिभागस्थ्या

नैनिपात्यास्तेधो ४

प्राप्नोति २

करोभव २
उपपदार्थेषु भवति

करोगेतरापविदीर्णोऽपि नातरेर्दुष्यते पुन

पतिं अभिमुखी करोति १

१ तेयः पित्रोरेतभपूजनं गुरुरत्नं वध्यनं वयं... १

१ विसप्तमी ३ आभिव्यापके १

वधिर्थेवमी || हिमवतोऽवतरति गंगा || धावतोऽश्वात् पतनं || संबंधेषष्ठी || राज्ञः पुरुषो || आधारे सप्तमी || औपश्लेषिकः || सामीपिकौ || वैषयिको
नैमित्तिकौपचारिकश्चेति षोढा || कटे शेते कुमारोऽसौ वटे गावः सुशेरते || तिलेषु विद्यते तैलं हृदि ब्रह्मामृतं परं || युद्धे सन्नह्यते धीरो
ऽङ्गुल्यग्रे करिणांशतं || क्रियालक्षणं भावलक्षणं वर्षति देवे चौर आयातः || गोषु दुह्यमानासु गतः || विनादियोगे द्वितीया च || विना
सहनमस्ते निर्द्धारणे स्वाम्यादिभिश्च || पूर्वयोगे द्वितीया चायां विभक्तय || विना पापं सर्वं फलति || अन्तरेण सिरणी किं जीवितेन || अन्त
रा त्वां मां हरिः || जयं मनुप्रावर्षत् || अनु हरिं सुराः || उप हरिं सुराः || नदीमन्ववसिता सेना || अतिदेवान्कृष्णः अभितो ग्रामं || सर्वतो ग्रा
मं || धिक् देवदत्तं || मां धिक् || धिक् त्वां || धिगिमं धिगमुं || धिक् कं || धिक् तान् || यान् धिक् || धिक् कंचित् || धिग्जाल्मं || उपर्युपरि पर्वतं || अध्य
धि ग्रामं || अध्यधि लोकं || अध्यधि सुखं || अधोऽधो ग्रामं || अभितः कृष्णं पूर्वं परितः || समया निकषा हा प्रति योगेऽपि || हा पितं || काला
ध्वनोरत्यन्तसंयोगे || मासमधीते || क्रोशं पर्वतः || मासं गुडधानाः || मासं कल्याणी || क्रोशमधीते || क्रोशं कुटिला नदी || नेरन्तर्ये किम् || मासस्य
द्व्यहमधीते || क्रोशस्यैकदेशे पर्वतः || अधिपूर्वाणां शीङ्स्थासामाधारः || अभिनिपूर्वस्य विशः || उपान्वध्याङ्पूर्वस्य वसः || अ

हेतुभूतलक्षणप्र
त्यक्षितलक्षणेत्थं
भूतमिथ्यार्थः ५

२२

२२

१ संप्रति परि-अनुप्रतिपरि...

हा कृष्ण भक्तं तस्य सेव्यते ३

अनुत्कर्षस्य कालस्यादेव एकादशीमुपवसति २

कं३ स्य३

येनांगेन विकृतेन अंगिनो विकारो लक्ष्यते ततस्तृतीया २

सिद्धांतचंद्रिका अधिशेते ॥ अधितिष्ठति ॥ अध्यास्ते वा वैकुंठं हरिः ॥ अभिनिविशते ॥ सन्मार्गं ॥ उपवसति ॥ अनुवसति ॥ अधिवसति ॥ आवसति वा वैकुंठं हरिः ॥ भो
जनार्थस्य वर्जने उपवसति वने इत्यादि ॥ सहादियोगे तृतीया ॥ सह शिष्येणागतो गुरुः ॥ एवं साकं सार्धं समं योगेपि ॥ अंगविकारः ॥ अक्ष्णा काणः
अंगविकारः किम् ॥ अक्षि काणमस्य ॥ किंचित्प्रकारं प्राप्ते लक्षणे ॥ जटाभिस्तापसः प्रकृत्यादिभ्य उपसंख्यानं ॥ प्रकृत्या चारुः ॥ प्रायेण
विभमेनेति ४ याज्ञिकः ॥ गोत्रेण गार्ग्यः ॥ समेनैति ॥ द्विद्रोणेन धान्यं क्रीणाति ॥ सुखेन दुःखेन याति ॥ यत्नेन गच्छति ॥ तुल्यार्थयोगे ॥ रामेण सदृशः
कृष्णेन तुल्यः ॥ पित्रा तुल्यः गुरुणा तुल्यः ॥ फलप्राप्तौ कालाध्वनोरत्यंतसंयोगे ॥ अह्ना क्रोशेन ॥ अनुवाकोऽधीतः ॥ फलप्राप्तौ किं मास तृतीया ५
मधीतो नायातः ॥ नमआदियोगे चतुर्थी ॥ नमो नारायणाय ॥ एवं स्वस्ति स्वाहा स्वधा अलं वषड्योगे ॥ उपपदविभक्तेः कारकविभक्ति
र्बलीयसी ॥ नमस्करोति देवान् ॥ अर्थादियोगे षष्ठ्यपि ॥ भोजनाय भोजनस्य वा प्रभुः समर्थः शक्तः कृष्णाय कृष्णस्य वा ॥ इदं कुश सदृं ३
लं सुखमायुष्यमर्थः ॥ प्रयोजनं वा भूयात् ॥ रुच्यर्थः धातुयोगे प्रीयमाणे ॥ हरये रोचते भक्तिः ॥ श्लाघह्नुस्थाशपां बोधयोगे वा च तु २
धयितुमिष्टे कृष्णाय श्लाघते निहन्त्यर्थः ॥ ह्नुते इति सपत्नीभ्यः ॥ गोपी कृष्णाय श्लाघते ॥ ह्नुते तिष्ठते शपते वा ॥ धारेरुत्तमर्णः ॥ कंध्यंते धा

कृइः स्या २

अधिष्ठायवहारेहिनः प्रयोगेषु चतुर्थ्यर्थे तृतीया ॥ दास्याः संप्रयच्छते कामुकः ॥ धर्मे तु भार्यायै संप्रयच्छति नमः इत्या ४ संप्रदाय

इत्यादि २ २३ ग्रा ३ योगे २ चतुर्थी हरये १

रयान्तिमोक्षं हरिः स्पृहयते रोचते पुष्पेभ्यः स्पृहयति क्रुधद्रुहेर्ष्यासूयार्थानां प्रयोगे यं प्रति कोपाद्यस्तत्र क्रुध्यति द्रुह्यति
असूयति ईर्ष्यति यं प्रति कोपः किं भार्यामीक्षते एनामन्योऽद्राक्षीत् ऋतेत्यादि पंचमी ऋते ज्ञानान्न मुक्तिः अन्यो गृहा
द्धिहारः आराद्वनात् इतरो यो भामात् भिन्नः कृष्णात् पूर्वो ग्रामात् प्राग्ग्रामात् दक्षिणो ग्रामात् विना कृष्णात् पृथक्
नाना वा उपाध्यायादधीते जनिकर्तुः प्रकृतिः जायमानस्य कार्यस्योपादानं संज्ञं भवति ब्रह्मणः प्रजाः प्रजायन्ते
वनात् ग्रामो योजने कार्त्तिक्याः आग्रहायणी मासे अपहरेः परिहरेः संसारः आमुक्तेः संसारः प्रद्युम्नः कृष्णा
ति६ त्प्रति तिलेभ्यः प्रतियच्छति माषान् हेतौ तृतीयापंचम्यौ जाड्यात् जाड्येन वा बद्धः स्तोकात्स्तोकेन वा मुक्तः दूरान्ति स्तोकान्मुक्तः ६
कयोगे षष्ठ्यपि ग्रामस्य दूरादन्तिकाद्वा इत्यादि क्रियागुणजातिसंज्ञाभिः समुदायात्पृथक्करणं निर्धारणं य श्रीः
तस्ततः षष्ठीसप्तम्यौ क्रियापराणां क्रियापरेषु वा भगवदाराधकः श्रेष्ठः गवां गोषु वा कृष्णा संपन्नक्षीराः २३
नृणां नृषु वा ब्राह्मणः श्रेष्ठः छात्राणां छात्रेषु वा मैत्रः पटुः स्वाम्यादियोगे षष्ठीसप्तम्यौ गवां गोषु वा स्वामी अ

कृष्णः सप्रते: साधुः कृष्णो मातरं प्रति ३ तस्यार्थं इति किं आयुक्तः शकटे गौः २

२ सप्रते:२ ...

धिपतिः ईश्वरः दायादः प्रसूतः प्रतिभूर्वा स्वामी दशाधिके षष्ठीसप्तम्यौ क्रियालक्षणे रुदति रुदतो वा प्राव्राजीत् आयुक्तकुशलाभ्यां
योगे तात्पर्ये षष्ठीसप्तम्यौ आयुक्तः कुशलो वा हरिपूजने पूजनस्य वा साधुनिपुणाभ्यां पूजायां सप्तमी मातरि साधुः निपुणो
वा प्रसितोत्सुकाभ्यां योगे तृतीयासप्तम्यौ प्रसित उत्सुको वा हरिणा हरौ साध्वसाधुप्रयोगे सप्तमी साधुः कृष्णो मात
रि असाधुर्मातुले निमित्तात्कर्मसंयोगे सप्तमी चर्मणि द्वीपिनं हन्ति दन्तयोर्हन्ति कुंजरं केशेषु चमरीं हन्ति सीम्नि पुष्क
लको हतः क्तस्य च वर्त्तमाने कर्मणि अधीती व्याकरणे तादर्थ्ये चतुर्थी संयमाय श्रुतं धत्ते नरो धर्माय संयमं धर्मो मोक्षा
य मेधावी धनं दानाय भुक्तये तुमोऽप्रयुक्तस्य कर्मणि फलेभ्यो याति ल्यब्लोपे कर्मण्याधारे च पंचमी हर्म्यात्प्रेक्ष
ते आसनात्प्रेक्षते कर्तृकर्मणोः कृति कर्तरि षष्ठी कर्तरि कर्मणि च षष्ठी क्तादिवर्जिते कृति प्रयुज्यमाने कृष्णस्य कृ
तिः जगतः कर्ता कृष्णः गुणकर्मणि नेताश्वस्य स्रुघ्नं स्रुघ्नस्य वा उभयप्राप्तौ कर्मणि कर्तरि षष्ठीन आश्चर्यो गवां
दोहो गोपेन स्त्रीप्रत्यययोरकारयोर्नायं नियमः भेदिका बिभित्सा वा रुद्रस्य जगतः शेषे कृति वा शब्दानामनुशास

हर्म्यमारुह्य प्रेक्षते इत्यर्थः ३

श्वशुरात्जिह्रेति ...
...स्य ३ आसनमास्थाय ... कार: १ योग १ ... हर्म्यं ... याति इत्यर्थः ४

सूत्र २ शत्रुः पालकोऽवतरति ४

न माचार्येणाचार्यस्य वा वर्त्तमानाधारार्थक्तस्य योगे षष्ठी राज्ञां मतः बुद्धः पूजितो वा इदमेषां शयितं क्रोदोनु कुर्वाणो कु
र्वाणः चक्रिवान् चकाणः चक्रिर्वा मुखं हारिः हरिं दिदृक्षुः अलंकरिष्णुर्वा दैत्यान् घातुको हरिः जगत्सृष्टा सुखं कर्त्ता वि
ष्णुना हता दैत्याः दैत्यान् हतवान् हरिः ईषत्करः प्रपंचो हरिणा सोमं पिबमानः आत्मानं मंडयमानः वेदमधीयानः कर्त्ता
लोकान् द्विषः मनुर्वा मुरस्य मुरं वा द्विषन् भविष्यत्यकस्य भविष्यदाधमर्ण्यार्थस्येनश्च योगे षष्ठी न व्रजं गामी शतं दा
यी कृत्यानां कर्त्तरि वा मया मम वा सेव्यो हरिः उभयप्राप्तौ कृत्ये षष्ठी न नेतव्या व्रजं गावः कृष्णेन दूरनिकटार्थयोगे षष्ठी   योपञ्च
पंचम्यौ दूरं निकटं वा ग्रामस्य ग्रामाद्वा घूतार्थस्य क्रयविक्रयरूपव्यवहारार्थस्य दिवः कर्म्मणि षष्ठी शतस्य दीव्यति वा   श्रीः
२४ पञ्चमे शतस्य शतं वा प्रदीव्यति षष्ठी हेतुप्रयोगे अन्नस्य हेतोर्वसति सर्वादेर्हेतुप्रयोगे हेतौ घोन्ये च तृतीया षष्ठ्यौ केन   २४
हेतुना वसति कस्य हेतोर्वसति निमित्तपर्य्यायप्रयोगे सर्व्वा विभक्तयः सर्वादेस्तृतीयादयः को हेतुः किं प्रयोजनं
कं हेतुं केन हेतुना तानेन निमित्तेन हरिः सेव्यः ज्ञानाय निमित्ताय अन्योक्ते प्रथमा आख्यातकृतसमासमनद्विन

कारकं ३

उपसमीपं गत्वा धीतेऽस्मात् २ मा ३

च १ स्मात् १

निपातोक्के कारके सर्वत्रैव प्रथमा यथा घटः क्रियते हरिः करोति कृष्णः कंसं हतवान् कृष्णेन कंसो हतः पचतोऽग्निः दानीयो विप्रः

दीयते विप्राय दानं उपाध्यायः पचनी स्थाली प्राप्तं दूरं रथः उपहृतः पशुः उद्धृतान्नः पीतांबरः वीरपुरुषः कोकु

मं माथुरः धनवान् दृषद्वती विषवृक्षोऽपि संवर्ध्य स्वयं छेत्तुमसांप्रतं कुमारसंभवादिष्वत्यबोधिसः अन्योक्ते किं करं

रोति रामेणाहतः। इति विभक्त्यर्थाः॥ समासश्चान्वयेनाम्नां नाम्नामन्वये सति समासो वकारात्कृत्तद्धितधातुसंज्ञा सवति ४

प्रयोजकप्रत्ययादपि कृतेऽसमासेऽव्ययस्य पूर्वनिपातो वक्तव्यः पूर्वेऽव्ययेऽव्ययीभावः अव्यये पूर्वपदे सति योऽन्वयः

सोऽव्ययीभावसंज्ञकः समासः समासप्रत्यययोः समासे वर्तमानाया विभक्तेः प्रत्यये परे लुक् सुनपुंसकं अव्ययी

सवति ३ भावो नपुंसकलिंगो स्यात् नपुंसकस्य निष्क्रमः नामत्वात्स्यादिः अव्ययीभावाद्विभक्तेर्लुक् अधिस्त्रि अतोऽमनतः

अदन्तादव्ययीभावाद्विभक्तेरम् अनं वर्जयित्वा अमादेशः कुंभस्य समीपं उपकुंभं वाटाङ्गा अदन्तादव्ययीभावाद्दा

ओरेवा उपकुंभं उपकुंभेन वा कृतं उपकुंभं उपकुंभे वा निधेहि अनतः किम् उपकुंभादानय यवनानां वृद्धिर्दुर्यवनं नि

१ अव्ययमिति न्यति समीपसमृद्धि व्यृद्ध्यर्थाभावात्ययासंप्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्य

सवति त्रं ३ २ ... २ ... मानं लवन्तेसम

१ योग्यतावीप्सापदार्थानतिवृत्तिसादृश्यानि यथार्थाः

क्रि २

प्रति २

स्व १

मक्षिकाणामभावो निर्मक्षिकं हिमस्यात्ययो ऽतिहिमं निद्रा संप्रति न युज्यते इति अतिनिद्रं हरिशब्दस्य प्रकाश इति इतिहरि विष्णोः पश्चात् अनुविष्णु रूपस्य योग्य

गुर मनुरूपं अर्थमर्थं प्रत्यर्थं शक्तिमनतिक्रम्य यथाशक्ति ह्रस्वकानि विधार्थाः वक्तव्यार्थाः योग्यतावीप्सानतिवृत्तिसादृश्येषु हरेः

सादृश्ये सादृश्यं सहरिः सहादेः इति सहस्य सः ज्येष्ठस्यानुपूर्व्येणेत्यनुज्येष्ठं चक्रेण युगपदित्सचक्रं सदृशः सख्या ससखि क्षत्राणाम्

पतिसंपत्तिः सक्षत्रम् तृणमप्यपरित्यज्य सतृणमत्ति अग्निग्रंथपर्यन्तमधीते साग्नि यथासादृश्ये यथाशब्दः सादृश्येन सम

स्थाने यथा हरिस्तथा हरः अवधारणार्थे यावन्ति च अवधारणार्थे यावतिशब्दे प्रयुज्यमाने योऽव्ययः सोऽव्ययीभावः संज्ञ पञ्च

कः समासो भवति यावन्तः श्लोकाः तावन्तो ऽच्युतप्रणामाः यावच्छ्लोकं क्वचिदनव्ययपूर्वपदे अव्ययीभावः उन्मत्ता गंगा इत्यु घलितनदेशे स

२५ उन्मत्तगंगं शाकस्य लेशः शाकप्रति अक्षेण विपरीतं वृत्तं अक्षपरि शलाकया विपरीतं वृत्तं शलाकापरि एकपरि कवि श्रीः

द्वा अपविष्णोः अपविष्णु परिविष्णु परिविष्णोः बहिर्वनात् बहिर्वनं प्राग्वनात् प्राग्वनं आमुक्तेः आमुक्ति अभ्यग्नि २५

अभ्यग्नि अग्निं प्रति प्रत्यग्नि सत्याग्नि उपवनं गंगामनुगंगं तिष्ठन्ति गावो यस्मिन् काले स तिष्ठद्गु आयान्ति गावो

अग्न्याग्नि अभ्यग्नि वनस्य समीपमनुवनं १ अनु अवधारणे क्रियापावट्टतावद्गु ६ दुं वहद्गु

× सर्वतिसप्ततिटऋऽकइस्येतेप्रत्ययाभवंति २

× अत्र २

× नदीपौर्णमास्याग्रहायण्यिभ्योवा ८:४

नी आयद्भू २

यस्मिन्काले आयन्तिगवं पारेगंगायाः पारेगंगं मध्येगंगायाः मध्येगंगं २ ईत्यादयोनिपात्याः खलेयवानेयस्मिन्कालेखलेयवं वंश्येनसंख्यासमस्यते

ते सोऽव्ययीभावः द्वौमुनीवंश्यौद्विमुनि त्रयोमुनयोवंश्याः त्रिमुनि व्याकरणस्यसप्तगंगाःसमाहृताः सप्तगंगं द्वयमुनेःसमाहृतेः द्वियमुनं टा३

काः शरदः समीपंम उपशरदं प्रतिविपाशं जरायाजरसजरसं समीपंउपजरसं अक्षिप्रतिप्रत्यक्षं अक्ष्णांपरंपरोक्षं पर

ऋ२४ शब्दस्यअस्त्वोपरोक्षे इतिज्ञापनात् को४ अक्ष्णः अनुअन्वक्षं राज्ञः समीपंउपराजं समिधसमीपं उपसमिधं नद्याःसमीपंउपनदंसं

४ऽकारस्योकारः प४ उपनदि नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्योवाटः क्वचित्समासान्तोविधिरनित्यः इत्यव्ययीभावः अमादौतत्पुरुषः द्वितीयाद्य

न्तेपूर्वपदेसतियोऽन्वयः सतत्पुरुषसंज्ञकः समासः ग्रामंप्राप्तोग्रामप्राप्तः कृष्णंश्रितः कृष्णश्रितः कूपंपतितः ग्रामगतः

खट्वामारूढः खट्वारूढः मुहूर्त्तंसुखं दुःखमतीतोदुःखतीतः ग्रामगमी अग्रभावी अन्नबुभुक्षुः दात्रेणछिन्नं दात्रछिन्नं छि२

मासेनपूर्वंमासपूर्वः पित्रासदृशोमीत्रसदृशः पितृसमः माषेनउनंमासोनं वाचाकलहः वाक्कलहः आचारेणनि

रतत्रः पुरुषः ४   नासि ५

अ २

पुनः आचारनिपुनः गुडमिश्रः मांसेनावरो मासावरः हरित्रात्रातो हरित्रातः नखभिन्नः दध्ना अदनं दध्योदनः गुडधानाः
युपायदारु यूपदारु अर्थस्य विशेष्यलिंगता द्विजायार्थः द्विजार्थः सूपः द्विजायइदं द्विजार्थं भार्यो द्विजायइदं द्विजार्थं भूतायव पयः २
लिः भूतबलिः गवेहितं गोहितं गवेसुखं गोसुखं गवेरक्षितं गोरक्षितः चौराद्भयं चौरभयं दुःखात्यतो दुःखपेतो दुःखेपा
५ स्यः दः सुखेपेतः वृक्षभीतिः राजपुरुषः द्विजस्ययाजकः द्विजयाजकः देवपूजकः कश्चित्षष्ठीनसमस्यते नृणांद्विजः सतांषष्ठः षेषः ४
काकस्यकार्ष्णः फलानांसुहितः इदमेषांशयितं अपांस्रष्टा ओदनस्यपाचकः भवतःशायिका कश्चिदमाद्यन्तस्यपरत्वं
गोवतिक्रान्तायः सोऽतिगोः रायमतिक्रान्तायः सोऽतिराः पूर्वंभूतः भूतपूर्वः कायपूर्वः कायस्य अपरः अपरकायः ज्ञानस्यमासः श्रीः
२६ मासजातः कायस्य उत्तरः कायउत्तरकायः अह्नोमध्यं मध्याह्नः सायाह्नः रात्रेर्मध्यं मध्यरात्रः रात्रेःपश्चिमः पश्चि २६
मरात्रः पिप्पल्या अर्द्धं अर्द्धपिप्पली कश्चिद्वा द्वितीयंभिक्षायाः द्वितीयभिक्षा भिक्षाद्वितीयं तृतीयभिक्षा भिक्षा

मध्यकायः २   पूर्व ३

जीविकामापन्नः २ इत्यादि २ रे २ रं २ जीविकाप्राप्तः १
व्रीहिवापिने व्रीहिवापणो ३

तृतीयं॰ चतुर्थभिक्षाः भिक्षाचतुर्थं॰ तुरीयभिक्षाः भिक्षातुरीयं प्राप्ताजीविकायां॰ प्राप्तजीविकोः जीविकाप्राप्तः आपन्नजीवि
कायां॰ आपन्नजीविकाः जीविकापन्नः॰ समासेक्वचिदेकपद्यंणत्वहेतुः शरावणांवनं शरवणंवे आम्रवणं प्लक्षवणं सूर्पवन्नस्य
सूर्पणखाइवनखायस्याः सूर्पणखा ३ यस्याः सासूर्पवन्नखा॰ क्वचिद्वा माषवापिनो माषवापिणो व्रीहिवापि निव्रीहिवापिणाणि॰ सुरापाणांसुरापानं॰ अक्षोह्नौहिणी अक्ष
ऊ क्वचिदलुक् ४ शौंडः॰ पात्रेसमितः पात्रसमितः॰ गृहेशूरः गेहेनदी नञि नञिपूर्वेपदेसतियोऽन्वयः सतत्पुरुषसंज्ञकः समासः ना समासे
स्यादिसे ५ सतिनञोः क्वौरादेशः॰ धर्मविरुद्धोऽधर्मः ज्ञानविरुद्धमज्ञानं अन्त्यरे समासेसतिनञोऽनस्यात्स्वरे तत्सादृश्यमभावश्चतद
न्यतदल्पता अप्राशस्त्यविरोधश्चनञर्थाः षट्प्रकीर्त्तिताः॰ अश्वादन्योऽनश्वः संशयस्याभावोऽसंशयः निरनुबंधकनस्यनुनोनानः नस्वरं दुः स्व
पत्रनोक॰ नक्षत्रं नकः नासत्या नैकधा इत्यादि चार्थेद्वंद्वः समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगे समाहारेचार्थेद्वंद्वः समासोभवति तत्रेश्व
रं गुरुंचभजस्वप्रत्येकमेकक्रियाभिसंबंधः समुच्चयःसमासोनास्ति बटोभिक्षामटगांचानय इतिक्रूणांक्रियाद्वयसंबंधोऽन्वाच

तिं १ ने २
नक्षत्रतीति २

२७

१ ईशश्च कृष्णश्च ईशकृष्णौ आदि स्वविशेषणस्य: २

१ आनिश्चमस्यैव २

१ सस्य ४

धन्तात्स्वस्वर १

यन्नास्ति मिलितयोरेकत्रान्वय: इतरेतरयोगसंहितिसमाहार: तत्राद्योर्नसमासोऽस्ति अनन्वयात् द्वंद्वेऽल्पस्वरप्रधानेकारा

कारान्तानांपूर्वनिपात: पटुश्चगुप्तश्चपटुगुप्तौ अग्निमारुतौ भोक्तृभोग्यौ धवश्चखदिरश्चधवखदिरौ इंद्राश्वरथा: तप

सपर्वतौ स्वराद्यन्ताश्च ईशकृष्णौ देवताद्वंद्वेपूर्वपदस्याकार: इंद्राबृहस्पती अग्नीविष्णु: अग्नीमारुतौ क्वचिन्न अग्निवायु

ईदम४ इंद्रम: सोमवरुणयो: अग्न्यादे: सोमादीनांषत्वं अग्नीषोमौ अग्निवरुणौ समाहारएकवद्भाव: एकत्वेद्विगुद्वंद्वौनपुंसके

लिंगौभवत: पाणिपादं मार्दंगिक:पाणविकं रथिकाश्वारोहं पदातिकं बदरामलकं शशकुशपलाशं साम्वतिके वध

विरोधे द्वंद्वएकवत् अश्वमहिषं अहिनकुलं काकोलूकिकं संख्यापूर्वोद्विगु:तद्धितेपंचकपाल: पुरोडाश: समाहारे स्त्री:

२७ ऽर्थेद्विगु: समासोभवति ततोऽकारान्तादीप् दशानांग्रामानांसमाहारो दशग्रामी पंचाग्नि क्वचिन्न पंचपात्रं त्रिभुव २७

नं चतुर्युगं बहुव्रीहिरन्यार्थे अन्यपदार्थेयोऽन्वय: सबहुव्रीहिसंज्ञक: समासोभवति बहुव्रीहौविशेषणसप्तम्यन्तानांस्वर्व्यादिसांख्या

कध ऽर्थेविषयेऽन्तरपदेचपरत: समाहारेवाच्येसंख्यापू ×समाहारेऽतद्धितेद्विगु: ३

१ र्वोयोऽन्वय: सद्विगुसंज्ञकोभवति पंचसुकपालेषुसंस्कृतं

×नहगगुः १ रूपवतीभार्यायस्य ३ सर्वप्रियः द्विपुत्रः १

(१ यस्य पदं वदनमात्मानं न बक्ति सतद्गुणसंविज्ञानो बहुव्रीहिः यः परं प्रियं बक्ति नात्मनं सोऽतद्गुणसंविज्ञानो बहुव्रीहि २)

नां पूर्वनिपातः बहुधनं यस्य स बहुधनः अस्थिधनं लंबकर्णः कंठेकालः बृहद्गुरुः कृतकटः कचित्र चंद्रशेखरः पद्मना

भः दन्तटजातः उद्भिन्नः कचित्प्री प्रियगुरुः गुरुप्रियः आहिताग्निः अग्न्याहितः अस्युद्यतः उद्यतासिः नञ्दुःसु

भ्यः प्रजामेधयोरसुक् अप्रजाः दुर्मेधाः सुप्रजाः धर्मादन् सुधर्मा रूपवद्भार्यः अन्यार्थे स्त्रीलिंगस्यान्यार्थवर्तमानस्य ॥ प्रत्ययान्तः

स्त्रीलिंगेपरे पूर्वस्य उक्तपुंस्कस्य स्त्रीलिंगस्य ४ स्येद्गु स्त्री पुंवद्वा समासे सति समानाधिकरणे पूर्वस्य स्त्रीप्रत्ययस्य पुंलिंगस्येव रूपं भवति ॥ ३ प्रत्ययान्तस्यन वेमाद्भार्यः ४ रूपवद्भार्यः उक्तपुंस्कस्य किं छायाद्वितीयः गंगाभार्यः वागग्रहणाद्देव ४

पूरणार्थप्रत्ययान्ते प्रियादौ च न कल्याणीपंचमी यासां रात्रीणां ताः कल्याणीपंचमी रात्रयः कल्याणीप्रियः तरतमचरटक

ल्पदेश्यदेशीयरूपपाशादौ पुंवत् अतिशयिनादर्शनीया दर्शनीयतरा दर्शनीयतमा पूर्वदर्शनीया दर्शनीयचरी ईष

द्दर्शनीया दर्शनीयकल्पा प्रशंशादर्शनीया दर्शनीयरूपा कुत्सितादर्शनीया दर्शनीयपाशा शसिवद्भल्पार्थस्य पुंवत्

वह्वीभ्योदेहि बहुशः अल्पशः त्वतयोर्गुणवचनस्य शुक्लायाभावः शुक्लत्वं शुक्लता कुक्कुट्यादीनामंडादिषु कुक्कुट्या

१ गद्द२

दर्शनीयरूपा दर्शनीयदेशीया २

अकृतद्धिताख्यांकिम् इहमाभूत् हका भार्य्या यस्य स हकाभार्य्यः ४

पाचिकां मन्यते पाचिकामानिनी मद्रिकायते मद्रिकामानिनी ३

28

सा १ ॥१२

क १ मध्ये १

श्वंउं कुक्कुटांउं मृगपदं मृगक्षीरं काकशावः सर्व्वादेः समासेऽपुंवत् दक्षिणस्या पूर्वस्या अन्तरालं याहिक् सादक्षि

णपूर्व्वाः सर्व्वाप्रधानमस्येति सर्व्वमयः सर्व्वाकरोति सर्व्वकरः यत्पुंमानिनोऽपुंवत् एनीवाचरति निष्ठनायते दर्शनीयां

मन्यते दर्शनीयमानिनी चैत्राः अकृतद्धिताख्यांकोपधस्यन पाचिकाभार्य्यः रसिकाभार्य्यः संज्ञापूरणार्थप्रत्यययोन्तेयोर्नं दत्ताभार्य्यः पंचमीभार्य्यः वृद्धिहेतोस्तद्धितस्यारक्तविकारार्थस्यन माथुरीभार्य्यः अरक्तेकिम् कषायेनरक्ताकंथा काषा

स्तने १ ४

४ काषायी ५ यीकंथायस्य सकषायकंथः विकारे किम् हेम्नो विकारो हैमी हैमीमुद्रिकायस्य स हैममुद्रिकः युटिमतिपुंवत् वैया

करणभार्य्यः सौवश्वभार्य्यः स्वांगादीपोमानिनीन सुकेशीभार्य्यायस्य ससुकेशीभार्य्यः मानिनीतु सुकेशमानिनी जाति

२८ वाचिनः स्त्रीप्रत्ययांतस्यन ब्राह्मणीभार्य्यः मानिनीतु सुकेशमानिनी जातिवाचिनः स्त्रीप्रत्ययान्तस्यन ब्राह्मणीभार्य्यः श्री:

१ इत्यादि गोः गोशब्दस्यान्यार्थवर्त्तमानस्य ह्रस्वो भवति पंचगावो यस्य स पंचगुः संख्यासुख्याद्यादिपूर्वपादशब्दस्यान्तस्यलो २८

स्य १

शी ३

शद्धाभार्य्यः २ ...ज्ञेयः किम् सुकेशा भार्य्या यस्य स सुकेशभार्य्यः ३

कुपदी कुपात् कुले वैयाघ्रपदी वैयाघ्रपदः २ जातोक्षः वृद्धोक्षः ४ द्विपात् द्विपादौ द्विपादः सुपात्

स्वरे १ कोशी १ स्वरे २ चरे २

पः सहस्रं पादा यस्य स सहस्रपात् शसादौ गढि तयः स्वरे ईपीकारे च पदादेशः सहस्रपदः सहस्रपदी द्विपादात द्विपदः वैया
घ्रपदः व्याघ्रपदी कुले टाडकाः मध्याह्नः पूर्वाह्नः नौ वा नान्तस्य टेर्लोपः यकारे परे वायहणा कचित्र कचिदुपधाया लोपः
कविराजः कृष्णसखः देवगवी परमगवः राजपुरं एकधुरं सर्वधुरं वामनसे दक्षिणापथः अहोरात्रं पंचषाः बहुल द्वित्रः ३ बहुकर्तृकः ३
१ अकुत्सामन् ४ स्मीकः स्त्रीपुंसौ अकुसाम महोक्षः द्यायुषः च्यायुषः ग्रामतक्षः कौटतक्षः पलकस्यशाकं फलशाकं मृगशाकं
पूर्वशाकं अर्द्धस्वारं अर्द्धनावं इत्यादि कर्मधार यस्तुल्यार्थे पदद्वये एकार्थे निष्ठत्वे सति कर्मधारयः समासो भवति
पूर्वे ३ स कर्मधारये पुंवत् नीलश्च तदुत्पलश्चेति नीलोत्पलं रक्तलता पुंस्कोकिलः ब्राह्मणी चासौ भार्या चेति ब्राह्मणभार्या रूपवद्भार्या
सुकेशभार्या स्नातानुलिप्तः एकनाथः सर्ववार्त्तिकः जैनैयायिकः पुराणमीमांसकाः नवपाठकाः केवलवैया
करणाः इत्यादि नामस्थकृतासमासः प्रादेरुपसर्गस्य नाम्नश्च कृदन्तेन समासः तत्पुरुषो भवति 'विशेषेणजिघ्रतीति

तान्मात्रसुरूपः १

४ ती. २ सुपुरुर्षः

३ विष्वक्देवयोश्चटेरद्र्यंचंतावप्रत्यये विष्वद्र्यङ् देवद्र्यङ् जया यानिः लक्ष्मी ३

याष्ट्रकच्छपः १ शाकप्रिय: पार्थिवः २ देवब्राह्मणः २

याष्ट्रः कच्छंपाति कच्छपः कुंभकारः स्वर्णकारः लोहकारः चर्मकारः भस्मकारः चित्रकारः शाकप्रियपार्थिवादीनांमध्य

पदलोपः शाकस्याशाप्रियपार्थिवश्चेति शाकपार्थिवः देवपूजकोब्राह्मणः महादेः सादिः समासेनिसहादेः सहिरादेशः

नेउ सहपुत्रेणसपुत्रः सहांचति सध्र्युङ् समंचति सम्यङ् तिरोंचति तिर्यङ् विष्वंचति विष्वंसङ् देवमंचति देवद्र्युङ् लक्ष्मी

जायायस्य सलक्ष्मीजानिः कुत्सितमन्नंकदन्नं काकवकदुस्ने ईषदुष्णं कवोष्णं कोष्णं कदुष्णं पुरुषेवा कापुरुषः कुपु

रुषः द्यौश्चभूमिश्च द्यावाभूमि जायाचपतिश्च जायापती जंपती दंपती भार्यापती मातामातरपितरौ पितरौ कापुरुषः कुपुरुषः

षट्चदशचषोडश: षोडश महादेवः महानीमीश्वरो महेश्वरः परमेश्वरः खरखुरायांनस खरनासिकायस्य सखर

श्रीः

२९ णसः खरणाः खुरणसः खुरणाः अन्नतानासिकायस्य सउन्नसः प्रगतानासिकायस्यसप्रणासः विगतानासिका २९

यस्य सविनसः चतस्रोअश्रयोयस्य सचतुरस्रः प्रोष्ठागोस्तस्येवपादायस्यसप्रोष्ठपदः प्रगतेजानुनी यस्यप्रज्ञुः सहि

विग्रः १ २१ × स्येवं ३ ति १

पद्दन्तायस्य ३

अरमुषउ अमुष्यइ २

तेजानुनी अस्य संज्ञुः ऊर्द्ध्वे गते जानुनी अस्य ऊर्द्ध्वज्ञुः शार्ङ्गं धनुर् अस्य शार्ङ्गधन्वा 'धनुषो धन्वन्' उद्गन्धिः सुगन्धिः पूतिगन्धिः

सुरभिगंधिः द्विदन् चतुर्दन् अमुं मंचति "अमुमुंयउ" "अदद्र्यंउ" कौमुद गंधा "अदमुयउ" याः पुत्रः (यीः पुत्रः) कौमुदगंधि पुत्रः कौ

मुदगंधी पतिः समानं ज्योतिर् अस्य सज्योतिः 'समानं नाभिर् अस्य सनाभिः समानं नाम यस्य सनामा 'समानं वयो यस्य'

सवयाः 'सवयस्मै सवयसः समानं ब्रह्म चरति' सब्रह्मचारी 'समानं तीर्थे वसति' सतीर्थ्यः क्षीरसमुद्रं यत्र सक्षीरोदः एवं

सुरोदः लवणोदः शुद्धोदः पृषदुदरं पृषोदरं वारिवाहको बलाहकः गूढ आत्मा यस्य सगूढात्मा दक्षिणस्याः तीरं

दक्षिणातीरं दक्षिणतीरमित्यादिनिपात्यंते अलुक् क्वचित् क्वचित्समासे तद्धिते च विभक्तेरलुक् कृच्छ्रान्मुक्तः स्तोकान्मुक्तः स्तुति ४

'लोकान्मुक्तः अप्सुयोनिः सरसिजं उरसि लोमानि यस्य उरसिलोमा 'हृदि स्पृशति' हृदिस्पृक् कंठेकालः 'ईरान्मुक्तः नि

करान्मुक्तः वाचोयुक्तिः दिशोदंडः पश्यतोहरः खेशयः ग्रामेवासः ग्रामेवासी चौरस्य कुलं अंजसाकृतं ओजसाकृतं

सहसाकृतं पुंसानुजः जनुषांधः आत्मनापंचमः त्वचिसारः 'गवियुधिभ्यां स्थिरः' गविष्ठिरः युधिष्ठिरः आत्मनेपदं

'आत्मं लस्वारस्यात १

आत्मनेभाषा मध्येगुरुः संवेरमः कर्णेजपः पूर्वाह्णेतरे आमुष्यायणः आमुष्यकुलिका आमुष्यपुत्रिका मातृपितृभ्यांस्वसुः स्वस्पः
मातृष्वसा पितृष्वसा मातुःपितुर्भ्यांवा मातुःस्वसा पितुःस्वसा होतुरन्तेवासी पितुरन्तेवासी मातुरन्तेवासी पितुःपु
त्रः देवानांप्रियःइतिमूर्खे देवोदासः शुनःशेफः शुनःपुच्छः इत्यादि तरतमरूपकल्पचेलड्ब्रुवगोत्रमतहतेषु ईवन्नस्याने
ना४ कस्वरस्य ह्रस्वो भवति उक्तपुंस्कस्य ब्राह्मणितरा ब्राह्मणितमा ब्राह्मणिरूपा ब्राह्मणिकल्पा ब्राह्मणिचेली ब्राह्मणि
ब्रुवा ब्राह्मणिगोत्रा ब्राह्मणिमता ब्राह्मणिहता ईनीवन्नस्य स्त्रीप्रत्ययान्तस्यईवन्नस्यैकस्वरस्यवाह्रस्वस्तरादौ ब्रह्म
बंधुतरा स्त्रीतरा स्त्रितरा श्रितःपरस्यवा विदुषितरा विदुष्तरा पंचतितरा पंचत्तरा मघवतितरा मघवत्तरा इषी
२ शीकार२ काइषीकयामालानांचितनूलभारिषुह्रस्वः इषीकचितं पक्वेष्टकचितं इषीकातूलं मुंजेषिकातूलं मालभारी उत्पलमा श्रीः
३० लभारी कारेसत्यास्यागदस्यमुम् सत्यंकारः अगदंकारः अस्तोश्च अस्तुंकारः धेनोर्भव्यायां धेनुंभव्या लोकस्यपृणे ३०

ब्रह्मबंधुतरा३ कुत्सिताब्राह्मणी ब्राह्मणिब्रुवा ३ विदुषीतरा ३

३०पत्र ग्रंथ७०८

अतिनिमिध:१ अतीरुद् अतीपद् ३

प्रीणासुखे लोकंप्रीणः इत्येनम्ध्यासस्य अनभ्यासमित्यः भाष्ट्राग्न्योरिंधे भ्राष्ट्रमिंधः अगिलेगिलस्य तिमिंगिलः गिलगि
लेच तिमिंगिलगिलः उस्समद्व्योः करणे उस्रंकरणम् भद्रंकरणम् रात्रेकृतिवा रात्रिंचरः रात्रिचरः रात्रिमठः रात्र्यठः
२ रुजि ७ नहिवृतिवृषिव्यधिरुचिसहितनिषुक्विबन्तेषुपूर्वस्यदीर्घः उपानत् नीवृत् प्रावृट् मर्मावित् नीरुक् अभीरुक् अतीषह्
परीतत् मत्वर्थेबहुस्वरस्य अमरावती शरादेश्च शरावती अजिरादेर्न अजिरवती उपसर्गस्यघञ्यमनुष्येवादीर्घः परीपाकः परिपा
ति ५ परीपाकः अमनुष्येकिं निषादः आदेश्चद्वंद्वे द्वंद्वेसतिक्वचिदेकशेषः मातचपिताच पितरौ श्वश्रूश्चश्वशुरश्च श्वशुरौ दुहि ४
ताचपुत्रश्च पुत्रौ स्वसाच भ्राताच भ्रातरौ ऋतांद्वंद्वे पूर्वपदस्यात्वम् मातापितरौ होतापोतारौ नेष्टोद्गातारौ पुत्रेच पितापुत्रौ
गवश्च गावश्च गाव इमाः २ शुक्लश्चशुक्लाच शुक्लमच्चे शुक्लम् सचयश्च योलो वादिक्संख्येसंज्ञायाम् दिग्वाचिनः संख्यावाचिनः
शब्दाः समानाधिकरणेन संज्ञायामेव समस्यन्ते अविग्रहानित्यसमासः सततपुरुषः दक्षिणाग्निः सप्तर्षयः द्वंद्वतत्पुरुषसंज्ञायाद्वि
षयोः परपदस्येवलिंगम् कुक्कुटमयूर्याविमौ मयूरीकुक्कुटौविमौ अर्द्धपिप्पली द्विगुप्राप्तापन्नालं द्विगुप्राप्तापन्नालंपूर्व पंचकपालि
प्रादिसमासेन पंचकपालः पुरोडासः प्राप्ताजीविकां प्राप्तजीविकः अलंकुमार्यै अलंकुमारिः निष्कौशांबिः अश्ववडवयोर्द्वंद्वः दिक्संख्येदि
पूर्ववल्लिंगं अश्ववडवान् रात्राह्नाह्नाःपुंस्येव अहोरात्रः पूर्वरात्रः पूर्वाह्नः द्व्यहः संख्यापूर्वरात्रंक्लीवम् द्विरात्रम् त्रिरात्रम् पूर्वपलका ४
निष्क्रान्तः कौशाम्ब्याः निःकौशाम्बिः अवक्रुष्टः कोकिलया आपन्नजीविकः २
या अवकोकिलः अतिलिंग अतिलिंगः संख्यापूर्वरात्र १ नपन्या अपन्यम २

अपथम् नपुंसकं क्लीवम् अर्द्धर्चादयः क्लीवपुंसो अर्द्धर्चं अर्द्धर्चः ध्वजम् ध्वजः तीर्थम् तीर्थः एवं शरीर मंडप यूप देह अंकुश कलशा
इत्यादि आवन्तो नः पंचाद्यद्विगुर्वियां पंचखट्वी पंचखट्वम् इनोन्तिपो द्विगुर्विभि पंचतक्षम् पंचतक्षी पुण्यसुदिनाभ्यामहः क्लीवं
२१ वं ३ ता पुण्याहम् सुदिनाहम् संख्याव्ययाभ्याम् पथ्यपथश्च क्लीवता त्रिपथम् विपथम् सामान्येनपुंसकम् मृदुपचति प्रातः
कमनीयम् उपज्ञोपक्रमान्तस्तत्पुरुषः क्लीवम् उपज्ञायमानोपक्रम्यमानयोः प्राथम्ये चेदाख्यातुमिष्यते पाणिनेरु
पज्ञा पाणिन्युपज्ञम् नंदोपक्रमं द्रोणः छायान्तश्च पूर्वपदार्थबाहुल्ये इक्षूणां छाया इक्षुच्छायम् राजपर्यायपूर्वोरक्षः पिशा
चादिपूर्वश्च सभान्तः क्लीवम् इनसभम् ईश्वरसभम् नेह राजसभा रक्षःसभम् पिशाचसभम् संघातार्थसभान्तः स्त्री ३१
सभम् स्त्रीसंघात इत्यर्थः सेनासुराछायाशालानिशान्तो वा ब्रह्मणसेनम् यवसुरम् कुड्यछायम् गोशालम् श्वनिश
म् पक्षे ब्राह्मणसेना इत्यादि इति समासप्रक्रिया ०॥

कौलि: ६

श्री: अपत्ये अण् नाम्नो अपत्यार्थे अण्प्रत्ययो भवति आदिस्वरस्य ञ्णिति च वृद्धिः स्वराणां मध्ये य आदिस्वरस्तस्य वृद्धिर्ञि
ति णिति च तद्धिते वोऽस्वरे उवर्णस्यान्तस्याव भवति यकारे स्वरे च उपगोरपत्यमौपगवः वैदुषः वासिष्ठः गौतमः भार्गवः
आङ्गिरसः वैदः और्वः मातुरुण् संख्यासंभद्रपूर्वस्य मातृशब्दस्यान्तस्य उर् भवत्यणि परे षाण्मातुरः द्वै
मातुरः सांमातुरः भाद्रमातुरः शिवादिभ्यश्च शैवः गाङ्गः अत इञ् नृपेषु अकारान्तान्नाम्नः इञ् नृषिशूद्रपर्य्ये
येइञ दैवदत्तिः श्रैधरिः दाशरथिः पौरंदरिः बाह्वादेश्च बाहोरपत्यं बाहविः औडुलोमिः गार्गिः वै
दिः नाडिः कौन्तिः सुधातृव्यासवरुडनिषादचण्डालबिम्बानामकङ् च सुधातुरपत्यं सौधातकिः
वैयासकिः वारुडकिः नैषादकिः चाण्डालकिः बैम्बकिः गर्गादेर्यञ् गर्गनराश्रिकृषिपितृष
स्वादेश्च गर्गादेरर्थे नडादेरायनण् अश्वादेः स्त्रीप्रत्ययान्तादेयण् पितृष्वस्रादेरणीयश्च ऽपत्यार्थे
गार्ग्यः वात्स्यः कात्यः वाजप्यः आश्वघ्यः मांडव्यः पौषिमाष्यः चारायणः नारायणः आश्वायनः
आमुष्यायणः आत्रेयः कापेयः नैधेयः गांगेयः माहेयः गौधेयः नौटेयः कल्याण्यादेरिनङ्

ति २

गार्ग्यायणः कात्सायणः २

×मरुत्वतीयम् ६

अपांनप्त्रीयं ७ पाण्डाद्यैरण् २

×२ ता १

कल्याणिनेयः कौलटिनेयः गोधायाः ढ्रक् गोधाः नाडारः पांडारः गोधेरः नाटेरः पांडेरः पैतृष्वस्रीयः मातृष्वस्रीयः पितृष्वसोः छण् यणो यलोपः पैतृष्वसेयः मातृष्वसेयः पांड्वाद्यैरण् पांड्वः चटकाद् ऐरण् चटकस्यापत्यं चाटकैरः स्त्र्यपत्ये लुक् चटका लुग्बहुत्वे क्वचित् प्रत्ययस्य गर्गाः वसिष्ठाः भृगवः अंगिरसः कुत्साः गोतमाः अत्रयः विदाः अंगाः वंगाः कलिंगाः विदर्भाः न यासम्बन्धिति कुंति कुरुशूरसेनादिभ्यो बहुत्वेपि भवति कुंती कुरुः शूरसेनी इवतद्धर्मे देवतार्थे इदमर्थे चोक्ताः वक्ष्यमाणा अपत्ययाः इन्द्रो देवता यस्य ऐन्द्रम् सौम्यम् आग्नेयम् गृहमेधीयम् वास्तोष्पतीयम् अग्नीषोमीयम् अपोनपादपान्नपातो अपोन-पृ अपांनपृ आदेशौ इमे यथासंख्यं अपोनप्त्रियम् अपोनप्त्रियम् अपांनप्त्रियम् प्रावृषएण्यः प्रावृट् देवता यस्य प्रावृषेण्यम् कः प्रजापतिः देवता यस्य कायम् क्वचिद् द्वयोः वृद्धिः क्वचिद् द्वयोः पूर्वोत्तरपदयोः स्वरयोः क्वचिद् वृद्धिः शिलिशब्द आग्निमारुतम् अग्नेरीद् वृद्धौ अग्निवारुणम् सौहार्दं सौभागिनेयः सौभाग्यम् माञ्जिसैन्धव आनुशातिकम् ऐहलौकिकम् पारलौकिकम् नित्यावा इन्द्रावरुणमत्र प्रत्यया नित्यावा। श्वशुरीयः श्वशुरस्यापत्यं श्वाशुर्यः पित्र्यम् गव्यम् पय्यम् कुल्यम् त्वदीयं मदीयम् अन्यस्यदक् इत्थ अन्यदीयम् पितुर्भ्रातरीयः पितुर्भ्राता पितृव्यः पितुर्माता

तदीयम् १ ×पितृ २ ...त्रीय २

४ मातृपितृभ्यां पितरि मातरि च डामहच् ५ मातुः पिता मातामहः १

८ पितुः पिता पितामहः १ पितामही ३

भ्यां डामहच् मातुर्भ्रातरि डुलच् मातुलः मातुः पिता मातामहः पितामहः मातुर्माता मातामही पितामही अवेर्दु
ग्धे सोढदूसमरीसाः अविसोढं अविदूसम् अविमरीसम् तिलान्निष्फलात् पिंजपेजौ निष्फलस्तिलः तिलपिंजः
तिलपेजः कारकात् क्रियायुक्ते कारकाद्दधृत प्रत्ययाः क्रियायुक्ते कर्तरि कर्मणि च कुंकुमेन रक्तं कौंकुमम् वस्त्रमपरि
प्रवृत्तो वा व्याघ्रः कांबलः द्वैपः वैयाघ्रः पांडुकम्बलादिनिः पाण्डुकम्बली रथः वशिष्ठेन दृष्टम् वाशिष्ठम् सामवका
ल्यम् वररुचिना कृतो वाररुचो ग्रन्थः मनुना प्रोक्तो मानवो धर्म्मः मथुरायाः आगतो माथुरः ६ ग्रामाद् आगतो
सर्वधुरीणः ६ ग्राम्यः धुरं वहतीति धुर्य्यः धौरेयः सर्वधुरीणः ४ मुखपार्श्वतसोरीयः मुखतो भवं मुखतीयम् पार्श्वतीयम्
स्वकीयम् स्वश्वराजजनपरात्तां मं कुक्ड्यौ स्वकीयम् राजकीयम् जनकीयम् परकीयम् मध्यान्मः मध्यमः
हेमन्तस्य वा तलोपोऽतो हैमनम् हैमन्तम् चिरपरुतपरारिभ्यस्त्नः चिरत्नम् परुत्नम् परारित्नम् अग्रादिपश्चा
उत्डिमः द्भ्यो डिमः अग्रिमम् आदिमम् पश्चिमम् अन्तिमम् हेतुमनुष्येभ्यो रूप्यमयटौ समागतम् समरूप्यम् सम
मयम् समीयम् देवदत्तरूप्यम् देवदत्तीयम् देवदत्तमयम् पतलिनाशालिनः शालिना प्रोक्तमधीयते शालिनः
शिनः पाराशर्य्यशिलालिभ्यां भिक्षुनटसूत्रयोर्णिनिः पाराशर्य्येन प्रोक्तं भिक्षुसूत्रमधीते पाराशरिणो भिक्षवः

वा३ प१

ष्प्रयोरीर समीचीनः ६ सूरी २

33

त्रपुजतुनोः १ त्रि २

शैलालिनो नटाः कर्म्मंदकृशाश्वादिनिरुक्तविषये कर्म्मंदिनः कृशाश्विनः पुंजेनीषराविकारे त्रापुषम् जातुषम्
शम्याः ष्लञ् शामीलीस्रुक् शक्तियष्ट्योरीकक् प्रहरणं शाक्तीकः याष्टीकः विंशतित्रिंशद्भ्यां ड्वुन्वा विंशतेति
त्तिलोपोऽशिति विंशकः त्रिंशकः विंशतिकः त्रिंशत्कः त्रिंशत्किः कर्म्मणउकञ् कर्म्मणेप्रभवति कार्म्मुकम् मनो
जातरञ्यतौ षुक्च मनोरपत्यं मनुष्यः मानुषः जातौ किम् मानवः केनेयकाः कारकात्कृद्न ईयंडुक् इत्येते
कन्यायुक्ते ५ प्रत्ययाः भवन्ति कर्त्तरि कर्म्मणि चोक्ता वक्ष्यमाणे यथे युक्ते च णितो वा क्रममधीते क्रमकः पदकः ग्रामाद्
गतस्तत्र जातो वा ग्रामीणः ग्राम्यः सध्रीचीनः तिरश्चीनः कुलस्यापत्यम् कुलीनः महाकुलीनः अद्यकुली
नः क्वचिद्यलोपः कन्याया अपत्यम् कानीनः कात्यस्येमे कातीयाः [illegible]त्राः गार्गीयाः रेवत्या अपत्यं रैवतिकः 33
पुष्यणायु[illegible]पौर्णमासी पौषी तैषी क्षत्रस्यापत्यं क्षत्रियः शुक्रो देवता अस्य शुक्रियम् इंद्रस्य लिंगमिन्द्रियम् अ
सेर्हरति यतीति आसिकः कुद्दालेन खनति कौद्दालिकः हलं वहति हालिकः शर्करां तीति शार्करिकः दार्दुरिकः धर्म्मं च
रतीति धार्म्मिकः आधार्म्मिकः पक्षिणो हंतीति पाक्षिकः शाकुनिकः तैत्तिरिकः मात्सिकः मैनिकः शारंगिकः मार्गिकः २
पुराणमधीते पौराणिकः ऐतिहासिकः वैदिकः पीत्वादिकरणादिभ्यः कुणजाहौ पाकमूलयोः पीलूनां पाकः

लेहतैलं ५ सर्षपतैलम् ५

मू २ शं २

पीलुकुणः पाकः कर्णस्य मूलं कर्णजाहं पक्षात्तिर्मूले पक्षस्य मूलं पक्षतिः चुंचुचणौ वित्ते विद्यया वित्तः विद्याचुंचुः
विद्याचणः वेः शालच्छंकटौ विस्तृते विशालं विशंकटम् विसंप्रोदश्च कटः विकटम् संकटम् प्रकटम् उत्कटम् अला
तु ३ बूतिलोमाभंगाभ्यो रजसि कटः अलाबूनां रजः अलाबूकटम् तिलकटम् उमाकटम् भंगाकटम् गोष्ठाद्यः स्था
नादिषु पशुनामभ्यः गवां स्थानं गोगोष्ठम् अश्वगोष्ठम् संघाते कटः अवीनां संघातोऽविकटः विस्तारे पटः अवीनां विस्तारो
अविपटः द्वित्वे गोयुगः द्वौ वृषौ उष्ट्रगोयुगम् षट्त्वे षड्गवः अश्वषड्गवम् स्नेहे तैलः तिलतैलम् भवने क्षेत्रे शाकटशाकिनौ
इक्षूणां भवनं क्षेत्रम् इक्षुशाकटम् इक्षुशाकिनम् अवात्कुटारच्च कटौ अवचीनेऽवकुटारः अवकटः नासिकायाः न
मू: ७ तसंज्ञायां टीटञ्नाटज्भ्रटचः अवात् नासिकाया नतं अवटीटम् अवनाटम् अवभ्रटम् तद्योगान्नासिका अवटीटा
पुरुषोऽप्यवटीटः नेर्बिडज्बिरीसचौ निरूढे अर्थे निबिडम् निबिरीसम् इनपिटच्काः प्रत्ययान्ते चिक चि चिकादेशाः क्लेदा
र्थे चिकिनम् चिपिटम् चिक्कम् क्लिन्नस्य चिल्पिल्चुल्लाः लः प्रत्ययोऽस्य चक्षुषी इत्यर्थे क्लिन्ने चक्षुषी अस्य
चिल्लः पिल्लः चुल्लः उपाधिभ्यां त्यकन्नासन्नारूढयोः त्यकः पर्वतस्यासन्ना भूमिः उपत्यका आरूढा अधित्यका
कर्मणि घटोऽठच् इत्यर्थे कर्मणि घटते कर्मठः साक्षाद्द्रष्टरि संज्ञायाम् इनिः इति लोपश्च साक्षाद्द्रष्टा साक्षी इष्टादिभ्यः

लोठो १ कृ पांडुनिः १

श्वस्त्यं ५ अयकम् ३ त्यः २ अहकं ३ प्रत्ययौ ३ किमादेस्त्यादेर्नवाद्यर्थे त्यतनौ प्रत्ययौ स्तः २
म४ ऐषमस्त्यम् ५

इनिरेनेनेत्यर्थेः इष्टमनेन इष्टी अधीती हैयंगवीनं श्रोत्रियक्षेत्रियाअनुपदी इत्यादयो निपात्याः ह्योगोदोहाद्धवं ह्यस्तने
यं गवीनम् छंदोधीते श्रोत्रियः परक्षेत्रे चिकित्स्यः क्षेत्रियः अनुपदं मन्वेष्टा अनुपदी आख्यातोपसर्गात्यमेवद्योरि
म३ प्रागकं च पचतकि: उच्चकैः सर्वकः अस्तकोत्वकं तनौ भवाद्यर्थे त्यतनौ स्तः कत्र सवे: कुत्रत्यः कुतस्त्यः अमा
५ कस्त्यः६ त्यः इहत्यः तत्रत्यः दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यण् दाक्षिणात्यः पाश्चात्यः पौरस्त्यः ऐषमो[illegible] ऐषमस्तनम् ह्यस्त म
नम् श्वस्तनम् स्वस्तिकशाला शौवस्तिकम् अद्यतनः ह्यस्तनः श्वस्तनः सनातनः सदातनः पुरातनः दोषातनः
सायंतनः चिरंतनः प्राह्णेतनः प्रगेतनः स्वार्थेपि इत्यावक्ष्यमाणाः प्रत्ययाः स्वार्थेऽपि स्युः दैवतिकः चौरः वय
त्यएव० एव वायसः राक्षसः चत्वारो वर्णाश्चातुर्वर्ण्यम् समीपमेव सामीप्यम् चत्वारो वेदाश्चातुर्वेद्यम् प्रज्ञ एव प्राज्ञः चा ३४
तुराश्रम्यम् त्रैलोक्यम् आर्त्त एव आर्त्यम् अवेतथ्य एव वातथ्यम् इतिह एव ऐतिह्यम् भेषजमेव भैषज्यम्
भागरूपनामभ्यो धेयः भाग एव भागधेयः नामधेयम् रूपधेयम् देवात्तः देव एव देवता मृदस्तिकः मृ
देव मृत्तिका सस्नौ प्रशंसायां प्रशस्ता मृत् मृत्स्ना मृत्स्ना अणीनयोर्युष्मदस्मदो युष्माकास्माको एकार्थयोस्तव
क ममको युवयोर्युष्माकं वार्थ यौष्माकः यौष्माकीनः आवयोरस्माकं वार्थ आस्माकः आस्माकीनः तवा
वा।

×चातुराश्रम्यम् ५ ×आर्त्य६

तवायं तावकः ममायं मामकः तावकीनः॥ वत्तुल्ये॥ सादृश्येऽर्थे वत्प्रत्ययः चंद्रेण तुल्यं चंद्रवत् ब्राह्मणवत् क्षत्रियवत्
मथुरायामिव माथुरवत् पाटलिपुत्रे प्राकारः॥ पाटलिपुत्रवत् प्राकारं विद्यतेऽस्य पाटलिपुत्रवत्॥ चैत्रस्येव चैत्र
वत् मैत्रस्य गृहम् अर्हेऽपि विधिमर्हति विधिवत् भावे त्वतलौ॥ शब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तं भावस्तत्र वाच्ये एते स्युः तांतस्त्रियां
त्वतं क्लीबम् ब्राह्मणत्वम् ब्राह्मणता ब्राह्मण्यम् शुक्लता शुक्लत्वम् वैदुष्यम् कर्मण्यपि ब्राह्मणस्य कर्म
वा५ ब्राह्मण्यम् राज्यम् स्तैन्यम् लोहितादिडिदिमन्॥ भावे लोहितिमा लोहितता लौहित्यम् अणिमा लघिमा भावे
सौशब्दं६ अणपि लाघवम् 'एयवम्' गौरवम् यौवनम्॥ मौनम् होत्रम् औद्गात्रम् महतो भावो महिमा ऋरइमनि हलादेः
लघोः ऋकारस्य रेफो भवति इमनि इष्ठेयसोश्च पृथो भावः प्रथिमा म्रदिमा कृशिमा द्रढिमा लघोः किम् कृष्णि
मा हलादेः किम् ऋजिमा बहोर्लोपो भूच बहोः॥ बहोः परेषामिमनादीनामिवर्णस्य लोपो बहोर्भूरादेशश्च बहोर्भा भवति ३
वः भूमा॥ स्तेनाद्यानलोपश्च॥ स्तेनस्य भावो कर्म वा स्तेयम् समूहेऽर्थेऽपि मयूराणां समूहो मायूरम्॥ सौ काकं २
कम् क्षैत्रम् कैदारिकम् गाणिक्यम् हास्तिकम् गार्भिणयम्॥ ग्रामता जनता बंधुता पाश्यावात्या खल्या गव्या

शार्ङ्गिकम् केदार्यम् वार्त्तिकं ब्राह्मण्यम् गाण्डव्यम् गलता सहायता "पार्श्वाद्भ्यः णः" पार्श्वानां समूहः पार्श्वम् ताकुकम् धे
नुकम् इत्यादि खलगोरथेभ्यो इनित्रकट्यचः खलिनी गोत्रा रथकट्या हितेचैते प्रत्ययाः सर्वार्थ हितः सूत्रिः ऽ॥ आत्म
नीनः विश्वर्थनीनः मातभोगीनः अपूपादिहितो ऽपूपीयः "अपूपीयो गोधुमः" अपूप्यः आमिक्षीयम् शंकव्यम् गव्यस्
यथं ४ हविष्यम् खल्यम् पयोमाभुनो वस्यडः वादीर्घः शुनेहितम् शुन्यम् शुन्यं ऊधसोनङ् ऊधन्यः अजाविभ्यां थ्यन् अजथ्या
अविथ्या अस्त्यर्थे मतुप् नाम्नः गावो अस्य सन्ति गोमान् श्रीमान् विदुष्मान् गोमती अइकोमत्वर्थे नाम्नः
ऽइकस्त्वरन्तात् अर्शसः वैजयन्तः दण्डिकः धनिकः मान्तोपधाद्वलिनो मान्तान्मोपधाद्वर्णान्तादवर्णोपधाच्च व
लिनो स्त्वरन्तात् किंवान् लक्ष्मीवान् धनवान् विद्यावान् "भगवान्" यशस्वान् भास्वान् सत्री दंडी यवादेर्न यवमान् भू ३५
ता३ मिमान् तडिद्वादिभ्यश्च तडित्वान् विद्युत्वान् मायीव्रीहि मायिकः लोमपामपिच्छादिभ्यः शनेलचः लोमशः गिरिशः
पामनः दद्रुलः अंगना "लक्ष्म्याश्च" लक्ष्मणः विषुगित्युत्तरपदलोपश्चाकृतसंधेः विषुणाम पिच्छिलः तुंदिलः फेनिलः
सिध्मादिभ्यः सिध्मलः चूडालः कुमुदनड्वेतसेभ्यो ड्मतुप् कुमुद्वान् नड्वान् वेतस्वान् महिषाड्मतुः महिषादेशः

ता१
४बिछिलडुतिगतपर्ये २

लक्ष्म्या-म्बुश्च २

वातस्य समूहो वा ४ या १
५ स्वामैश्वर्य्यमस्यास्तित्वा अस्ति ५

त १

नडशादाड्ड्वलः नड्वलः शाड्वलः शिखाया वलः शिखावलम् नडादीनामिति कुक नडकीयम कुंचाह्रस्वत्वं च कुंचकीयम
शृंगवृंदाभ्यामारकः शृंगारकः वृंदारकः फलबर्हीभ्यामिनः फलिनः बर्हिणः हृदयाद्लुः हृदयालुः शीतोष्णतृ
प्रेभ्यस्तन्नसहते शीतं न सहते शीतालुः उष्णालुः तृप्रालुः तः बलं न सहते तप्रालुः हिमाद् लुः हिमं न सहते हिमे
लुः बलाद्ङ्लः बलं न सहते बलूलः वातात्समूहेच वातं न सहते वातूलः तः पर्वमरुद्भ्यां म पर्वतः मरुत्तः ४
ऊर्णाहंशुभंभ्योयुः ऊर्णायुः अहंयुः शुभंयुः स्वामिन्नैश्वर्ये ऐश्वर्यमस्यास्ति स्वामी वातातीसारपिशाचेभ्यो
चे६ मिनीः कुक वातकी अतीसारकी पिशाचकी ज्योत्स्नादिभ्योऽण् ज्यौत्स्नः तामिस्रः तापसः सैकतः शार्करः
४५७ ऊषसुषिमुष्कमधु मुखकुंजनगपांशुपाण्डुभ्यो रः ऊषरः सुषिरः मुष्करः मुखरः मधुरः कुंजरः नगरम् पांसुरः स्वरैः मुखरः ४
पांडुरः कछ्वा ह्रस्वत्वं च कछुरः द्युद्रुभ्यां मः द्युमः द्रुमः केशादिभ्यो वः केशवः मणिवः हिरण्यवः अर्णसो लोपश्च
अर्णवः रजः कृष्यासुतिपरिषदो वलच् रजस्वला कृष्यादीनां वलेदीर्घः कृषीवलः आसुतीवलः अन्येभ्योऽपि
भ्रातृवलः दन्तावलः शिखावलः तुंडिवलिवटेर्भः तुंडिभः एतत्किंच तद्धाः परिमाणे वलुः यत्तदेतेभ्यः मावतोः या

पुत्रवलः १ वंधुलः [illegible]

वलिनः वलितः १ परीषद्वलः २

रथर४ अंगुली

वान् तावान् एतावान् किमः किवतोर्वस्यघः कियान् इदम् इयवतोर्वस्यघः इयान् श्रद्धादेर्लुः श्रद्धालुः "दयालुः।
"कृपालुः" ओर्नृत्येर्दन्तादुरः दन्तुरः अस्मायामेधास्रजोविन तपस्वी ओजस्वी वर्चस्वी मायावी मेधावी स्रग्वी आमयाश्च
*दीर्घश्च आमयावी वाचोग्मिन् वाग्मी आलाटौ कुत्सित भाषिणि वाचालः वाचाटः ईषदपरिसमाप्तौ कल्पदेश्यदेशीयाः
ईषदपरिसमाप्तः सर्वज्ञः सर्वज्ञकल्पः पटुदेश्यः "पटुदेशीयः बहुवा ऽ केर्थे सच प्रागेवेतेः ईषदूनः पटुः बहुपटुः
प्रकारे जातीयः 'विद्वद्देशीयः' पटुप्रकारः पटुजातीयः कुटीशमीशुण्डाभ्यो रः ह्रस्वत्वे ह्रस्वा कुटी कुटीरः। शमीरः
कुत्वादुपः १ शुण्डारः कुत्वा डुपः ह्रस्वा कुतुः कुतुपः कासूगोणीभ्यां टरः ह्रस्वा कासूः कासूतरी गोणीतरी वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यः तनुत्वे श्री
तनुर्वत्सः वत्सतरः उक्षतरः अश्वतरी ऋषभतरः देवतान्ता त्तादर्थ्ये यः अग्निर्देवताया इदम् आग्नि ३८
दैवत्यम् पादार्घाभ्यां च पाद्यार्घमुदकम् पाद्यम् अर्घ्यम् नवस्य नु आदेशः त्नप्तनखाः प्रत्ययाः नुत्नम् नूतनम्
नवीनम् पुराणप्रातनश्च प्रणम् प्रत्नम् प्रतनम् प्रीणम् "नवीनम्" (अतिथेर्ञ्यः) अतिथेर्ञ्यः अतिथय इदम् ।
आतिथ्यम् प्रशंसायां रूपः प्रशस्तो वैयाकरणो वैयाकरणरूपः कुत्सायां पाशः कुत्सितो भिषक् भिषक्पाशः ।
भूतपूर्वे चरट् पूर्वदृष्टः दृष्टचरः, अद्यचरी प्राचुर्ये विकारे प्राधान्येऽपि मयट् अन्नप्रचुरमन्नमन्नमयो यज्ञः ॥

अमृतं स्वरूपमस्य १
नि ३

१ स्वादु स्वादुतत च मृदु च स्वादुमृदु स्वादु ॥
२ मृदुनः इदं सौवामृदवम् ४

मृन्मयो घटः स्त्रीमयो जाल्मः अमृतमयः चंद्रः आम्रस्य विकारोऽवयवो वा आम्रमयम् शरमयम् गोः पुरीषे मयट्
गोमयम् न संधिर्वायुर्द्ध संधिजेयो यकारवकाराभ्यां संबंधिनः स्वरस्य न वृद्धिः किंतु ताभ्यां पूर्वमैजागमः यस्येदं वैयस्य
उर पश्याद्वृद्धिः व्याकरणमधीते वेद वा वैयाकरणः स्वश्वेद सौवश्वः व्यासस्यापत्यम् वैयासकिः द्वारादीनां च
द्वारे नियुक्तो दौवारिकः व्यल्कशस्येदं वैयल्कशस्येन सौवगत सौवम सौवग्रामिकः श्वगणेन धरति सौवादंष्ट्रम्
सौवस्तिकम् इतोजातार्थे पुष्पा जाता अस्य पुष्पितः फलितः तारकितः तरतमयस्त्विष्ठा प्रकर्षे अतिश-
येन शुक्लः शुक्लतरः शुक्लतमः इयस्विष्ठोऽपि लघीयान् लघिष्ठः गुर्वादेरिष्ठेमेयस्सु गरादेशः लोपश्च गुरो-
र्भावो गरिमा अतिशयेन गुरुः गरिष्ठः गरीयान् । पृथस्य भावः प्रथिमा अतिशयेन पृथुः प्रथिष्ठः प्रथीयान् अ-
तिशयेन स्थूलः स्थविष्ठः स्थवीयान् प्रशस्यः श्रेष्ठः श्रेयान् दीर्घः द्राघिष्ठः द्राघीयान् स्थिरः स्थेष्ठः स्थेया-
स्फिरः स्फेष्ठः २ न् स्फेयान् उरुः वरिष्ठः वरीयान् बहुलः बंहिष्ठः बंहीयान् वृद्धः वर्षिष्ठः वर्षीयान् तृप्रः त्रपिष्ठः त्रपी-
यान् वृंदारकः वृंदिष्ठः वृंदीयान् दूरः दविष्ठः दवीयान् यविष्ठः यवीयान् । युवाल्पयोः कन्या कनिष्ठः क

अल्पिष्ठः अल्पीयान् ह्रस्वः ह्रसिष्ठः ह्रसीयान् क्षिप्रः क्षेपिष्ठः क्षेपीयान् क्षुद्रः क्षोदिष्ठः क्षोदीयान् अंतिकः नेदिष्ठः नेदीयान् बाढः १ ... स्या

द्वेकेन द्वुना विंशतिः एकोनविंशतेः संख्यापूरकः एकोनविंशतितमः २

२८ नीयान् बाढः साधिष्ठः साधीयान् ईलोपो ज्याशब्दादीयसः ज्याशब्दात्परे ईयसुइकारस्य लोपः अतिशयेन वृद्धः
प्रशस्यो वा ज्यायान् ज्येष्ठः बहोरिष्ठेयि बहोरुत्तरस्येष्ठस्य इकारस्य यिरादेशो भवति बहोर्भूयादेश भूयिष्ठः भूयान् किमे
पा "द्वयोरेकस्य निर्धारणे तरतमयोरामवं ... ... द्रव्यप्रकर्षे कुतस्तरां किंतमाम् उच्चैस्तरां गायति पचतितराम् एवं
तितमाम् पठतितमाम् द्रव्यप्रकर्षे तु उच्चैस्तरः "वैष्णवमेतद् द्वयसज्मात्रचः जानुदघ्नम् शिरोद्वयसम् पुरुषमात्रं
पुरुषहस्तिभ्यामण्च पौरुषम् हास्तिकम् वत्वतोः स्वार्थे द्वयसमात्रचौ तावद्द्वयसम् तावन्मात्रम् ॥
"द्वयोर्बहूनां चैकस्य निर्धारणे किमादिभ्य डतरडतमौ भवतः" कतरः कातरः कतमोऽभवतां तानि ३०
* कतमः ७ कः भवतोऽयं तस्मात् किंकस्तरमध्ये ... तु संख्यायाः विशेषावधारणे द्वेस्तीयः द्वयोः पूरणो द्वितीयः त्रेः संप्रसारणं च
तृतीयः षट्कतिकतिपयचतुरां थुक् चतुर्थः षष्ठः कतिपयानां थः कतिथः कतिपयथः चतुरश्छयतावाद्यक्षरलोपश्च
तुर्यः तुरीयः पंचादेर्मट् पंचमः सप्तमः एकादशादेर्डट् एकादशः विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम् विंशतितमः
विंशतेस्तिलोपो डिति विंशः त्रिंशतितमः त्रिंशः द्वाभ्यामधिका अशीतिः द्व्यशीतिः संख्यायास्तु
विंशतमः १ द्व्यशीतिः १
षट्कतिकतिपयचतुरां थुक् षष्ठः कतिथः कतिपयथः चतुर्थः ... द्वादशः अष्टादशः त्रयस्त्रयोदशः ॥
चतुर्दशः पञ्चदशः षोडशः सप्तदशः २

द्व्यशीतिः संख्यापूरकः १ षष्ठः पूर्णः १ सप्तमीतमः नवमीतमः १ द्वेधा त्रेधा २

त्र्यपेद्वे द्व्यशीतितमः अशीतितमः द्विचत्वारिंशत्तमः पंचाशत्तमः षष्ठितमः नवतितमः शतादेर्नित्यात्
शततमः संख्यायाः प्रकारे धा द्विधा त्रिधा चतुर्धा दशधा द्वित्र्योर्धमुञ्चवा द्वैधं त्रैधं
एकात् ध्यमुञ्च एकध्यम् एकधा एकाद्राकिन्निचासहाये एकाकी क्रियायाम् आवृत्तौ कृत्वसुच् पंचकृत्वः सप्तकृ
त्वः द्वित्रिचतुर्भ्यः सुच् द्विः त्रिः चतुः एकस्य सकृदादेशश्च एकवारं सकृत् बह्वल्पार्थात् कारकाच्छस् बहुशः अ
ल्पशः संख्यैकवचनात् वीप्सायाम् द्वौ द्वौ इति द्विशो ददाति प्रस्थशः माषशः तयप् संख्यायाः हू४
पस्य६ अवयवे द्व्यवयवौ द्वितयम् त्रितयम् द्वयम् अत्रयम् चतुष्टयम् स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्स्नञौ स्त्रियाः पुंवत्
स्त्रैणः पुंस्त्रिभावः पौंस्नः शिष्टा निपात्याः कत्यादयः कासंख्या येषां ते कति यति तति इतितद्धितप्रक्रियासमाप्ता
वीप्सायां पदं द्विः वृक्षं वृक्षं सिंचति ग्रामो ग्रामो रमणीयः परेर्वर्जने वा द्वित्वम् परि परि वंगेभ्यो
वृष्टो देवः परि वंगेभ्यो वृष्टो देवः वंगान् परिहृत्येत्यर्थः उपर्यध्यधसः सामीप्ये द्विः उपर्युपरि ग्रामं ग्रामस्यो
परि समीपदेशे इत्यर्थः अध्यधि सुखम् सुखस्योपरि समीपकाले दुःखमित्यर्थः अधोऽधो लोकम्

७२

४ पदविन्तागोः वगहः एकइत्येकयाइत्यादिशेषः वि

क्या १ प्रधा २ नी २ नी २

ऊकस्याधस्तात्समीपदेशादित्यर्थः वाम्रोदः संबोधनस्या सुराम म्मतिकोपकुसनन संनैषु अस्तूयायां मुहु
२८ हरणात्संहरमुहरंवृथासि सोंदघ्नेन संसतौ ददेवदेवदौ गुमि कोपेतु हुर्विसी तेहुविसीत इदानींज्ञास्यपि
कुत्सितेन्तुधानुक धानुककृथाने धुनुः नसन्तेतु चारत्याद्य यातयिष्यामि त्वम द्विहल्क एकशब्दो बहुव्रीहिवत्
गतेन वितन्किलापुपुवद्वावा एकैकमक्षरं एकैकया हित्या इहपूर्वनामे पुंवद्भावादवगतेऽहं विशेषः एकेकस्य साधु
दृहि पीडायां घात्यायां द्विस्तो बहुव्रीहिवद्भा गत गतः विरहापीडा मानस्येयमुक्तिः गतगतात्मादृश्यये घोस्येगु
णवचनस्य द्वित्वो बहुव्रीहिवद्भाः (पटु पटुी) पटु पटुः पटुसदृशः ईषत्पटुरितीयावत् गुणोपसर्जनद्रव्यवाचिनः ३५८
केवलगुणवाचिनश्चेह ग्रहणेऽते शुक्लशुक्लः पटः शुक्लशुक्लम रूपमं अनुकम्पे घोत्ये द्विः मूलेमूले स्थूला
वृक्षः संभ्रमेणाप्रवर्तितीवने कथाप्रयोगः (संभ्रमा सपसी छेति नयमुह्येगमाहर म सर्पः सर्वं बुध्यं सर्पेशः बुध्य २ सर्पः २ बुध्यस्व सर्पः ३ बुध्यस्व
स्व) क्रियासमभिहारे द्वे (क्रियासमभिहारेपौनःपुन्ये) लुनीहि लुनीहि त्येवायं लुनाति कर्म व्यतिहारे
स्व ३ २ स २

१ पात्स्य क्रियाकरणं कर्मव्यतिहारः

॥२४ सर्पः २ बुध्यस्व २ सर्पः ३ बुध्यस्व ३ × २॥

अनुकम्पे घोत्ये द्वे ३

दू २ न स१ तंसते३

सर्वादिर्व्रीहित्वं समासे वेद्बहुलम् बहुलग्रहणादन्यपर्यायेऽपि समासवत् इतरथा ह्यतुल्यं समासवत् अस-
मास वेद्भावे पूर्वपदस्य विभक्तेः लोपादेशो वाच्यः अन्योन्यं विप्रा नमन्तीति अन्योऽन्यौ अन्योऽन्ये अ-
न्योऽन्येन कृतम् अन्योन्यस्मै दत्तमित्यादि अन्योऽन्येषां पुष्करेणामृशन्ति इति माघः एवं परस्प-
पाय४ रम् वाच्यस्य सादित्वात् इतरेतरं इतरेतरेणेत्यादि स्त्रीनपुंसकयोरुत्तरपदस्याम्भावो विभक्तेरा म्भा-
वो वा अन्योन्याम् अन्योन्यम् परस्पराम् परस्परम् इतरेतराम् इतरेतरं वा इमे ब्राह्मण्यौ कुले वा भोजय-
तः यद्वद्वसेऽप्याम्भावः क्लीवे तु विहितस्य सोः समासे सर्वलुक् चेति सिद्धं व्यवस्थयात्र परं अके-
ह्येप्रियसुखयो व्रीहित्वम् प्रियप्रियेण ददाति प्रियेणावा सुखं सुखेन ददाति सुखेन वा अतिप्रियम-
सु८ पि वस्त्वेना पासेन ददातीत्यर्थः यथा [illegible] द्वित्वम् क्लीवत्वं च नवति समतिहारः पौ-
नः पुन्यम् यथा स्वमिति विपश्या यामव्ययीभावः [illegible] प्रत्या [illegible] नत्सीयं नद्यथा स्वेम् प्र
यता

४ इतरद्वयेष्याम्भावः क्लीवेस्तु विहितस्य सोः समासे सर्वलुक् चेति सिद्धं बाहुलकात् त्रयं१ समासे सर्वलुक् च प्रस्यादाहरणान्तु अन्योन्यं

थापृथग्ज्ञाता यथास्वभावमित्यर्थः यथात्मीयमिति वा द्वंद्वं रहस्यमर्यादावचनव्युत्क्रमणय
३९ ज्ञपात्रप्रयोगाभिव्यक्तिषु द्विशब्दस्य द्विर्वचनं पूर्वपदस्यामभावो ऽत्वं चोत्तरपदस्य नपुंसकत्वं नि च
पात्यते तत्र रहस्य द्वंद्वंशब्दस्य वाच्यम् इतरे विषयभूताः द्वंद्वं मंत्रयते रहस्यमित्यर्थः मर्यादा
स्थितस्यनतिक्रमः आचतुरं हीमे पशवो द्वंद्वं मिथुनायन्ते मातापुत्रेण मिथुनं गच्छंति पौत्रेणाप्र
पौत्रेणापीति मर्यादार्थः व्युत्क्रमणं पृथगवस्थानम् द्वंद्वं व्युत्क्रान्ताः द्विवर्गसंबंधेन पृ
थगवस्थिताः द्वंद्वं यज्ञे पात्राणि प्रयुनक्तिः द्वंद्वं संकर्षणवासुदेवौ अभिव्यक्तौ साहच।
र्येणेत्यर्थः चार्थे द्वंद्व इति निपातनात् पुंस्त्वमपि शेषा निपात्याः कत्यादयः कासंख्या येषां ते। ७.
कति (१)सारवम् दाविकम् शांशपम् दार्येहम् दार्वसत्रम् आयसम् इति द्विरुक्तप्रक्रिया समाप्ता॥

१ दविकायां भवः भस्यः दाविकः शांसपः दार्येहः दार्वेसत्रः कन्थावसः इतिश्रीरामचन्द्राश्रमविरचितायां सिद्धान्तचन्द्रिकायां पूर्वार्द्धः समाप्तः

दपत्रसं-२२५